

Het platteland van alle Nederlanders

Het platteland van alle Nederlanders

Hoe Nederlanders het platteland zien en gebruiken

Anja Steenbekkers

Carola Simon

Lotte Vermeij

Willem-Jan Spreuwers

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, oktober 2008

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het Bureau verricht zijn taak in het bijzonder waar problemen in het geding zijn die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het Bureau te voeren beleid. Omtrent de hoofdzaken van dit beleid treedt de minister in overleg met de minister van Algemene Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, van Financiën, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Economische Zaken, van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2008

SCP-publicatie 2008/20

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Opmaak figuren: Mantext, Moerkapelle

Omslagontwerp: Bureau Stijlzoorg, Utrecht

Omslagillustratie: Nationale Beeldbank/Annet Eveleens

ISBN 978-90-377-0366-5

NUR 740

Dit rapport is gedrukt op chloorvrij papier.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Parnassusplein 5

2511 vx Den Haag

Telefoon (070) 340 70 00

Fax (070) 340 70 44

Website: www.scp.nl

E-mail: info@scp.nl

Inhoud

Voorwoord	7	
Samenvatting	9	
1	<i>Platteland van alle Nederlanders</i>	15
1.1	De sociale kant van het platteland	15
1.2	Veranderend platteland	16
1.3	Doel en onderzoeksvragen	19
1.4	Data en analysemethoden	21
1.5	Leeswijzer	23
	Noten	24
2	<i>Het platteland in zijn context</i>	25
2.1	Het platteland ruimtelijk afgebakend	25
2.2	Migratie tussen stad en land	28
2.2.1	Verhuisbewegingen tussen gemeenten	28
2.2.2	Bevolkingssamenstelling	30
2.3	Plattelanders en stedelingen	32
2.3.1	Identiteit	32
2.3.2	Demografie	33
2.4	Woongeschiedenis van plattelanders en stedelingen	36
2.4.1	Gemengde woonervaringen	36
2.4.2	Woonhistorie en identiteit	38
2.5	Demografie van oorspronkelijke plattelanders en quasi-plattelanders	39
2.6	De woonsituatie	40
2.7	Conclusie	42
	Noten	45
3	<i>Wonen op het platteland en in de stad</i>	46
3.1	Woonsatisfactie	46
3.1.1	Woonsatisfactie naar woonhistorie	48
3.1.2	Woonsatisfactie van plattelanders verklaard	49
3.2	Verhuisgeneigdheid en verhuismotieven	50
3.2.1	Verhuismotieven	50
3.2.2	Verhuisgeneigdheid	52
3.3	Woonvoorkeuren	54
3.3.1	Revealed preferences	55
3.3.2	Stated rural preferences	57
3.4	Conclusie	58
	Noot	60

4	<i>Recreatie en toerisme op het platteland</i>	61
4.1	De paden op, de lanen in	62
4.1.1	Soorten plattelandsrecreatie	66
4.1.2	Wie doet wat?	66
4.2	Een aantrekkelijk platteland	68
4.2.1	Landschappelijk schoon	69
4.2.2	Het landschap als decor voor recreatie	70
4.3	Kansen en belemmeringen voor de recreatieve functie van het platteland	71
4.3.1	Agrotoerisme	72
4.3.2	Wie recreëren nauwelijks op het platteland?	73
4.4	Conclusie	74
	Noot	77
5	<i>Het platteland in beelden</i>	78
5.1	Ruimte voor interpretatie	78
5.2	Associaties met het platteland	80
5.3	Landschappen en dorpen	83
5.4	Kwaliteiten	86
5.5	Conclusie	89
	Noten	92
6	<i>Opvattingen en percepties over het platteland</i>	93
6.1	Waarde en identiteit	93
6.2	Het landschap	94
6.2.1	Het landschap gewaardeerd	95
6.2.2	Karakteristiek	95
6.2.3	Veranderingen	97
6.3	De gebruiksfunctie	100
6.3.1	Karakteristiek	100
6.3.2	Veranderingen	103
6.4	Het sociale leven	105
6.4.1	Karakteristiek	105
6.5	Dimensies binnen plattelandsontwikkeling	110
6.6	Conclusie	114
	Noten	116
7	<i>Conclusie en slotbeschouwing</i>	117
7.1	Wat betekent het platteland voor Nederland als leefruimte en ontspanningsruimte?	118
7.2	Hoe beleven en waarderen Nederlanders het platteland?	121
7.3	Platteland van alle Nederlanders?	122
	Summary	125
	Bijlagen H1 tot en met H6 (te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport)	
	Literatuur	131
	Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	138

Voorwoord

Deze publicatie is de derde in het kader van het onderzoeksprogramma Sociale Staat van het Platteland. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) ontwikkelt op verzoek van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) een monitor om de sociale ontwikkelingen op het platteland te volgen. Met dit instrument zou tijdig onderkend moeten worden wanneer de leefsituatie van plattelandsbewoners onder druk komt te staan door bijvoorbeeld veranderingen in de landbouw of maatschappelijke ontwikkelingen in Nederland.

De eerste rapportage uit dit onderzoeksprogramma, *Thuis op het platteland* (2006), schetste op basis van kwantitatieve databronnen de leefsituatie van bewoners van het platteland in vergelijking met die van stedelingen.

In de tweede publicatie, *Het beste van twee werelden*, stond centraal hoe plattelandsbewoners het leven op het platteland ervaren. *Het beste van twee werelden* is gebaseerd op de verhalen van diverse groepen plattelandsbewoners in focusbijeekkomsten.

Deze derde publicatie behandelt hoe Nederlanders aankijken tegen en gebruik maken van het platteland van Nederland. De rapportage bevat vooral resultaten uit een mondeling survey dat onder de titel 'Nederlanders over het platteland' in 2007 is uitgevoerd (NOP 2007). Op basis van dezelfde enquêtegegevens verschijnt binnenkort een vierde publicatie waarin het sociale leven op het platteland centraal staat.

Wij zijn aan velen dank verschuldigd. Allereerst aan de respondenten voor hun bereidwillige medewerking. Het onderzoeksbureau GfK Panelservices voerde het veldwerk uit. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) stelde enkele bevolkingsstatistieken beschikbaar.

Een woord van dank is op zijn plaats voor de leden van de Begeleidingscommissie. In het bijzonder geldt dit voor prof. dr. Th.A.M. Beckers (onderzoeksinstituut Telos), dr. J.F.C.M. Thissen (UvA) en ir. N. Bosma (LNV, directie Platteland). Wij zijn hen zeer erkentelijk.

Prof. dr. Paul Schnabel
Directeur SCP

Samenvatting

In sociaal en cultureel opzicht is het platteland in de drie laatste decennia van de vorige eeuw sterk veranderd. De enorm toegenomen automobilititeit heeft gezorgd voor een grotere actieradius in het dagelijks leven. De schaalvergroting van voorzieningen versterkte dit effect nog. De meeste plattelandsdorpen verloren hun autonomie: veel bewoners gingen werken en vertier zoeken in de stad en andere dorpen. Daarnaast zagen de dorpen nieuwe bewoners komen, die de binding met hun oude netwerk en woonomgeving behielden. De plattelandsdorpen werden als plek om te wonen steeds belangrijker. De woondorpen ontleen hun kwaliteit vooral aan een goede omgeving, maar de bewoners moeten voor werk, winkels en vaak ook scholen naar elders.

Ook ruimtelijk en functioneel zijn er grote veranderingen gaande, echter niet in alle regio's en dorpen even sterk en met dezelfde accenten. De verstedelijking heeft het platteland flink in haar greep. Het platteland is steeds meer een multifunctionele ruimte, waar naast het wonen ook de recreatie volop wordt gestimuleerd. Tegelijkertijd ligt er een claim op de ruimte voor collectieve doeleinden zoals natuurontwikkeling en energiewinning. Het zijn deze sociaal-culturele, ruimtelijke en functionele veranderingen die de context van dit onderzoek bepalen.

De plattelandsvernieuwing die zich sinds de jaren negentig heeft aangediend richt zich sterk op de vitalisering. Bij de lancering van de Agenda Vitaal Platteland in 2004 schetste het ministerie van LNV een duidelijk wensbeeld: 'Het platteland van de toekomst zal niet alleen de weerspiegeling zijn van de activiteiten van boeren en plattelandsbewoners, maar van de activiteiten en behoeften van alle 16 miljoen Nederlanders.'

Met dit bevolkingsonderzoek proberen we te achterhalen hoe Nederlanders het platteland beleven en gebruiken. De 2058 respondenten die hebben deelgenomen aan het onderzoek vormen een representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking.

De centrale onderzoeksvragen luiden:

- 1 Wat betekent het platteland voor Nederlanders om in te wonen en te ontspannen?
- 2 Hoe beleven en waarderen Nederlanders het platteland?

Het wonen

De 6,2 miljoen plattelanders zijn overwegend zeer tevreden met hun woonsituatie. De tevredenheid met de woonomgeving hangt sterk samen met de tevredenheid met de woning. Dat plattelanders tevredener zijn is niet verwonderlijk, want zij hebben overwegend vrijstaande koopwoningen, die tamelijk ruim bemeten zijn, in een natuurlijke en groene omgeving. Maar het platteland is niet alleen belangrijk als woonruimte voor de plattelanders. Zo'n 30% van de stedelingen zegt zich wel te hebben georiënteerd op een woning op het platteland. Vooral van de quasi-stedelin-

gen, die vaak als kind op het platteland hebben gewoond, wil een relatief groot deel (43%) terugkeren om er de oude dag door te brengen. Ook zijn veel oorspronkelijke stedelingen geneigd naar het platteland te verhuizen in de levensfase dat zij een jong gezin hebben of gaan stichten (42% van de 30-39-jarigen). Vaak vinden zij de stad minder geschikt voor opgroeiende kinderen en willen zij een veilige en kleinschalige leefwereld voor hun kroost. Tot slot zegt gemiddeld 10% van de ouderen (≥ 65 jaar) naar het platteland te willen verhuizen, maar onder de quasi-stedelingen is deze groep dubbel zo groot. Dit strookt met het heersende beeld van retourmigranten, plattelanders die een tijd in stedelijk gebied geleefd hebben en op latere leeftijd weer het platteland opzoeken.

Hoezeer het landelijk wonen tot de verbeelding spreekt blijkt wel uit de schatting van het aantal Nederlanders dat zegt ooit op het platteland te willen wonen: ruim twee miljoen huishoudens. Het gaat hier overigens om een latente verhuisbehoefte die grotendeels niet gerealiseerd zal worden in verband met beperkingen en concurrerende wensen. Zo'n 30% van de stedelingen wil de stap naar het platteland zeker ooit wagen. De aantrekkingskracht op stedelingen gaat niet alleen uit van de mooie woonomgeving, maar ook van de veronderstelde hechte en veilige samenleving. Bij de nieuwkomers op het platteland kan de woonsatisfactie voor een aanzienlijk deel worden verklaard uit tevredenheid met de woning in combinatie met een positief oordeel over de gemeenschap.

De recreatie

Het platteland is voor vrijwel alle Nederlanders belangrijk voor recreatie. Voor plattelanders is dat niet zo vreemd, omdat het hun dagelijkse omgeving is. Toch zegt ook 93% van de stedelingen wel eens op het platteland te recreëren. Minstens 70% van de bevolking wandelt, fietst en geniet er van de natuur. Plattelanders doen dit in grotere aantallen en frequenter dan stedelingen. De meer 'sportieve' activiteiten zoals hardlopen, skeeleren en racefietsen worden door een relatief kleine groep mensen (bijna een derde deel) gedaan, maar in de meeste gevallen wel relatief vaak (ruim de helft doet dit maandelijks).

Gemiddeld beoefent men twee activiteiten op het platteland, stedelingen doen daarin niet onder voor plattelanders. Qua frequentie wel, want acht van de tien recreatietypen worden significant vaker maandelijks beoefend door plattelanders.

Bij het agrarische landschap past een ingetogen vorm van recreatie, waarbij traditioneel al fietsend of wandelend van de natuur wordt genoten. Aangezien we dit vooral bij senioren zien, lijkt hier met de voortgaande vergrijzing een groeiende behoefte te liggen. Ook paardrijden past prima in een plattelandsomgeving en de verbreding die deze sector laat zien zet waarschijnlijk door. De meer actieve recreanten zijn vaker jongeren en deze zijn meer aangetrokken door waterrecreatie.

Bos en heide vormen het ultieme landschap voor recreatie voor 85% van de bevolking. Ook kustlandschappen zijn voor twee derde van de Nederlanders aantrekkelijk. Niet alleen de 'ruige' natuur, maar zeker ook de mogelijkheden voor strandrecreatie

dragen bij aan de populariteit ervan. Het agrarisch landschap vinden veel Nederlanders een stuk minder aantrekkelijk.

De recreatie op het platteland heeft economisch vooralsnog geen grote betekenis; gemiddeld draagt recreatie en toerisme voor maximaal 3% bij aan de werkgelegenheid, in sommige gebieden wat meer. Dagtochten genereren niet erg veel inkomsten: een wandelaar of fietser geeft tijdens een dagtocht gemiddeld 6 à 7 euro uit. Het agrotourisme heeft de belangstelling van circa 80% van de bevolking, vooral voor het kopen van huisgemaakte producten en ook om een kijkje nemen bij hedendaagse agrarische bedrijven. Voor kamperen of logeren bij de boer bestaat een flinke markt, want dit spreekt ruim 40% van de bevolking aan.

Beleving en waardering van het platteland

Iedere persoon beleeft het platteland op zijn eigen manier, maar positieve gevoelens overheersen. Ruim drie kwart van de Nederlanders heeft (zeer) positieve gevoelens bij het platteland; onder de plattelanders ligt dit aandeel flink hoger dan bij stedelingen (87% resp. 72%). Slechts 2% is er (zeer) negatief over; vooral jongeren zijn minder positief over het platteland. Het positieve gevoel over het platteland wordt ingekleurd door de volgende kenmerken: men vindt het platteland vooral mooi, rustig, veilig en netjes, maar ook gezelligheid en goede woonkwaliteit springen eruit. Plattelanders vinden het er vooral levendig, gezellig en goed wonen. Bij stedelingen klinkt het vooroordeel door dat het platteland enigszins ouderwets zou zijn; ze zijn ook wat negatiever over de bereikbaarheid van het platteland.

De beelden die Nederlanders hebben van het platteland zijn ondergebracht in drie dimensies.

De *landschappelijke* dimensie is in de beleving van meer dan de helft van alle Nederlanders de belangrijkste. Kwaliteiten als rust, ruimte en groen hebben in grote mate betrekking op het landschap. Met een gemiddeld rapportcijfer van 7,4 wordt het landschap duidelijk positief gewaardeerd. Jongeren waarderen het landschap minder hoog dan ouderen. Stedelingen zijn geneigd veel belang te hechten aan de landschappelijke kwaliteiten, vooral vanuit recreatief oogpunt. Ook plattelanders hechten sterk aan de ruimte en het groen in hun woon- en leefomgeving, maar voor hen is toch ook de vitaliteit van het platteland belangrijk. Zij oordelen dan ook minder negatief wanneer het traditioneel agrarische landschap zou worden opgeofferd voor andere (economische) functies.

De *functionele* dimensie laat zien dat het platteland nog vooral als agrarisch (productiegebied) wordt beschouwd. Dat sluit aan bij het overheersend agrarische bodemgebruik in Nederland. Tegelijkertijd neemt de omvang van de agrarische sector al decennialang af en worden nieuwe functies (wonen, recreatie) vanwege de sociaaleconomische vitaliteit van het platteland belangrijker. Deze nieuwere functies worden door de Nederlanders evenwel minder belangrijk gevonden voor het platteland. Hoewel ze de verbreding van de landbouw wel positief vinden, worden functies die het landschap aantasten (zoals de paardensector) matig positief beoordeeld.

De sociaal-culturele dimensie wordt met name door de plattelandsbewoners belangrijk gevonden, wat begrijpelijk is omdat het hier gaat om hun dagelijkse leefwereld. De associaties met het leven op het platteland worden positief geformuleerd, in termen van rust, vrijheid, veiligheid, gemoedelijkheid en een hechte gemeenschap. In geringe mate klinken er ook negatieve beelden door, die te maken hebben met sociale controle, armoede en een ouderwetse uitstraling. Over de afkalving van het sociale leven en de verschraving van het voorzieningenniveau zijn alle Nederlanders, en in het bijzonder de plattelandsbewoners, zeer negatief.

Over het algemeen hebben de Nederlanders een zeer positief, enigszins behoudend en idyllisch beeld van het landschap. Ook is men positief over het sociale leven. Ontwikkelingen die dit positieve beeld kunnen verstoren, zoals de verstedelijking, het verschijnen van horizonbepalende elementen en de verandering van het sociale leven, worden vooral negatief beoordeeld.

Al met al concluderen we dat in de beleving van Nederlanders het platteland als een idyllisch beeld stand houdt, terwijl er toch zeker sprake is van modernisering en veranderingen die minder idyllische kanten hebben. In andere onderzoeken is dit ook al gebleken (o.a. Heins 2002). Hoewel mensen de noodzaak van veranderingen wel inzien, worden veranderingen die het landschap aantasten meestal niet wenselijk geacht, tenzij ze ook een groen karakter dragen. De voorkeur van de Nederlandse bevolking is dus samen te vatten onder het motto 'een nieuw platteland in een oud jasje'.

Platteland voor alle Nederlanders?

Het platteland is belangrijk als huidig woongebied van 6,2 miljoen mensen en als mogelijk toekomstig woongebied van 30% van de stedelijke bevolking die met stelligheid heeft aangegeven ooit naar het platteland te willen verhuizen. Als woon- en leefgebied voldoet het platteland grotendeels aan de woonwensen van de meerderheid van de plattelanders. 95% van hen is namelijk tevreden of zeer tevreden met hun woning en 92% met de woonomgeving. Toch is circa 10% van de plattelanders wel ontevreden over de woonomgeving. Zowel voor eventuele toekomstige nieuwkomers als voor de huidige plattelandsbewoners is er een aantal kwaliteiten dat actief bewaakt dient te worden: de woonkwaliteit, de sociale kwaliteit en de landschappelijke kwaliteit.

Het platteland is belangrijk als recreatiegebied. In totaal gebruikt ruim 90% van de bevolking het platteland wel eens voor recreatie. Natuurlijk is deze functie voor plattelanders belangrijker dan voor stedelingen, omdat de plattelanders eerder hun vrije tijd in de omgeving zullen besteden. Kennelijk komt het platteland voor grote delen van de Nederlandse bevolking tegemoet aan een zekere recreatiebehoefte, zeker waar het de natuurrecreatie betreft. Daarbij behoren een aantal landschappelijke kwaliteiten, want recreanten zoeken op het platteland rust, ruimte, groen en boerderijen.

We concluderen dat het platteland het domein is van een groot deel van de Nederlandse bevolking, maar (nog) niet van alle Nederlanders. Want circa 10% van

de bevolking geeft aan nooit of zelden op het platteland te komen voor recreatieve activiteiten. Bovendien blijkt de betrokkenheid bij het platteland selectief te zijn. Jongeren hebben in het algemeen een nogal negatief beeld van het platteland en nemen beperkt deel aan recreatie op het platteland.

De toekomst van het platteland

De bevolking blijkt tamelijk kritisch te staan tegenover allerlei ontwikkelingen. Vooral over de nieuwbouw van woningen en bedrijventerreinen is men pessimistisch, vanuit de perceptie dat deze per definitie afbreuk doen aan het Nederlandse landschap. Tegelijkertijd realiseren mensen, en dan vooral de plattelanders, zich wel dat nieuwe economische impulsen nodig zijn om het platteland vitaal te houden. Ook gezien hun eigen behoeften aan huisvesting en werk hebben bewoners vaak belang bij dergelijke ontwikkelingen. Nederlanders zijn dus kritisch over het verdwijnen van agrarisch land, maar hebben minder problemen met een ander aanzien van het platteland zolang het maar open en groen blijft.

Van cruciaal belang is dat het platteland, ondanks alle veranderingen, zijn identiteit behoudt en vooral in ruimtelijke en morfologische zin een contrast blijft vormen met het stedelijke gebied. Dat betekent dus dat landschappelijke kwaliteiten als rust, ruimte en groen gekoesterd moeten worden. Het agrarisch cultuurlandschap blijft een belangrijk element, want dat bepaalt voor een groot deel de identiteit van het platteland. Evengoed is belangrijk dat de gemeenschap hecht blijft. Ook daarvoor is een gemeenschappelijke ruimtelijke identiteit belangrijk, omdat die een verbinding schept tussen mensen en hen motiveert tot nieuwe initiatieven.

Datzelfde geldt voor de landschappelijke kwaliteit, want die vertaalt zich in een goede woonkwaliteit en tevredenheid van de bewoners. Ook de van oudsher regionale verscheidenheid draagt bij aan de identiteit van het platteland en is cruciaal om te voorzien in de uiteenlopende wensen en behoeften van bewoners, recreanten en Nederlanders in het algemeen.

Als er één ding duidelijk is geworden, is het dat er onder de Nederlandse bevolking verschillende beelden en behoeften leven over het platteland en dat ze sterk verschillen qua recreatieve activiteiten en woonwensen. Dus hoe groter de diversiteit in landschappen, natuurtypen, woonomgevingen en recreatieve activiteiten is, des te beter zal het platteland functioneren als een platteland voor alle Nederlanders.

1 Platteland van alle Nederlanders

1.1 De sociale kant van het platteland

Het hedendaagse platteland verandert onder invloed van ruimtelijke, economische en sociaal-culturele ontwikkelingen. In het verleden werd het Nederlandse platteland gedomineerd door de landbouw en bracht het voornamelijk voedsel en grondstoffen voort. Hoewel het grondgebied nu nog steeds een hoofdzakelijk agrarische gebruiksfunctie heeft, zijn tegenwoordig niet-agrarische functies (zoals wonen, natuur, waterberging en recreatie) in toenemende mate belangrijk. De verschuiving van het platteland als hoofdzakelijk agrarische ‘productieruimte’ naar een platteland als ‘consumptieruimte’ wordt door verschillende auteurs gezien als de functionele verandering van het platteland (Driessen et al. 1995; Huigen 1996a; Janssen en Lammerms 1999; Heins 2002). Deze functionele omslag vraagt om een andere kijk op het platteland. Het platteland moet volgens het huidige beleid immers ‘mensen verleiden tot consumptie’. Het moet niet alleen zijn toegesneden op de behoeften van boeren en andere plattelandsbewoners, maar ook een weerspiegeling vormen van ‘de activiteiten en behoeften van alle Nederlanders’ (LNV 2004: 3).

De beleidsaandacht rond deze fysieke en functionele veranderingen op het platteland ging tot voor kort vooral uit naar ruimte, natuur, milieu en landbouweconomie (de dimensies *planet* en *profit*). Echter, er zijn ook gevolgen voor de plattelandsbevolking (*people*). De Agenda Vitaal Platteland zet in op de gevolgen van deze ontwikkelingen voor de bevolking van het platteland en voor de positie van het platteland binnen de Nederlandse samenleving. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft dan ook de behoefte de sociale en sociaal-culturele veranderingen rond het platteland te monitoren. Met het onderzoeksprogramma Sociale Staat van het Platteland (SSP) heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau de taak opgevat een monitorinstrument te ontwikkelen. In dat kader verschenen eerder al de publicatie *Thuis op het platteland* (Steenbekkers, Simon en Veldheer 2006), een studie naar tien jaar sociale ontwikkelingen op het Nederlandse platteland en een vergelijking met ontwikkelingen in het stedelijke gebied, en *Het beste van twee werelden* (Simon, Vermeij en Steenbekkers 2007), een kwalitatieve studie naar het functioneren van het sociale leven op het platteland.

De huidige studie brengt op basis van een enquêteonderzoek onder de Nederlandse bevolking in beeld hoe Nederlanders aankijken tegen en gebruik maken van het platteland van Nederland. Enerzijds is in kaart gebracht hoe Nederlanders het platteland van Nederland percipiëren en waarderen. Wat verstaan ze onder ‘het platteland’, wat vinden ze belangrijk aan het platteland en hoe beoordelen ze de ontwikkelingen die er plaatsvinden? Anderzijds beschouwt deze studie Nederlanders als consumenten van het platteland. Wie recreëert op welke manier op het platteland en welke rol speelt het landschap daarbij? Wie woont er op het platteland en wat

waardeert men daaraan? Waarop zijn beslissingen, keuzes en wensen rond verhuizen naar en wonen op het platteland gebaseerd? Hetzelfde enquêteonderzoek is tevens benut voor een verdiepende analyse van het functioneren van de sociale gemeenschap op het platteland. Een rapportage hierover verschijnt binnenkort.

Voordat we op bovengenoemde vragen ingaan, bieden we in paragraaf 1.2 een beknopt historisch kader van het veranderende platteland. In paragraaf 1.3 beschrijven we het doel van het onderzoek en de onderzoeksvragen. Paragraaf 1.4 bevat een korte beschrijving van de dataverzameling en analysemethoden in dit onderzoek. Ten slotte geeft paragraaf 1.5 de leeswijzer van deze rapportage.

1.2 Veranderend platteland

Tot het begin van de industriële revolutie voltrokken ontwikkelingen in de landbouw en op het platteland zich vrij geleidelijk. Tot halverwege de negentiende eeuw was van planning of structureel overheidsingrijpen dan ook nagenoeg geen sprake (Bieleman 1994; Maat 2003; Rijkers en Haarman 2008). Met een sterk groeiende bevolking, een snel ontwikkelende landbouwwetenschap, de landbouwcrisis, en een toenemende vraag naar sturing komt er eind negentiende en begin twintigste eeuw meer overheidsbemoediging. In navolging van de in 1886 opgerichte Landbouwcommissie en de afdeling Landbouw bij het departement van Binnenlandse Zaken (1898) wordt in 1905 een ‘directie van den Landbouw’ binnen het ministerie van Waterstaat, Nijverheid en Handel opgericht.¹ De verhouding tussen de overheid en de boeren begint te veranderen. De overheid krijgt veel meer invloed op de landbouwproductie (Bieleman 2008).

Na de Tweede Wereldoorlog raken de veranderingen in de landbouw, en daarmee ook op het platteland, in een stroomversnelling. De voedselproductie moet efficiënter, intensiever en in grotere kwantiteiten. De Nederlandse overheid voert grootschalige ruilverkaveling en schaalvergroting van de agrarische sector door (Haartsen 2002). Ook Europa begint een steeds grotere rol te spelen. De agrarische sector moderniseert en industrialiseert in rap tempo. Onder invloed van technologische en economische ontwikkelingen stijgt de productie. Het areaal productiegrond neemt niettemin af (van 75% van de oppervlakte van Nederland in 1974 naar 69% in 1990) en ook het aantal agrarische bedrijven daalt (Van Dam 1995; Huigen en Strijker 1997; De Regt 2003). De hoeveelheid mensen betrokken bij de landbouw daalt en de traditioneel economische en sociaal-culturele rol van het agrarische bedrijf op het platteland neemt af (Simon 2005).

Ook de plattelandssamenleving verandert en moderniseert. De cultuurverschillen tussen stad en platteland verminderen en zijn volgens sommige auteurs in de loop der jaren zelfs vrijwel verdwenen (Constandse 1962; Driessen 1989; Castenmiller en Knol 1989).

Er komt steeds meer ruimte voor andere activiteiten en functies, gebruikers en actoren. Hoewel het platteland altijd al een multifunctioneel karakter heeft gehad, is pas sinds enkele decennia sprake van een duidelijke functionele verandering.

Een verschuiving naar wonen en recreatie

Door de afname van het aantal agrarische bedrijven en de modernisering van de landbouw en het platteland in de jaren vijftig en zestig trekken jongeren en landarbeiders naar de steden. Het platteland ontvolkt en met name in de meer afgelegen delen van Nederland leidt dit tot een verschraving van economische activiteiten en voorzieningen (Hofstee 1962; Van Dam 1995; Van der Vaart 1999). Er wordt dan ook gezocht naar nieuwe functies en werkgelegenheid op het platteland.

De recreatieve functie van het platteland heeft in de twintigste eeuw sterk aan belang toegenomen. Was kamperen eind negentiende eeuw nog alleen iets voor de elite, na de Tweede Wereldoorlog gaat ook het 'gewone volk' er steeds vaker op uit. De groeiende vraag naar recreatiemogelijkheden in de jaren zestig en zeventig komt hoofdzakelijk voort uit de toename in vrije tijd en het stijgende vrijetijdsbudget van de Nederlanders (Mommaas 2000). Een aantrekkelijk landschap en de zoektocht naar frisse lucht en ruimte leiden hen naar het landelijke gebied. De mobiliteit neemt verder toe en de Nederlandse burger is steeds minder ruimtelijk gebonden. De vraag naar recreatieruimten en voorzieningen in het buitengebied stijgt. De rijksoverheid ontwikkelt aaneengesloten parkgebieden buiten de stad ('de groene sterren',² de Randstadgroenstructuur) waar de burger de gelegenheid krijgt om te recreëren (LNV 2005; Derksen et al. 2007).

Het platteland wordt begin jaren zeventig voor de niet-agrariërs aantrekkelijker om zich te vestigen. Het platteland biedt de (nieuwe) bewoners de zo gewenste schone, groene en ruime woon- en leefomgeving. Hoe kleinschaliger, hoe beter (Van der Ziel 2003: 31). Ook spelen sociale motieven, zoals sociale identiteit, transparantie en de betekenis van de gemeenschap, een rol in de keuze voor wonen op het platteland (Engbersen en Elerie 2001). Door de selectieve migratie transformeren veel dorpen die traditioneel autonoom waren tot woondorpen: dorpelingen worden mobieler, meer vrouwen gaan buitenhuis werken en de consumptie vindt steeds meer buiten het dorp plaats (Thissen 2001).

Het aandeel van de Nederlandse bevolking dat woonachtig is in verstedelijkte plattelandsgemeenten neemt gestaag toe, terwijl het aandeel woonachtig in de plattelandsgemeenten in de jaren zestig al flink was gedaald (zie tabel 1.1). De verstedelijking en verstening van het platteland worden steeds zichtbaarder en de minder dicht bebouwde ruimte neemt af (Huigen en Strijker 1997).

De nieuwe functies op het platteland komen duidelijk op gespannen voet te staan met elkaar en met verschillende maatschappelijke ontwikkelingen. Vooral de relatie tussen openluchtrecreatie en landbouw op het platteland wordt als problematisch beschouwd (Kerstens 1972: 102). Ook kennen de jaren zestig en zeventig, mede door internationale publicaties zoals *Silent spring* van Rachel Carson (1963) en *Grenzen aan de groei* van de Club van Rome (1972), een sterk toenemende aandacht voor natuur en milieu. Dit betekent dat er meer maatschappelijke bezwaren ontstaan tegen het gebruik van open gebieden voor recreatieve doeleinden en tegen de stedelijke uitbreiding. De relatie tussen stad en platteland staat onder druk. In de tweede (1966) en

derde *Nota Ruimte Ordening* (1974) stuurt de rijksoverheid dan ook nadrukkelijk aan op bestrijding van de verstedelijking en dichtslibbing van het platteland door gebundelde deconcentratie en het aanwijzen van groeikernen. Er is in deze beleidsdocumenten echter weinig tot geen aandacht voor de menselijke en sociale gevolgen van bijvoorbeeld de trek naar de stad (Engbersen 2004).

Tabel 1.1

Bevolkingsverdeling naar de urbanisatiegraad van gemeenten, 1947-1991^a (in procenten)

type gemeente	1947	1960	1971	1981	1991
plattelandsgemeenten	29	22	11	12	11
verstedelijkte plattelandsgemeenten	11	16	21	22	23
specifieke forensengemeenten	5	7	13	14	15
stedelijke gemeenten	54	55	55	52	51

a Sinds 1992 wordt de stedelijkheidsgraad gebruikt in plaats van de urbanisatiegraad. De urbanisatiegraad is een multidimensionale maat (gebaseerd op de bevolkingsconcentratie, het aandeel forensen en het aandeel van de beroepsbevolking werkzaam in de landbouw) en is niet goed vergelijkbaar met de stedelijkheidsmaat.

Bron: Van der Cammen en De Klerk (2003: 169)

Eind jaren tachtig en begin jaren negentig is er opnieuw een opleving in de trek van mensen en activiteiten naar de landelijke gebieden. Het economisch kwetsbare platteland krijgt de titel ‘aandachtsgebieden’ (Huigen en Van der Velden 1989). Er wordt volop gebouwd en steden breiden zich uit (de grootschalige woningbouwlocaties). De verstedelijking van het platteland zet door en legt een duidelijke claim op de beschikbare open ruimte. Ook de dichtheid van menselijke activiteiten op het platteland neemt toe en de trek van stedelingen en bedrijvigheid naar plattelandsgebieden wordt vergezeld door een toename van toeristen en recreanten (Huigen en Strijker 1997). Eind jaren tachtig zien we dan ook een opleving in het recreatief gebruik van voornamelijk natuur- en landbouwgronden (LNV 2005).

Sinds de jaren negentig wordt in toenemende mate verbreding van het agrarische bedrijf en multifunctioneel grondgebruik nagestreefd. Er wordt ingespeeld op de vraag van de mondiger wordende burger die meer betrokken wil zijn bij de landbouw of het platteland in het algemeen (Simon et al. 2006). Er is meer aandacht voor toekomstige ontwikkelingen en landschapsbescherming, een toenemende zorg om klimaatverandering en er wordt gezocht naar mogelijkheden om de keerzijde van modernisering om te zetten in een impuls voor vernieuwingen en het benutten van kansen (Janssen en Lammerts 1999; SER 2005; Daalhuizen 2008).

Veranderende samenleving

De verschuiving van het platteland als ‘productieruimte’ van voedsel en grondstoffen naar het platteland als ‘consumptieruimte’ voor onder meer wonen, werken en recreëren heeft gevolgen. Naast een sterke invloed op de economie en de fysieke struc-

tuur – ruimtelijk en landschappelijk – is er een effect op de plattelandssamenleving en het sociale klimaat (Kerstens 1972; Huigen 1994; Engbersen en Sprinkhuizen 2004; Simon et al. 2007). Stad en platteland zijn naar elkaar toegegroeid. De sociale controle neemt af, gedragsnormen worden minder dwingend en mensen worden vrijer in hun keuze met wie ze omgaan. Desondanks blijken plattelanders nog altijd erg te spreken over het sociale klimaat in hun woonomgeving en zijn ze enthousiast over het wonen in een gemeenschap die betrokken en overzichtelijk is. Maar plattelandsbewoners worden ook kieskeuriger in hun lokale contacten. De lokale gemeenschap raakt verdeeld in segmenten van gelijkgestemden. Zo verloopt de integratie tussen stedelijke nieuwkomers en oorspronkelijke plattelandsbewoners niet altijd even soepel wanneer de nieuwe bewoners niet participeren in de gemeenschap. Ook bestaat het risico dat kwetsbare groepen minder aansluiting vinden in de gemeenschap en is het seizoensgebonden karakter van de bewoning in recreatiegebieden niet bevorderlijk voor de sociale samenhang in de lokale bevolking (Simon et al. 2007).

Met deze ontwikkelingen verandert ook de beleving en de waardering die Nederlanders hebben van het platteland en het plattelandleven. In dit rapport zal er aandacht zijn voor deze beleving en waardering en de functionele veranderingen van het platteland als leefruimte (wonen) en als ontspanningsruimte (recreëren).

1.3 Doel en onderzoeksvragen

Hierboven is globaal de context geschetst waarbinnen het ministerie van LNV het SCP heeft verzocht een instrument te ontwikkelen om sociale en culturele ontwikkelingen op het platteland te monitoren. In het SCP-onderzoeksprogramma Sociale Staat van het Platteland (SSP) wordt in verschillende onderzoeksfases aan deze instrumentontwikkeling gewerkt. In dit kader en onder het LNV-adagium ‘Het platteland is van 16 miljoen Nederlanders’ heeft dit bevolkingsonderzoek plaatsgevonden. Het onderzoek heeft enerzijds een instrumenteel doel, namelijk greep krijgen op thema’s en indicatoren van sociale en sociaal-culturele veranderingen op het platteland met het oog op de toekomstige monitor. Anderzijds is er het inhoudelijke doel om met empirische, kwantitatieve gegevens een actueel beeld te schetsen van de betekenis van het platteland voor de Nederlandse bevolking. Deze publicatie is dus een weerslag van een cross-sectioneel onderzoek waarvan de huidige meting als nulmeting kan worden beschouwd. Pas bij herhaalde meting van indicatoren in de toekomstige monitor ontstaat inzicht in de dynamiek en mogelijke trends. De insteek van deze publicatie is vooral beschrijvend. We hebben slechts in beperkte mate gebruik gemaakt van verklarende analyses.

De betekenis van het platteland is voor de plattelandsbewoners zeer concreet; het is namelijk hun dagelijkse leefomgeving die zij als insiders kennen en die ze zelf mede vormgeven. De stedelingen zijn feitelijk buitenstaanders, maar ze zullen meestal wel ideeën en opvattingen hebben over het platteland, die vaak sterk zijn gekleurd door beelden van anderen of van de media. Daarnaast zijn alle inwoners

van Nederland in theorie potentiële recreanten of toeristen van het platteland. De eerste focus van dit onderzoek ligt dan ook op het platteland als leefruimte en als ontspanningsruimte. Naast de praktische betekenis voor wonen en recreëren vertegenwoordigt het platteland ook sociaal-culturele of sociaal-emotionele betekenissen. De waarden die het platteland heeft voor de Nederlandse samenleving als geheel en voor verschillende gelederen daarbinnen kleurt de beleving en de waardering van het platteland. Hier ligt de tweede focus in het onderzoek. De centrale onderzoeksvragen zijn derhalve:

- 1 Wat betekent het platteland voor Nederland als leefruimte en ontspanningsruimte?
- 2 Hoe beleven en waarderen Nederlanders het platteland?

Platteland als leefruimte en ontspanningsruimte

Het platteland is de dagelijkse leefruimte van 6,2 miljoen plattelandsbewoners en dient in theorie als ontspanningsruimte voor alle huidige 16,4 inwoners van Nederland. Over het wonen en de vrijetijdsbesteding op het platteland in vergelijking met de stad is in *Thuis op het platteland* al het een en ander geschreven (Kullberg 2006; Van den Broek 2006).

De aandacht voor wonen ligt in dit onderzoek niet uitsluitend op overeenkomsten en contrasten tussen stedelingen en plattelanders, maar richt zich ook op subpopulaties in beide domeinen, gezien hun woonhistorie. Hoe tevreden is men over de huidige woonsituatie en verschilt de woonsatisfactie bij subgroepen met verschillende woonachtergronden? Vertaalt een uitgesproken voorkeur voor landelijk wonen zich in de verhuisgeneigdheid van stedelingen en plattelanders? In hoeverre reflecteren woonvoorkeuren een persistente behoefte aan landelijk wonen?

In het kader van het platteland als ontspanningsruimte hecht het beleid veel belang aan mooie landschappen en natuurgebieden, en daarnaast aan de kansen voor agrotourisme. Allereerst is er een beeld geschetst van verschillende soorten recreatieve activiteiten die Nederlanders beoefenen op het platteland. Hoe passen verschillende activiteiten binnen de landschappen die het Nederlandse platteland te bieden heeft? Welke mogelijkheden zijn er om het recreëren op het platteland, in het bijzonder het agrotourisme, te bevorderen?

Beleving van en opvattingen over het platteland

In de context van het plattelandsbeleid is het relevant te weten hoe Nederlanders tegen het platteland aankijken, aangezien in de huidige plattelandsdynamiek sommige beelden en waarden wellicht onder druk komen te staan. Wat vinden mensen belangrijk of minder belangrijk aan het platteland en welke opvattingen hebben ze over veranderingen en ontwikkelingen? We kijken niet alleen naar de bewoners van het platteland, maar ook naar andere gebruikers, zoals stedelingen die in hun vrije tijd of in de vakantie naar het platteland trekken. Daarbij is niet iedereen zich bewust van de waarden die het platteland kan hebben. Vaak worden aan het platteland waarden toegedicht die een idyllisch beeld vormen, zoals rust, ruimte en groen (Haart-

sen 2002; Heins 2002). Aan de educatieve waarde en de collectieve waarden (ruimte voor windenergieproductie, tijdelijke noodoverloopgebieden, infrastructuur en andere nutsfuncties) die het platteland kan hebben wordt juist veelal voorbijgegaan (Steenbekkers en Simon 2006). Het doel van dit onderdeel valt uiteen in de volgende drie onderzoeksvragen:

- Hoe beleven Nederlanders het platteland van Nederland en welke associaties hebben ze met het platteland?
- Hoe waarderen Nederlanders het landschap en het sociale leven op het platteland en de ontwikkelingen die zich daarin afspelen?
- Welke opvattingen hebben Nederlanders over de functies van het platteland en hoe kijken ze tegen bepaalde functieveranderingen aan?

1.4 Data en analysemethoden

In de periode april-juli 2007 zijn face-to-facevragenlijsten afgenomen in een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder. De enquête 'Nederlanders over het platteland' (NOP 2007) is opgebouwd uit drie onderdelen: de beleving en waardering van het platteland, de consumptie van het platteland en het sociaal kapitaal van het platteland. Deze rapportage gaat in op het eerste en het tweede onderdeel. Binnenkort wordt over sociaal kapitaal op het platteland gerapporteerd in een publicatie (Vermeij en Mollenhorst 2008).

Met dit bevolkingsonderzoek hebben we getracht te schetsen hoe ruim zestien miljoen Nederlanders het platteland van Nederland zien en beleven. De 2058 respondenten die hebben deelgenomen aan het onderzoek vormen een representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking. De beelden die we uit hun antwoorden halen zijn derhalve te vertalen naar de gehele populatie Nederlanders. Toch onderscheiden we door het hele rapport heen de respondenten die woonachtig zijn op het platteland en in de stad (domeinen genoemd), kortweg aangeduid met plattelanders en stedelingen. De redenen hiervoor sommen we hieronder op.

Allereerst is het onderscheid tussen plattelanders en stedelingen een belangrijke karakteristiek in het onderzoeksprogramma Sociale Staat van het Platteland. Het oogmerk is om sociale ontwikkelingen op het platteland te monitoren, en daarbij vormt een verandering in de leefsituatie van de bevolking een belangrijk onderdeel. Om in kwantitatieve zin veranderingen in indicatoren van de leefsituatie van plattelanders te meten, is het op zich toereikend om trends in de tijd uit te zetten. Vanuit een gegeven nulpunt kan dan een kwantitatieve verandering in de daaropvolgende periode gemeten worden. Deze verandering krijgt echter pas betekenis, wanneer deze wordt afgezet tegen ontwikkelingen in een relevante referentiegroep. Zo'n referentie is te zoeken in een internationale context, bijvoorbeeld door een vergelijking met Vlaamse plattelandsbewoners. De verschillende beleidscontexten en variaties in operationalisaties van aspecten van de leefsituatie maken een internationale vergelijking echter lastig. Vanwege het generieke beleid ligt een vergelijking met het complement in de Nederlandse bevolking, dus de stedelingen, het meest voor de hand.

Ten tweede zagen we bij de eerdere vergelijking van beide subgroepen in de Nederlandse bevolking dat de leefsituatie van plattelanders, zowel in het algemeen als op een aantal basale aspecten daarvan, significante verschillen laat zien met die van stedelingen (Steenbekkers et al. 2006). Zo is het algemene opleidingsniveau van plattelanders lager, is het gemiddelde werkniveau lager, en neemt de ontgroening en vergrijzing grotere vorm aan dan onder stedelingen. Daar tegenover staat dat de woonsituatie over het algemeen beter is, en dat de bevolking van het platteland gemiddeld genomen gezonder en gelukkiger is. Hoewel het heersende beeld is dat stedelingen en plattelanders qua leefstijl en opvattingen naar elkaar zijn toegegroeid, geeft de leefsituatiebenadering in het onderzoek voldoende reden om ze als aparte subpopulaties te onderscheiden en te vergelijken. De persistente verschillen geven immers aanleiding te vermoeden dat de groepen op het vlak van normen en waarden nog wel degelijk onderscheidend zijn.

In de derde plaats zijn er verschillen in de ruimtelijke context waarin stedelingen en plattelanders hun dagelijkse leven vormgeven. Het onderscheid tussen stad en platteland is wellicht nog het duidelijkst in de ruimtedimensie. Plattelanders leggen verhoudingsgewijs veel meer kilometers af voor verplaatsingen dan bewoners in stedelijk gebied en zij gebruiken daarvoor vaker de auto. Toch zijn plattelanders niet meer reistijd kwijt, vanwege het grote verschil qua verplaatsingssnelheid in stad en land (Harms 2008). Een ander gegeven is dat plattelanders dagelijks meer verplaatsingen maken dan stedelingen, maar hiervoor wordt door Harms geen duidelijke verklaring gegeven. Misschien speelt een rol dat voorzieningen en andere bestemmingen op het platteland meer verspreid liggen, wat meer ritten vergt dan in stedelijke gebieden.

Zoals gebruikelijk in het SSP-project wordt de plattelandsbevolking afgebakend op basis van de stedelijkheidsmaat van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS): 4-posities postcodegebieden met maximaal 1000 adressen per vierkante kilometer hebben een relatief lage bebouwingsdichtheid en worden als platteland aangemerkt. De overige postcodegebieden met dichtheden vanaf 1000 tot ruim 8000 adressen per km² als stad. Plattelandsbewoners zijn dus de bewoners van wat wordt aangeduid als ‘weinig stedelijke’ en ‘niet-stedelijke’ postcodegebieden en stedelingen zijn de bewoners van ‘matig stedelijke’, ‘sterk stedelijke’ en ‘zeer sterk stedelijke’ gebieden (zie ook § 2.1).

In de Nederlandse populatie hebben plattelanders een aandeel van 38% versus 62% stedelingen (Steenbekkers et al. 2006). In de steekproef is de groep plattelanders oververtegenwoordigd³, zodat ook in de analyses binnen de groep plattelandsbewoners nog een verdieping naar achtergrondkenmerken mogelijk is. Van de 2058 respondenten wonen er 731 in stedelijk gebied en 1327 in weinig en niet-stedelijke gebieden. (zie bijlagen Br.1 tot en met Br.3 voor een korte beschrijving van de achtergronden van de steekproef en de gehanteerde wegging; te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport).

Naast de gegevens uit het NOP 2007 is nog een aantal andere databronnen gehanteerd. In het tweede deel is het reguliere SCP-onderzoek Culturele veranderingen 2006 benut. In dit langlopende onderzoek is in 2006 voor het eerst een beknopte vraagmodule opgenomen over het platteland, waarover nog niet eerder is gerapporteerd. Ten tweede is een aantal fysieke en sociale kenmerken van het postcodegebied als contextgegevens in de analyses opgenomen. Deze zijn verkregen uit databestanden van het CBS en de Woonmilieu-Database 2006 van ABF Research.

Omdat de hier gebruikte indicatoren lang niet altijd in andere onderzoeken zijn gebruikt, is het helaas niet mogelijk om de gegevens in tijdsreeksen te plaatsen en veranderingen te signaleren. Waar mogelijk gebruiken we daarvoor referenties uit de literatuur.

1.5 Leeswijzer

Voorafgaand aan de beantwoording van de onderzoeksvragen schetsen we in hoofdstuk 2 de context van de beleving en consumptie van het platteland. Na de ruimtelijke afbakening van stad en platteland gaan we in op de migratie tussen stad en platteland in Nederland en de persoonlijke woongeschiedenis van de onderzoeksdeelnemers. Tevens beschrijven we de demografie van de bevolking in elk van beide domeinen en van de woonsituatie.

In antwoord op de eerste centrale onderzoeksvraag beschrijven de hoofdstukken 3 en 4 achtereenvolgens hoe Nederlanders op het platteland wonen en recreëren. Voor de tweede onderzoeksvraag zoomen we daarna in op de kijk op het platteland, met in hoofdstuk 5 een schets van de associaties van Nederlanders met het platteland. In hoofdstuk 6 gaan we in op hoe Nederlanders het platteland waarderen en welke opvattingen ze hebben over bepaalde ontwikkelingen.

In hoofdstuk 7 volgt een samenvatting van de belangrijkste conclusies en een beschouwing van wat het Nederlandse platteland betekent voor de Nederlandse bevolking.

Noten

- 1 In 1935 is een zelfstandig ministerie van Landbouw en Visserij ingesteld.
- 2 Eerste structuurschets van de Ruimtelijke Ordening van de Openlucht Recreatie, 1964.
- 3 De plattelandssteekproef werd in alle provincies opgehoogd, met daarnaast voor de perifere provincies Groningen, Friesland, Drenthe en Zeeland nog eens extra oververtegenwoordiging. Als gevolg van wegingen op enkele belangrijke persoonskenmerken (geslacht, leeftijd en huishoudenomvang) en daarbovenop de weging naar de verdeling tussen de stedelijke en plattelandsbevolking in de Nederlandse populatie, zijn de gerapporteerde gemiddelden representatief voor de Nederlandse bevolking.

2 Het platteland in zijn context

De huidige woonsituatie bepaalt of we in dit onderzoek personen als plattelander of stedeling aanduiden.

We realiseren ons dat in de dichotomie tussen stad en platteland het platteland min of meer wordt neergezet als de contramale van de stad. Dat daar van alles op af te dingen is, hebben we in eerdere publicaties al uitgebreid aan de orde gesteld (Steenbekkers et al. 2006; Simon et al. 2007). Stad en land zijn op allerlei vlakken onderling verweven, dus mensen zijn in hun dagelijks leven niet meer uitsluitend aan het ene of het andere domein verbonden. Bovendien is er in de loop der tijd een geografische vermenging tussen plattelanders en stedelingen opgetreden. Ook op het niveau van het individu of het huishouden kunnen mensen gemengde woonervaringen hebben. We gaan in dit hoofdstuk vooral in op deze demografische vermenging.

In paragraaf 2.1 komen enkele manieren aan bod om het platteland ruimtelijk af te bakenen van de stad en beschrijven we de keuze die we in dit onderzoek gemaakt hebben. Paragraaf 2.2 behandelt de migratie tussen stad en platteland, allereerst de verhuisbewegingen en vervolgens de ontstane veranderingen qua omvang en samenstelling van de bevolking in beide domeinen. Paragraaf 2.3 beschrijft in hoeverre de kwalificatie stedeling of plattelander (op grond van de stedelijkheid van de woonplek) overeenkomt met de beleving van de Nederlandse bevolking (via de stelling 'Ik woon op het platteland'). Ook bespreken we kort de demografische kenmerken van de stedelijke en de plattelandsbevolking. In paragraaf 2.4 bekijken we de woonhistorie, speciaal met het oog op gemengde woonervaringen in stad en land. Op grond van de woonduur maken we vervolgens ook een onderscheid tussen autochtone bewoners, 'nieuwkomers' en 'oudkomers' in een woonplaats. In paragraaf 2.5 vergelijken we geboren en getogen plattelanders op demografische kenmerken met plattelanders die een deel van het leven in de stad hebben gewoond ('quasi-plattelanders'). Tot slot volgt in paragraaf 2.6 een korte beschrijving van de woonsituatie van de plattelanders en de stedelingen.

2.1 Het platteland ruimtelijk afgebakend

In een recent rapport over de *review* van het Nederlandse platteland stelt de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) dat het Nederlandse platteland vergeleken met andere Europese plattelandsgebieden in hoge mate verstedelijkt is (evenals Vlaanderen en delen van Groot-Brittannië). De OESO gebruikt op Europese schaal de bevolkingsdichtheid per km² in combinatie met de afstand tot stedelijk gebied. Uitgaande van de criteria dat er in het rurale gebied maximaal 500 inwoners per km² wonen en dat geen stad binnen een half uur reistijd te bereiken is, constateert de OESO dat er in Nederland geen 'predominantly rural areas' bestaan. Wel zijn er relatief veel 'intermediate regions, in which 15% to 50% of the popula-

tion lives in municipalities with a population density of less than 150 inhabitants per square kilometre'. Naarmate de geografische schaal kleiner wordt, wordt zichtbaarder dat er ook volgens de OESO-definitie zeker wel rurale delen in Nederland bestaan. Op het niveau van landsdelen en provincies is alleen het intermediaire niveau zichtbaar (één landsdeel en vijf provincies zijn 'intermediate regions'). Van de 40 COROP-regio's¹ is er één overwegend ruraal en zijn er 12 intermediaire regio's. Op niveau van gemeenten is 15% als overwegend ruraal te identificeren (70 van de 450 gemeenten) en deze zijn vooral in het noorden te vinden. Volgens deze afbakening beslaat het Nederlandse platteland 31% van het grondoppervlak en woont er 7% van de Nederlandse bevolking. De OESO constateert dat het door de grote diversiteit in plattelandsgebieden noodzakelijk is het Nederlandse platteland op zo laag mogelijk schaalniveau te bekijken (OESO 2008).

In de sociaaleconomische monitor van het platteland heeft ABF Research een afbakening gehanteerd, waarbij dunbevolkte gebieden die als grootschalige werkgebieden herkenbaar zijn worden uitgesloten van het plattelandsdomein. Als uitsluitingscriterium hanteert ABF postcodegebieden waarvan minimaal 30% van het oppervlak uit stedelijke werkfuncties² bestaat. Door deze uitsluiting van 78 postcodegebieden resteren 2602 postcodegebieden die tot het platteland gerekend worden en die 86,5% van het landoppervlak van Nederland beslaan. Hier wonen 6,1 miljoen mensen (37,5% van alle inwoners van Nederland) en bevinden zich 2,2 miljoen (30% van alle Nederlandse) arbeidsplaatsen (Groenemeijer en Lukey 2007).

Een alternatieve werkwijze om het probleem van lage adressendichtheid en van bedrijventerreinen te ondervangen is ontwikkeld door het Landbouw Economisch Instituut (LEI). Postcodegebieden waarvan meer dan 25% van het totale oppervlak bebouwd is worden uitgesloten, ongeacht de omgevingsadressendichtheid. Volgens deze definitie valt 87% van het oppervlak van Nederland onder het platteland; in 2001 woonde er 37% van de bevolking (Kuhlman en Venema 2005).

In de eerdere publicaties van dit onderzoeksprogramma is het platteland geografisch afgebakend op grond van de stedelijkheidsmaat van het CBS. Deze is geconstrueerd uit de zogeheten omgevingsadressendichtheid van een postcodegebied of gemeente, waarbij gebieden met maximaal duizend adressen per km² als platteland worden beschouwd. Alle postcodegebieden die op deze manier als platteland konden worden gedefinieerd besloegen in 2004 tezamen 72% van het Nederlandse grondoppervlak (3,0 miljoen ha). Dit gebied vormt het woondomein van 38% van de Nederlandse bevolking ofwel 6,2 miljoen plattelandsbewoners. De afbakening op gemeenteniveau leidt tot iets kleinere getallen: 63% van het grondoppervlak (2,6 miljoen ha) en 34% van de bevolking (5,6 miljoen plattelandsbewoners) (Steenbekkers et al. 2006).

In navolging van het LEI hebben we in dit onderzoek rekening gehouden met gebieden die vooral als werkgebied in gebruik zijn en daardoor vaak een hoge bebouwingsdichtheid maar een relatief lage bevolkings- en adressendichtheid hebben. Deze geven hierdoor een vervuiling in de afbakening van plattelandsgebie-

den op basis van adressendichtheid en dienen uitgesloten te worden. Door gebruik te maken van de zogenaamde woonmilieutypologie van ABF Research (zie www.abf.nl), hebben we 77 postcodegebieden kunnen identificeren die te boek staan als werkgebied. Deze gebieden blijken op een aantal kernvariabelen, zoals aantal inwoners, aantal huishoudens en gemiddelde huishoudenomvang, inderdaad een afwijkend beeld te laten zien van de onderklasse van stedelijkheid (zie bijlage B2.1, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport). In tegenstelling tot het LEI en ABF hebben we deze werkgebieden ook niet tot het stedelijk gebied gerekend maar volledig uitgesloten van het steekproefkader voor dit onderzoek. Een beschrijving op deze kernvariabelen van de bruto steekproef is in dezelfde bijlage (B2.1) opgenomen.

Ruimtelijke ontwikkelingen

Voor de context van sociale veranderingen op het platteland zijn ook ruimtelijke ontwikkelingen relevant. Hierin speelt de afname van het agrarische grondgebruik een centrale rol. Het beeld van het buitengebied verandert immers, vooral doordat het open gebied verloren gaat wanneer het wordt opgenomen in de bebouwde kom. Ook komt er meer grond in handen van niet-agrariërs (voor hobbylandbouw, voor de woonfunctie of voor nieuwe bedrijvigheid). Daarnaast gaat landbouwgrond over in natuur, recreatieterrein of water.

Het LEI (Berkhout en Van Bruchem 2008) plaatst de afname van landbouwgronden in de periode 1996-2003 in het perspectief van de langetermijnontwikkeling sinds de hoogtijdagen van de landbouw. In 1965 had het Nederlandse landbouwareaal met 2,6 miljoen ha ongeveer de maximale omvang. Dit nam af tot 2,3 miljoen ha in 2003, oftewel circa 68% van Nederlandse landoppervlak. In de periode 1996-2003 bedroeg de afname circa 8000 ha per jaar (jaarlijks circa 0,34%). De landbouwgrond die in deze periode is afgestoten heeft voor twee derde deel een bebouwde bestemming gekregen. De overige verloren landbouwgronden kregen een bestemming voor recreatie (14%), natuur (10%), water (6%) en infrastructuur (3%). Overigens treden hierbij regionaal grote verschillen op; zo was het verlies van landbouwgrond het grootst in Zuid-Holland en Brabant, en was er slechts een geringe afname in de provincie Utrecht. Overigens laat voorgaande informatie, gebaseerd op CBS-bodemstatistieken, wellicht een onderschatting zien van de afname van het landbouwareaal. Met behulp van de arealen van landbouwbedrijven is namelijk een iets grotere afname gemeten (circa 0,5%).

De prognose van het LEI is dat het landbouwareaal in de periode tot 2035 met nog eens 4% zal afnemen (Rijk 2008). Alleen al het vigerende beleid voor natuur- en recreatiedoeleinden legt een claim op circa 85.000 ha landbouwgrond. Daarnaast zal de verstedelijking doorzetten. De verwachting is dat de Nederlandse bevolking tot 2035 met 4% groeit en dat de groei daarna tot stilstand komt. Wel zet de verkleining van huishoudens door, zodat de prognose is dat er in 2025 12% meer huishoudens zal zijn en eveneens 12% meer nieuwbouwwoningen. Ook zal er areaal nodig zijn voor nieuwe bedrijventerreinen; de schattingen variëren van 12.000 ha tot 28.500 ha. In bijna alle gevallen betekenen deze claims dat landbouwgrond wordt opgeofferd.

2.2 Migratie tussen stad en land

Al sinds de jaren negentig wordt gesproken over een toenemend aantal stedelingen die het platteland gaan bevolken (Huigen 1996). Hieronder wordt met empirische gegevens uit de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) aangetoond dat dit beeld niet eenduidig is, en dat er in het afgelopen decennium eerder van een afname gesproken kon worden.

Allereerst is een onderscheid nodig tussen de tussengemeentelijke en binnengemeentelijke verhuizingen. Van de circa 1,6 miljoen verhuizingen op jaarbasis vinden circa 1 miljoen verhuizingen binnen de gemeente plaats en 600.000 tussen gemeenten.

Een eerdere analyse van binnengemeentelijke verhuizingen heeft laten zien dat zo'n 70% van de verhuizingen bestaat uit stedelingen die binnen de gemeente naar een ander postcodegebied verhuizen. Ongeveer een kwart komt op het conto van plattelanders die binnen plattelandsgebieden verkassen. Verhuizingen van een stedelijk naar een landelijk postcodegebied binnen dezelfde gemeente en omgekeerd zijn relatief onbeduidend, maar in absolute aantallen ging het in 2003 toch nog om ruim 80.000 verhuizingen tussen meer stedelijke en meer landelijke delen van een gemeente (Simon 2006).

De binnengemeentelijke verhuisbewegingen vertoonden in de periode 1995-2003 nauwelijks schommelingen en zijn dus voor het beschrijven van migratietrends tussen stad en land niet interessant. Wel zijn er in dezelfde periode fluctuaties in de tussengemeentelijke verhuizingen waargenomen (Simon 2006). Het vervolg van deze paragraaf zal daarom ingaan op de verhuisbewegingen tussen gemeenten.

2.2.1 Verhuisbewegingen tussen gemeenten

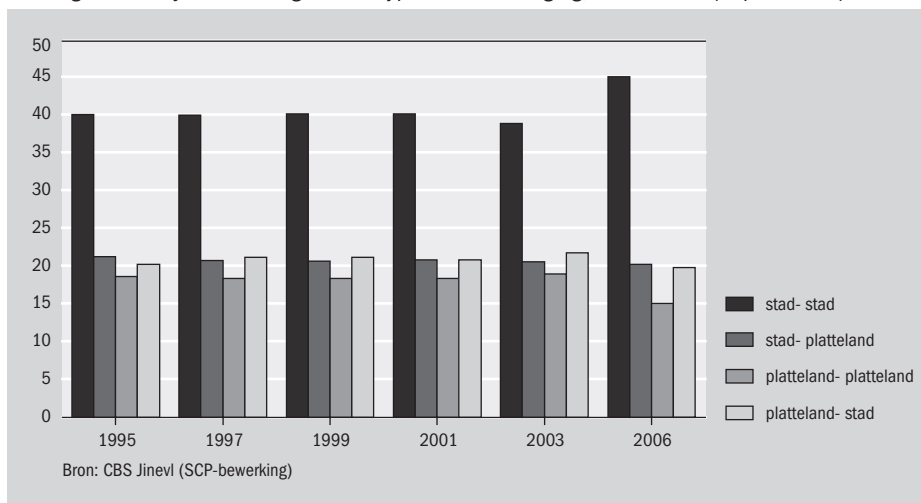
In 2006 zijn in Nederland ruim 650.000 personen naar een andere gemeente verhuisd. Dat is meer dan in de voorgaande periode vanaf 1995 (variërend tussen 604.000 en 636.000), zoals beschreven in *Thuis op het platteland*. In absolute aantallen hebben de tussengemeentelijke verhuizingen in 2006 het hoogste niveau bereikt in ruim tien jaar. De geringe afname die zich aan het begin van dit millennium aftekende lijkt weer te zijn gekeerd (zie bijlage B2.2).

Ongeveer twee derde van deze verhuisden is afkomstig uit stedelijk gebied en een derde van het platteland. En in ongeveer dezelfde verhouding vestigen mensen zich in stedelijk en landelijk gebied. Maar daarmee is niet gezegd dat stedelingen veelal naar een andere stad verhuizen of plattelanders naar een ander plattelandsgebied, zoals we dat bij de binnengemeentelijke verhuizingen in 90% van de gevallen wel zagen. Bij tussengemeentelijke verhuizingen liggen de verhoudingen duidelijk anders: in 2006 verhuisde 45% van en naar een stedelijke gemeente en 15% van en naar een plattelandsgemeente. De groepen die van stad naar platteland en omgekeerd van platteland naar stad verhuisden houden elkaar nagenoeg in evenwicht: beide omvatten 20% van de verhuisden (zie bijlage B2.2).

In de periode 1995-2006 zijn er kleine fluctuaties in de verhuizingen van stad naar platteland en omgekeerd die van jaar tot jaar geen significante ontwikkeling laten zien (figuur 2.1). Wel had in de periode 1997-2003 de migratie van het platteland naar de stad licht de overhand, maar in 2006 is de omgekeerde beweging naar het platteland juist weer iets groter (19,8% resp. 20,2%). In absolute aantallen gesproken: in 2006 gingen van de ruim 644.000 verhuisbewegingen naar een andere gemeente ruim 130.000 van de stad naar het platteland en ruim 127.500 van het platteland naar de stad.

Figuur 2.1

Tussengemeentelijke verhuizingen naar type verhuisbeweging, 1995-2006 (in procenten)

Van de ruim 226.000 mensen die zich in 2006 op het platteland vestigden, blijkt de meerderheid (57%) uit de stad afkomstig te zijn (zie bijlage B2.2). In de periode 1995-2003 was het aandeel stedelingen onder de vestigers op het platteland tamelijk constant, namelijk 53%. Onduidelijk is waardoor er na een jarenlang constant aandeel sinds 2006 vrij plotseling een groter aandeel stedelingen is onder de nieuwkomers op het platteland.

In 2006 vestigden zich iets meer mensen op het platteland dan dat er plattelanders vertrokken: 226.500 respectievelijk 224.000. Het migratiesaldo voor het platteland is dus licht positief (tabel 2.1). In 1995 was het saldo ook positief, maar in de tussenvolgende periode vertrokken er meer bewoners dan dat zich er vestigden.

Tabel 2.1

Migratie naar en van het platteland en migratiesaldo, 1995-2006 (absolute aantallen)

	1995	1997	1999	2001	2003	2006
vestigingen op platteland	240.505	245.856	244.244	231.720	235.425	226.593
vertrek van platteland	234.537	248.010	247.361	231.966	242.519	224.075
migratiesaldo platteland	5.968	-2.154	-3.117	-246	-7.094	2.518

Bron: CBS (Jinevl) SCP-bewerking

De vraag is of de trek naar het platteland, na een dipje rond de millenniumwisseling, opnieuw gaat doorzetten en wat de rol van stedelingen hierin is. Uit het Woonbehoefteonderzoek (WBO) is bekend dat een deel van de migranten geen expliciete voorkeur had om de stedelijke woonomgeving te verruilen voor het platteland, maar min of meer gedwongen was tot deze stap omdat het stedelijke woningaanbod niet paste bij de woonwens. Naar schatting vormt zo'n 19% van de verhuisden van stad naar platteland de groep zogenoemde 'uitwijkers' (Kullberg 2006). De verwachting is dat deze groep waarschijnlijk weer naar de stedelijke woningmarkt zal overstappen zodra er een passend aanbod is. Daartegenover staat dat de overgrote meerderheid wel bewust heeft gekozen voor een woonplek op het platteland. Voor hen is de kans groter dat ze op het platteland blijven wonen.

2.2.2 Bevolkingssamenstelling

Dat de verhuizingen naar of van het platteland elkaar op de langere termijn per saldo vrijwel in evenwicht houden betekent niet dat er niets verandert. Bekend is dat vooral jongeren het platteland verruilen voor een woning in de stad, met het oog op studie, woning of werk. Ook weten we dat binnen de groep vestigers op het platteland senioren ('retourmigranten') en jonge gezinnen een groot aandeel hebben (Simon 2006). Het is dus relevant te weten of het globaal dezelfde typen personen zijn die vertrekken en die zich er vestigen. Verschillen deze van elkaar, dan betekent dit dat de bevolking van het platteland verandert.

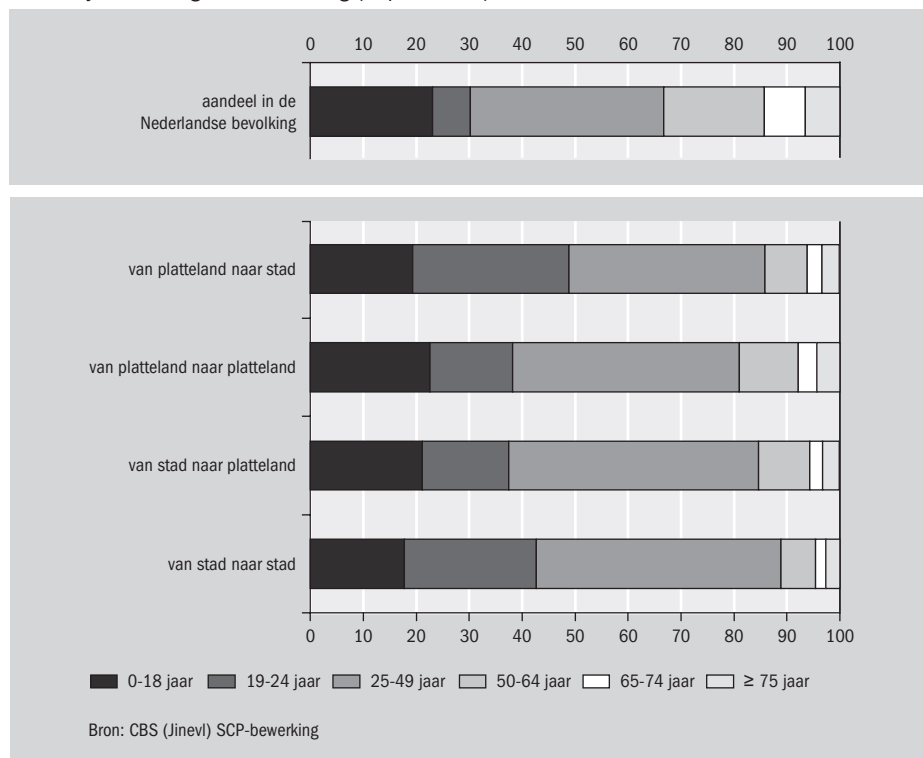
Voor de migratie in 2006 hebben we alleen gegevens over de leeftijdsverdeling beschikbaar. Bijna de helft van alle verhuizingen kwam voor rekening van de groep 25-49-jarigen (zie bijlage B2.2). Vooral bij verhuizingen uit de stad is deze groep verreweg het grootst. Op de tweede plaats komen de 19-24-jarigen die binnen of naar de stad is verhuisd; op de derde plaats staan de 0-18-jarigen die naar of binnen het platteland zijn verhuisd.

We hebben de verhuisbewegingen van de verschillende leeftijdsgroepen in 2006 afgezet tegen hun aandeel in de Nederlandse bevolking. Dan blijken vooral de 19-24-jarigen relatief zeer verhuislustig te zijn, vooral door verhuizingen naar/binnen de stad (figuur 2.2). De jongvolwassenen hebben zelfs een viermaal groter aandeel in de verhuizingen dan hun aandeel in de bevolking zou voorspellen. Dat heeft zeer waarschijnlijk te maken met de levensfase waarin zij verkeren. De verhuizingen van

jongeren naar de stad heeft niet alleen te maken met hun woonvoorkeuren, maar eveneens met het gebrekkige aanbod aan passende woningen op het platteland (Kullberg 2006). Omgekeerd is bekend dat het tekort aan eengezinswoningen in de stad ook leidt tot uitwijkers vanuit de stad naar het platteland (Keers 2004).

Figuur 2.2

Combinaties van tussengemeentelijke verhuisbewegingen in 2006, naar leeftijd en in relatie tot de leeftijdsverdeling in de bevolking (in procenten)

Bij de 0-18-jarigen staat het aandeel verhuizingen naar/binnen het platteland nage-noege in verhouding tot het aandeel in de bevolking. Binnen en naar het platteland verhuist dit cohort relatief veel. Wat verder opvalt is dat alle senioren groepen een relatief klein aandeel hebben in het totale aantal verhuizingen. Dat is logisch aange-zien ze vrijwel aan het eind van hun wooncarrière zijn beland. Wel maken ouderen relatief veel verhuizingen naar en binnen het platteland. Dit sluit op zich aan bij het beeld dat de senioren deel uitmaken van de trek naar het platteland, maar hun aandeel is kennelijk lang niet zo groot als de vele verhalen over seniore nieuwkomers op het platteland doen geloven. De gepensioneerden (65-74 jaar) en de kwetsbare ouderen (≥ 75 jaar) hebben absoluut en relatief een klein aandeel in de verhuizingen.

Ook binnen deze cohorten hebben de verhuizingen binnen het platteland het grootste aandeel in de migratie.

2.3 Plattelanders en stedelingen

Zoals gezegd hebben 731 bewoners uit stedelijke gebieden en 1327 plattelandsbewoners medewerking verleend aan het enquêteonderzoek. In hoeverre komt deze kwalificatie als stedeling of plattelander overeen met de beleving van de persoon zelf? Deze vraag komt in paragraaf 2.3.1 aan de orde. Vervolgens worden in paragraaf 2.3.2 de belangrijkste demografische karakteristieken van beide categorieën beschreven.

2.3.1 Identiteit

In tabel 2.2 wordt zichtbaar welk beeld stedelingen en plattelanders van zichzelf hebben. Opmerkelijk is dat een aanzienlijk deel van de plattelanders (26%), die dus volgens de definitie op het platteland woont, zegt niet op het platteland te wonen (bijlage B2.4). Het grootste deel van deze personen woont in de ‘weinig stedelijke’ gebieden. Toch zegt ook circa een op de tien bewoners in de gebieden met de kleinste adressendichtheid (< 500 adressen per km²) niet op het platteland te wonen. Het omgekeerde komt ook voor. Van de respondenten woonachtig in stedelijk gebied geeft 16% aan op het platteland te wonen, waarbij vooral de bewoners van de matig stedelijke gebieden dit vinden. Soortgelijke uitkomsten vinden we bij de stellingen of de respondenten zich een plattelander of stedeling voelen (zie tabel 2.2).

Tabel 2.2

Mate van instemming met stellingen over de identiteit, naar stedelingen en plattelanders (in procenten)

stellingen		is van toepassing ... ^a				
		++	+	+/-	-	--
ik voel me een plattelander	stedeling	8.0	15.2	6.6	44.2	26.1**
	plattelander	33.4	30.0	6.6	24.0	6.0
ik voel me een stedeling	stedeling	16.3	37.8	9.6	28.2	8.1**
	plattelander	2.1	10.5	5.7	42.5	39.2

a ++ helemaal van toepassing, + van toepassing, +/- neutraal, soms wel soms niet, - niet van toepassing, -- helemaal niet van toepassing.

** significant ($p < 0,001$) in bivariate analyse (chi-kwadraat).

Bron: SCP (NOP'07)

Dat de inschaling van onderzoeksdeelnemers als stedeling of plattelander niet zeer sterk overeenkomt met de eigen beleving van de woonsituatie en de identiteit heeft tot op zekere hoogte te maken met de bekende tekortkomingen in de operationalisatie van stedeling of plattelander met de stedelijkheidsmaat. Toch heeft de classificatie een behoorlijk voorspellende waarde blijktens tabel 2.3, zeker in combinatie met het gegeven over de gerapporteerde woonduur op het platteland.

Tabel 2.3

Verklaringen voor beleving van de identiteit als plattelander of stedeling

	voelt zich plattelander		voelt zich stedeling	
	model 1	model 2	model 1	model 2
woonplek				
stad (= ref.)				
platteland	0,44 ^{***}	0,18 ^{***}	-0,51 ^{***}	-0,33 ^{***}
woonduur in de huidige woonplaats		0,03		-0,04 [*]
woonduur op het platteland		0,47 ^{***}		-0,33 ^{***}
R ²	19,5	35,3	26,4	34,9

Significantieniveaus: * = p < 0,05; ** = p < 0,01; *** = p < 0.000 in multivariate analyse (lineaire regressie).
Er zijn vijf antwoordcategorieën, uiteenlopend van helemaal niet van toepassing (1) tot helemaal van toepassing (5).

Bron: SCP (NOP'07)

Aan de andere kant is de beoordeling van de personen zelf ook niet eenduidig te noemen. De beoordeling of de eigen woonplek stedelijk gebied of platteland genoemd mag worden, hangt sterk af van het eigen referentiekader. Daarnaast hoeft het gevoel van de persoon ook niet eenduidig gerelateerd te zijn aan de huidige woonplek, want de woongeschiedenis van de persoon kan evengoed een rol spelen. In paragraaf 2.4 gaan we hier nader op in.

2.3.2 Demografie

Wie zijn nu eigenlijk die bewoners van het platteland en van het stedelijke gebied? In *Thuis op het platteland* (2006) zijn beide populaties uitgebreid beschreven en vergeleken. Het beeld is dat de stedelijke en rurale populaties op een aantal demografische kenmerken van elkaar verschillen.

Qua leeftijdsverdeling is de trend van ontgroening en vergrijzing van de bevolking meer zichtbaar op het platteland dan in de stad. Ook wat de gemiddelde omvang en samenstelling van huishoudens betreft verschillen beide populaties. Plattelands-huishoudens zijn gemiddeld groter van omvang en omvatten vaker kinderen, terwijl stedelijke huishoudens vaker één persoon omvatten en koppels vaker kinderloos zijn. Ook de burgerlijke staat vertoont een zekere samenhang met stedelijkheid: naarmate mensen meer stedelijk wonen is men minder vaak gehuwd maar wel vaker gescheiden of verweuwd. Een tamelijk groot verschil is er in het aandeel allochtonen:

in de stad is die ongeveer een kwart van de bevolking en op het platteland bijna 10% (Simon 2006).

Ook in sociaaleconomische indicatoren onderscheiden beide populaties zich. De inkomensverdeling in het stedelijk gebied vertoont een grotere ongelijkheid tussen arm en rijk dan op het platteland. Toch zijn er wel degelijk groepen op het platteland die minder goed af zijn. Met name alleenstaanden ouder dan 65 jaar zijn relatief slecht bedeeld. Wel wonen er op het platteland relatief minder huishoudens met een hoog inkomen (Pommer en Wildeboer Schut 2006).

Wat betreft opleidingsniveau vertoont de plattelandsbevolking een achterstand ten opzichte van stedelingen, die kleiner lijkt te worden doordat jongere generaties een inhaalslag maken (Vogels 2006). Tot slot zijn plattelanders vaker dan stedelingen werkzaam in betaalde banen (vanaf 12 uur per week), maar het beroepsniveau is lager en het zijn vaker kleine en parttimebanen (Gesthuizen 2006).

Ook in dit onderzoek blijken beide subgroepen op de meeste van de hierboven genoemde punten van elkaar te verschillen. In tabel 2.4 zijn de belangrijkste achtergrondkenmerken weergegeven. Het beeld van vergrijzing en ontgroening van het platteland wordt opnieuw bevestigd. Geen verschil is er gevonden voor werk en inkomen. Toch is er een herkenbaar beeld van een groter aandeel gepensioneerden op het platteland en een evenredig kleiner aandeel arbeidsongeschikten. Een niet eerder met stedelijkheid gekwantificeerd verschil is dat in religie. Stedelingen geven vaker aan geen religie aan te hangen. Van degenen die wel een religie aanhangen zijn plattelanders vaker aanhanger van de traditionele religieuze instituten (rooms-katholieke en protestante kerk); stedelingen laten een brede vertegenwoordiging van 'overige' religies of levensbeschouwelijke richtingen zien, waarbinnen de islam de hoofdmoot vormt.

Tabel 2.4

Demografische kenmerken van de populaties plattelanders en stedelingen (in procenten)

	Nederland	stedelingen	plattelanders	toetsing ^a
sekses				
man	49,6	48,8	50,0	***
vrouw	50,4	51,2	50,0	
leeftijdsklasse				
15-19 jaar	5,8	5,5	5,9	***
20-34 jaar	20,4	25,5	17,5	
35-44 jaar	21,5	20,4	22,1	
45-54 jaar	16,9	15,9	17,4	
55-64 jaar	17,5	15,5	18,6	
65-74 jaar	10,8	9,7	11,4	
≥ 75 jaar	7,2	7,5	7,0	

Tabel 2.4 (vervolg)

	Nederland stedelingen plattelanders			toetsing ^a
gemiddelde leeftijd	51,5	50,7	51,9	niet sign. ^b
gemiddelde huishoudengrootte ^b	2,32	2,10	2,44	*** ^b
huishoudenstype (in %)				
eenpersoons	13,8	20,5	10,2	***
meerpersoons zonder kinderen	35,8	35,0	36,2	
meerpersoons met kinderen	50,3	44,5	53,6	
opleidingsniveau (in %)				
laag	25,1	23,1	26,2	*
midden	45,7	44,0	46,6	
hoog	29,2	32,8	27,1	
burgelijke staat (in %)				
niet gehuwd	32,7	41,9	27,6	***
gehuwd/samenwonend	67,3	58,1	72,4	
inkomensniveau (nettohuishoudinkomen per maand)				
laag (< 1250 euro)	12,2	12,5	12,1	niet sign.
matig (1251-2000 euro)	25,4	28,0	23,8	
modaal (2001-3000 euro)	30,8	30,7	30,9	
hoog (> 3001 euro)	31,6	28,9	33,2	
etniciteit (in %)				
autochtoon	89,9	84,0	93,2	***
niet-westers allochtoon ^d	4,0	8,2	1,7	
westers allochtoon	6,0	7,8	5,1	
arbeidsparticipatie (in %)				
in loondienst	51,5	52,8	50,8	niet sign.
zelfstandige	9,0	8,6	9,3	
niet werkzaam	39,4	38,6	39,9	
situatie indien niet werkzaam (in %)				
pensioen/VUT	47,7	45,2	49,0	
werkloos/werkzoekend	4,9	6,7	4,0	niet sign.
huisvrouw/huisman	25,7	24,0	26,7	
arbeidsongeschikt	6,9	9,5	5,5	
scholier/student	14,8	14,5	14,9	
religie				
geen geloofsovertuiging	54,5	59,3	51,9	***
rk	19,5	18,0	20,3	
protestants	19,8	12,5	23,8	
overig ^c	6,2	10,2	4,0	

a Significantieniveau: * = p < 0,05, ** = p < 0,01, *** = p < 0,000 in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

b Significantieniveau: * = p < 0,05, ** = p < 0,01, *** = p < 0,000 in oneway Anova.

c Overige geloofsovertuigingen en religies, waarvan de islam het grootste aandeel heeft.

d Niet-westerse allochtonen in stedelijk gebied lijken in dit onderzoek ondervertegenwoordigd.

Bron: SCP (NOP'07)

2.4 Woongeschiedenis van plattelanders en stedelingen

De woongeschiedenis laat zien op welke plekken mensen gedurende hun leven hebben gewoond. Elke woonervaring drukt een stempel op de persoonlijke identiteit, maar evengoed op de betrokkenheid bij de specifieke plek of vergelijkbare woonomgevingen. Het zal dan ook niet verbazen dat het platteland wat betreft landschap en sociaal klimaat meer wordt gewaardeerd door plattelanders dan door stedelingen (zie hoofdstuk 6). Stadsbewoners waarderen vooral de culturele verscheidenheid en de anonimiteit van de stad. De mate waarin men 'ervaring' heeft met het leven op het platteland of in de stad lijkt dus samen te hangen met de binding die men voelt met een gebied of plek. Dit effect wordt nog eens versterkt wanneer een bepaalde plek een duidelijke identiteit heeft (Steg en Buijs 2004).

2.4.1 Gemengde woonervaringen

Om een beeld te krijgen van de menging van de populaties stedelingen en plattelanders is op twee manieren naar de woongeschiedenis gekeken. Allereerst is aan stedelingen gevraagd of ze ooit in hun leven op het platteland hebben gewoond, en omgekeerd zijn plattelanders gevraagd naar hun woonervaringen in de stad. Op deze manier is onderscheid te maken tussen geboren en getogen stedelingen of tussen plattelanders en mensen met gemengde woonervaringen.

Van 1976 respondenten is de woongeschiedenis bekend (tabel 2.5 en bijlage B2.3). Per saldo is 59% van de respondenten geboren en getogen in hetzelfde domein. Bijna twee derde van de stedelingen is zijn hele leven in stedelijk gebied blijven wonen tegenover de helft van de plattelanders die in het landelijke gebied zijn gebleven. Deze twee groepen geboren en getogen bewoners noemen we 'oorspronkelijke' plattelanders en 'oorspronkelijke' stedelingen. De resterende 41% van de populatie heeft dus gemengde woonervaring. Een derde deel van de stedelingen (37%), die een deel van hun leven op het platteland hebben gewoond, noemen we 'quasi-stedelingen'. De helft van de plattelanders woonde een (onbekend) deel van het leven in de stad; we noemen hen 'quasi-plattelanders'.

Ook is gekeken naar menging van autochtone bewoners en nieuwkomers in een woonplaats. Op grond van de woonduur in de huidige woonplaats onderscheiden we drie categorieën: autochtone bewoners, nieuwkomers en oudkomers. Autochtonen zijn mensen die hun hele leven in de huidige woonplaats hebben gewoond. Daarmee is niet gezegd deze mensen altijd op dezelfde fysieke plek hebben gewoond; ze kunnen binnen hun woonplaats in verschillende wijken en daardoor zelfs in verschillende subklassen van stedelijkheid hebben gewoond. Als nieuwkomers beschouwen we mensen die maximaal vijf jaar in de huidige woonplaats wonen; oudkomers zijn er langer dan vijf jaar geleden komen wonen. Bijna een kwart van de respondenten zegt het hele leven al in dezelfde woonplaats te wonen; bij plattelanders komt dit relatief vaker voor dan bij stedelingen (bijlage B2.5). De Nederlandse bevolking bestaat voor bijna 60% uit oudkomers; nieuwkomers maken nog geen 20%

uit van de bevolking. De plattelandspopulatie heeft een iets groter aandeel oudkomers, in de stad wonen iets meer recente nieuwkomers.

Tabel 2.5

Subgroepen in de populatie, naar woonhistorie op platteland en in de stad en in de huidige woonplaats (in procenten)

	Nederland	stedelingen	platte-landers	toetsing
woonhistorie qua domein				
oorspronkelijke stedeling (geboren en getogen)	40,5	63,3		
quasi-stedeling (ooit op platteland gewoond)	23,5	36,7		
oorspronkelijke plattelander (geboren en getogen)	18,2		50,5	
quasi-plattelander (ooit in stad gewoond)	17,8		49,5	
	100	100	100	
woonhistorie in dichotomie				
oorspronkelijke bewoners (geboren en getogen)	58,7	63,3	50,5	***
quasi-bewoners (met gemengde woonervaringen)	41,3	36,7	49,5	
	100	100	100	
woonhistorie in huidige woonplaats				
'autochtonen' (geboren en getogen)	23,7	25,2	22,8	*
oudkomers (≥ 5 jaar)	58,3	54,7	60,3	
nieuwkomers (< 5 jaar)	18,0	20,1	16,9	
	100	100	100	

Significantieniveaus: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,000$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

De gemiddelde woonduur van de respondenten in de huidige woonplaats varieert met hun leeftijd, maar is niet verschillend voor stedelingen en plattelanders (bijlage B2.3). Gemiddeld woont men 24 jaar in de huidige woonplaats en dat is ook precies de gemiddelde woonduur van oudkomers. Geboren en getogen plattelanders hebben een gemiddelde woonduur in de huidige woonplaats van 40 jaar.

De eerder besproken groepen oorspronkelijke en quasi-bewoners vormen een andere doorsnee van de bevolking dan de groep autochtonen versus nieuwkomers of oudkomers in een bepaalde woonplaats (zie bijlage B2.7). De groep honkvaste bewoners die hun hele leven al in dezelfde woonplaats wonen bestaat voor ruim 60% uit plattelanders, versus 40% stedelingen. Van de nieuwkomers op het platteland is een kwart afkomstig van een andere plek op het platteland en driekwart dus uit de stad. Van de quasi-plattelanders is een kwart korter dan vijf jaar in de huidige woonplaats woonachtig; de meerderheid is oudkomer. Ook bij de quasi-stedelingen zijn de oudkomers in de meerderheid, maar nieuwkomers hebben er een groter aandeel.

Qua etniciteit valt onder de groep quasi-plattelanders het grote aandeel westerse allochtonen op, dat vergelijkbaar is met het aandeel in de stedelijke populatie.

2.4.2 Woonhistorie en identiteit

De stedelijkheid van de huidige woonplek heeft een behoorlijk voorspellende waarde waar het gaat om de vraag of men zich met plattelanders of met stedelingen identificeert.

Hieronder hebben we deze gevoelens afgezet tegen de woonhistorie van stedelingen en van plattelanders. Geboren en getogen plattelanders voelen zich het meest een plattelander en het minst vaak een stedeling. Quasi-stedelingen (stedelingen die ooit op het platteland hebben gewoond) voelen zich meer plattelander en minder stedeling dan geboren en getogen stedelingen (tabel 2.6). Of iemand een nieuwkomer is blijkt tevens van invloed; nieuwe bewoners die korter dan vijf jaar in de woonplaats wonen voelen zich duidelijk minder vaak een plattelander en vaker een stedeling. Daarbij blijkt dat hoe vaker iemand het platteland bezoekt in de vrije tijd hoe vaker deze persoon zich plattelander voelt.

Tabel 2.6

Effecten van woongeschiedenis en bekendheid met het platteland (gestandaardiseerde effecten)

	voelt zich plattelander		voelt zich stedeling		voelt zich nieuwkomer	
	model 1	model 2	model 1	model 2	model 1	model 2
woonhistorie naar domein						
stedeling, geboren en getogen (ref.)						
stedeling, ooit op platteland gewoond	0,17**	0,15**	-0,13**	-0,11**	0,10***	0,07**
plattelander, ooit in stad gewoond	0,36**	0,32**	-0,44**	-0,40**	-0,20***	-0,16***
plattelander, geboren en getogen	0,62**	0,58**	-0,64**	-0,60**	0,04	-0,01
woonhistorie in de huidige woonplaats						
geboren en getogen (ref.)						
recente nieuwkomers		-2,48**		0,06**		0,38***
oudkomers		1,65		-0,06*		0,08**
bezoekfrequentie platteland in vrije tijd		0,12**		-0,10**		0,03
R ²	0,24	0,27	0,28	0,30	0,07	0,18

Significantieniveaus: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,000$ in multivariate analyse (lineaire regressie).

Er zijn vijf antwoordcategorieën, variërend van helemaal niet van toepassing (1) tot helemaal van toepassing (5).

Bron: SCP (NOP'07)

Geboren en getogen plattelanders duiden nieuwkomers in hun gemeenschap vaak aan als 'import'. We verwachten dat bewoners die langer dan vijf jaar geleden in een nieuwe omgeving zijn komen wonen zich daar inmiddels thuis zijn gaan voelen. Volgens Völker vindt de integratie met nieuwe bewoners in de eerste twee jaren

plaats (Völker 2008). Het is echter niet gezegd dat oudkomers na vijf jaar volledig zijn opgenomen in de gemeenschap.

Gevestigde bewoners beschouwen niet alleen stedelingen als import, maar ook nieuwkomers afkomstig uit een ander plattellandsgebied. Tabel 2.7 suggereert dat de periode die mensen nodig hebben om het nieuwkomersgevoel achter zich te laten gemiddeld veel langer duurt dan vijf jaar. Wel lijkt de integratie iets sneller te verlopen bij plattelanders.

Tabel 2.7

Mate waarin men zich nieuwkomer voelt naar de gemiddelde woonduur in de huidige woonplaats (in jaren)

	Nederland	stedelingen	plattelanders
		*** _b	*** _b
gemiddelde woonduur	24,0 ^a	23,9	24,2
helemaal van toepassing	14,1	15,6	13,1
van toepassing	14,8	18,0	12,2
neutraal, soms wel soms niet	17,7	20,6	15,1
niet van toepassing	26,0	27,3	25,3
helemaal niet van toepassing	33,7	34,1	33,6

a Niet significant in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

b Significantieniveaus: *** = $p < 0,000$ in Anova.

Bron: SCP (NOP'07)

2.5 Demografie van oorspronkelijke plattelanders en quasi-plattelanders

Zijn er karakteristieke verschillen tussen oorspronkelijke plattelanders en de quasi-plattelanders (dus plattelanders met een stedelijke woonhistorie)? De belangrijkste achtergrondkenmerken zijn in een bijlage geplaatst (B2.6). De leeftijdsopbouw is verschillend: de groep quasi-plattelanders is oververtegenwoordigd in de leeftijdscategorie 35-44-jarigen en sterk ondervertegenwoordigd in de categorie 0-19 jaar. Ook lijkt de groep meer huishoudens zonder kinderen te bevatten (hoewel niet significant), wat het beeld tegensprekt dat er onder de nieuwkomers redelijk veel jonge gezinnen zouden zijn. Wel bevat de groep quasi-plattelanders relatief meer 55-64-jarigen en gepensioneerden. Dit sluit aan bij het beeld dat de nieuwkomers op het platteland veelal vitale senioren zijn. De quasi-plattelanders hebben een aanmerkelijk hogere opleiding en hoger inkomen en ook dit sluit aan bij het heersende beeld (Overbeek et al. 2007). Wel volgt de groep oorspronkelijke plattelanders vaker nog een opleiding of studie (want het gaat vaker om jeugdigen), wat deels verklaart waarom het opleidingsniveau iets lager is. De groep quasi-plattelanders hangt ook

minder vaak een religie aan en is minder vaak getrouwd, waaruit je wellicht mag afleiden dat deze groep minder traditioneel is.

Evenzo kunnen de achtergronden van mensen die hun hele leven al in een bepaalde woonplaats hebben gewoond worden vergeleken met nieuwe bewoners die zich er kort (maximaal vijf jaar) of langer geleden hebben gevestigd (bijlage B2.6). Door 'nieuwkomers' en 'oudkomers' te onderscheiden lijken contrasten met de autochtone bewoners in een aantal gevallen nog versterkt te worden. De verschillende leeftijdsopbouw in de groep nieuwkomers en oudkomers nuanceert het hierboven geschetste beeld dat quasi-plattelanders vaak vitale ouderen zijn. Dit blijkt vooral geldig te zijn voor de oudkomers: zij hebben een flink aandeel in de populaties vitale ouderen (55 tot 75 jaar) en kwetsbare ouderen (≥ 75 jaar). De nieuwkomers daarentegen komen vooral uit de leeftijdscategorie 20-44-jarigen en lijken daarmee de vergrijzing wat te dempen. Voor zover het om nieuwkomers uit de stad gaat, kan dit een bijdrage leveren aan de verjonging van de plattelandsbevolking. Een ander nog verder uitvergroot contrast is dat van het opleidingsniveau, want in de populatie recente nieuwkomers is het aandeel hoog opgeleiden ruim 40%, bij oudkomers bijna 30% en bij autochtone bewoners nog geen 10%. Hetzelfde effect is te zien voor inkomers; opnieuw hebben nieuwkomers hier een grote voorsprong.

2.6 De woonsituatie

Dat woningen over het algemeen wat rianter zijn naarmate het gebied minder stedelijk is, is bekend. In WBO-gegevens zien we dat de woningvoorraad op het platteland namelijk (zowel relatief als absoluut) aanzienlijk meer vrijstaande of halfvrijstaande woningen omvat dan die in de stad en dientengevolge minder tussenwoningen en gestapelde woningen. Ook zijn er op het platteland beduidend meer koopwoningen te vinden (bijna 70% in 2002) dan in de stad (variërend van 30% in zeer sterk stedelijke gebieden tot bijna 60% in matig stedelijk gebied) (Kullberg 2006).

Ook dit onderzoek laat een verschillende woningvoorraad en woonsituatie in beide domeinen zien (tabel 2.3). Ruim de helft (57%) van de plattelanders woont in een vrijstaand huis of in een tweekapper (semivrijstaand). Daarnaast woont bijna 4% in een woning bij een boerderij of tuinderij, waarvan wordt verondersteld dat deze nagenoeg allemaal vrijstaand zijn.

Gekeken naar de achtergrondkenmerken van de bewoners valt op dat de woonsituatie van (voormalige) agrariërs en burgers (alle niet-agrarische plattelanders) verschilt. De agrariërs wonen overwegend (ruim 75%) in (semi)vrijstaande woningen en boerderij- of kwekerswoningen; bij voormalige boeren is dit aandeel gedaald tot 60%. Onder de burgers woont bijna 50% (semi)vrijstaand.

Op het platteland heeft de woonbebouwing een relatief lage dichtheid, variërend van compacte en min of meer verstedelijkte centrumdorpen tot afgelegen, meer of minder verspreide woonbebouwing in het buitengebied. Een karakteristiek voor de clustering van woningen is de situering ten opzichte van de bebouwde kom. Van de

plattelanders woont gemiddeld 19% volgens eigen zeggen buiten de bebouwde kom, 12% in weinig stedelijk en 24% in niet-stedelijk gebied. Opmerkelijk is dat 6% van de bewoners in het stedelijke gebied aangeeft een woonplek buiten de bebouwde kom te bewonen. Het gaat dan met name om bewoners van matig stedelijke gebieden.

Tabel 2.3

Typering van de woonsituatie (in procenten)

	Nederland	stedelingen	plattelanders
woningtype^a			
vrijstaande woning	28	8	38**
twee-onder-een-kapwoning	19	13	22
hoek- of tussenwoning	36	50	28
flat- of etagewoning	12	25	5
boerderij of tuinderwoning	2	0	4
situering			
in bebouwde kom	85	94	81**
buiten bebouwde kom	15	6	19
eigendom/huur^b			
woning in eigendom	75	65	80**
huurwoning	25	35	20
tevredenheid met woning			
zeer tevreden	57	47	62**
tevreden	36	43	33
minder tevreden tot zeer ontevreden	7	11	5
tevredenheid met woonomgeving			
zeer tevreden	45	32	51**
tevreden	44	51	40
tevreden tot zeer ontevreden	11	17	8

Significantieniveaus: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

a Belangrijkste categorieën uitgelicht, dus het totaal telt niet op tot 100.

b In dit onderzoek zijn woningbezitters oververtegenwoordigd. Volgens WBO is het landelijke woningbezit gemiddeld 55%. Daardoor zijn ook vrijstaande woningen relatief sterk vertegenwoordigd, aangezien die veelal in het koopsegment zitten.

Bron: SCP (NOP'07)

Ten slotte is een belangrijk kenmerk het hebben van een koop- of huurwoning. De verhouding tussen huur- en koopwoningen blijkt sterk te verschillen, maar dit is niet verrassend: 80% van de plattelanders is eigenaar van de woning tegenover 65% van de stedelingen.³ Onder agrariërs ligt het aandeel nog hoger: ruim 90%. Daarentegen heeft 'slechts' 65% van de nieuwkomers de woning in bezit. De oudkomers zijn wat dat betreft volledig geassimileerd met de autochtone plattelanders: beide groepen wonen in 77% van de gevallen in een koopwoning. De nieuwkomers bewonen ook

relatief minder vaak de riantere woningtypen (semivrijstaand), maar ze hebben een gelijk aandeel in de woningen in het buitengebied.

2.7 Conclusie

Stad en platteland zijn in beweging en de bevolking al evenzeer. Jaarlijks verhuizen er ongeveer 1 miljoen mensen binnen dezelfde gemeente en ruim 600.000 naar een andere gemeente. In het kader van dit onderzoek is het belangrijk zicht te hebben op de verhuisbewegingen in Nederland. Ten eerste om te begrijpen hoe de huidige populaties plattelanders en stedelingen zijn samengesteld en ten tweede om veranderingen voor de toekomst te kunnen inschatten.

De vermenging van de stedelijke en de plattelandsbevolking heeft geleid tot verwevenheid van twee voorheen sterk onderscheiden populaties. In het afgelopen decennium hebben jaarlijks ongeveer 120.000 tot 130.000 personen een plattelands-gemeente verruild voor een stedelijke gemeente en omgekeerd. Daarbovenop zijn er nog zo'n 80.000 verhuizingen per jaar van een stedelijke postcode naar een plattelandspostcode of omgekeerd binnen de gemeente.

Nog geen kwart van de bevolking is in de geboorteplaats blijven wonen. Onder stedelingen is bijna twee derde wel altijd in stedelijk gebied blijven wonen, bij de plattelanders is maar de helft in het landelijk gebied blijven wonen. Dat betekent dat een derde van alle stedelingen ooit op het platteland heeft gewoond (quasi-stedelingen), en dat de helft van alle plattelanders in de stad heeft gewoond (quasi-plattelanders).

Deze laatste groep is dus het resultaat van een gestage trek van stedelingen naar het platteland, die in de jaren zeventig en negentig van vorige eeuw een flinke impuls kreeg. Een verhuislustige groep is die van 19-24-jarigen; deze laat vooral een grote verhuisbeweging naar en binnen de stad zien.

Plattelander versus stedeling

Lang niet alle plattelandsbewoners zijn op het platteland geboren en getogen; de helft van de plattelanders heeft ook stedelijke woonervaring. De woongeschiedenis blijkt een belangrijke factor bij de identiteitsbeleving als plattelander of stedeling, evenals de mate waarin iemand het platteland opzoekt. Duidelijk is dat de definitie van personen met de stedelijkheidsmaat niet altijd overeenkomt met hoe de bewoners dit zelf voelen.

De plattelanders die ooit in de stad hebben gewoond, de quasi-plattelanders, onderscheiden zich op een aantal punten van de geboren en getogen oorspronkelijke plattelanders. De quasi-plattelanders omvatten relatief veel 35-44-jarigen en relatief weinig 0-19-jarigen en ook de vitale senioren zijn sterker vertegenwoordigd. Verder laat de groep zich karakteriseren door een hogere opleiding, een hoger inkomen, minder huwelijken en minder gelovigen. Wat betreft de woonduur in de huidige woonplaats contrasteren de oorspronkelijke en quasi-plattelanders nog meer: de nieuwkomers die zich in de afgelopen vijf jaar in de woonplaats vestigden omvat-

ten vooral 20-44-jarigen, relatief veel hoogopgeleiden en relatief hoge inkomensgroepen.

Omgekeerd onderscheiden we ook quasi-stedelingen, namelijk circa 37% van de stedelingen die een deel van het leven op het platteland heeft gewoond. In totaal heeft 60% van de Nederlandse bevolking woonervaringen op het platteland; 40% heeft alleen stedelijke wortels.

Selectieve migratie

Het leidt geen twijfel dat deze tweezijdige migratie heeft bijgedragen aan de toenemende vermenging en daardoor onderlinge vergelijkbaarheid van beide bevolkingsgroepen. Een belangrijke opmerking hierbij is dat er vaak sprake is van een selectieve migratie (Simon et al. 2007). Het feit dat het platteland een sterkere vergrijzing kent dan de stad (Simon 2006) is enerzijds te wijten aan de relatief grote beweging van jongeren naar de stad (ontgroening) en anderzijds een gevolg van de aantrekkingskracht van het platteland op relatief jonge, vitale senioren. Niet alleen in demografische maar ook in sociaal-culturele zin kan de migratie tamelijk selectief zijn. Zo zullen mensen die bijvoorbeeld veel waarde hechten aan een hechte gemeenschap bij voorkeur voor een dorp kiezen dat bekend staat om de onderlinge samenhang en gemoedelijkheid. Naarmate een dorp er beter in slaagt om betrokken bewoners vast te houden en nieuwe betrokken bewoners te trekken, is de kans groot dat het dorp zijn sociale kwaliteiten behoudt, ondanks de vermenging van de plattelandsbevolking met stedelingen.

De effecten van deze selectieve migratiebewegingen gaan verder dan alleen de leeftijdsopbouw. Zij hebben ook invloed op het gemiddelde opleidings- en inkomensniveau. De ontgroening laat hier een tamelijk eenzijdig patroon zien. De jongeren die kans hebben een opleiding te volgen vertrekken veelal naar de stad en zullen daar ook vaak hun eerste werk vinden. Omdat het vaker banen met groeipotentieel betreft, zullen zij meer kans hebben op carrière en daarmee op een hoger inkomen ('roltrapfunctie') (Latten en Hamers 2006). De minder kansrijke jongeren zijn degenen die veelal op het platteland blijven werken (maar misschien wel elders moeten gaan wonen). Deze plattelanders hebben daardoor overwegend een baan met een lager werk- en inkomensniveau, wat tevens vaak de fysiek zwaardere banen blijken te zijn (Gesthuizen 2006).

De vergrijzing van de plattelanders laat een meer divers beeld zien. Een klein deel van hen betreft de (voormalige) agrariërs die vaak bij gebrek aan bedrijfsopvolging en bedrijfsprospectieven hun tijd uitzingen, wellicht in de hoop dat ze vroeg of laat uitgekocht zullen worden (Simon en Steenbekkers 2006). Hoewel er geen cijfers beschikbaar zijn is de verwachting dat onder een aanzienlijk deel van deze populatie armoede en psychische gezondheidsklachten voorkomen (Van Everdingen et al. 1999; Spijker 2005). Dan is er de grote groep autochtone bewoners en oudkokers, die hun werkende bestaan grotendeels op het platteland hebben geleefd en er een modaal inkomen hebben verworven. Tot slot is er de instroom van nieuwkomers, voor een deel relatief jonge senioren met gemiddeld hoge opleiding en hoog

inkomen, zodat ze een mooie woning kunnen kopen. Overigens bestaan de nieuwkomers die zich in de afgelopen vijf jaar op het platteland hebben gevestigd vooral uit 20-44-jarigen, relatief veel hoogopgeleiden en relatief hoge inkomensgroepen. Daarmee lijkt het platteland, of althans de meest aantrekkelijke plattelandsregio's, een exclusief woongebied te worden voor meer welgestelde, vaak ook oudere, huishoudens. Zoals de stad voor starters op de arbeidsmarkt als roltrap fungeert voor een maatschappelijke carrière, zo zou je kunnen zeggen dat een woonplek op het platteland de ultieme beloning is voor degenen die een succesvolle maatschappelijke carrière hebben of hebben afgesloten en die streven naar een bestaan met 'kwaliteit van leven'.

De conclusie is dat de migratie tussen stad en land een belangrijke component is in de vermenging van populaties en door selectieve migratie tegelijkertijd zorgt voor een afwijkende bevolkingsopbouw en -samenstelling. Dit is met name belangrijk wanneer vanuit de trends in het verleden naar de toekomst wordt gekeken. Toekomstprognoses voor Nederland als geheel kunnen vanwege de afwijkende demografie niet rechtstreeks worden vertaald naar het platteland. Het is beter eventuele beelden voor toekomstige ontwikkelingen op te bouwen vanuit de specifieke demografische en structurele kenmerken van het platteland.

Noten

- 1 De COROP-indeling, die sinds 1971 bestaat, deelt Nederland in door centrale kernen en omliggende verzorgingsgebieden af te bakenen. Een COROP-regio is meestal kleiner dan een provincie (behalve Flevoland en Utrecht) en is altijd een samenvoeging van gemeenten.
- 2 ABF Research rekent tot stedelijke werkfuncties de bodemgebruikscategorieën vliegveld, detailhandel en horeca, openbare voorzieningen, sociaal-culturele voorzieningen en bedrijventerreinen.
- 3 In dit onderzoek zijn woningbezitters oververtegenwoordigd. Volgens WBO is het landelijke woningbezit gemiddeld 55%. Daardoor zijn ook vrijstaande woningen relatief sterk vertegenwoordigd, aangezien die veelal in het koopsegment zitten.

3 Wonen op het platteland en in de stad

Het platteland vormt de dagelijkse leefruimte van 38% van de Nederlandse bevolking ofwel 6,2 miljoen personen. Men waardeert het wonen daar zeer vanwege de groene ruimte, de relatieve rust, de kleinschalige gemeenschappen en de gemoedelijkheid van het sociale leven (Simon et al. 2007).

Deze kwaliteiten maken het wonen op het platteland echter ook voor niet-plattelanders aantrekkelijk. Dat is maar goed ook, want er vertrekken veel plattelandsbewoners naar de stad (zie § 2.2). Een krimpende gemeenschap zou met name slecht zijn voor bewoners die sterk op de lokale gemeenschap zijn georiënteerd. Lokaal georiënteerde bedrijven en voorzieningen hebben voldoende draagvlak nodig om te kunnen voortbestaan en te vernieuwen. Dit draagvlak behoeft een zekere bevolkingsomvang die op zijn minst enige groei vertoont. Bovendien zijn nieuwe bewoners vaak de aanjagers van nieuwe initiatieven in bestaande gemeenschappen, wat vaak ook de sociaaleconomische vitaliteit van het dorp of de regio ten goede komt. Daardoor is de woonkwaliteit van het platteland een economische factor en dient de aantrekkingskracht van landelijk wonen een economisch belang (Buckers 1999; Terluin et al. 2005).

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de vraag in hoeverre plattelanders en stedelingen interesse hebben in elkaars woonplek en welke behoeften en woonwensen daaraan ten grondslag liggen. In paragraaf 3.1 kijken we naar de tevredenheid met de huidige woning en woonomgeving en vragen we ons af of dit verschilt tussen groepen met verschillende woonachtergronden. De vraag of een uitgesproken voorkeur voor landelijk wonen tot uiting komt in verhuismotieven of de verhuisgeneigdheid komt in paragraaf 3.2 aan de orde. Ten slotte gaat paragraaf 3.3 in op woonvoorkeuren. In hoeverre reflecteren de gerapporteerde en de gebleken voorkeuren een behoefte aan landelijk wonen of landelijke omgevingskenmerken?

3.1 Woonsatisfactie

De deelnemers aan dit onderzoek zijn over het algemeen (zeer) tevreden met hun woning en in iets mindere mate met hun woonomgeving (tabel 3.1). Dit resultaat komt overeen met eerdere bevindingen (Kullberg 2006).

Zoals in hoofdstuk 2 is beschreven verschilt de woonsituatie van plattelanders en stadsbewoners op een aantal punten flink. Plattelanders wonen bijvoorbeeld vaker in een koopwoning en hebben vaker een ruimere woonplek in een vrijstaande woning op een grotere kavel. Het wekt dan ook geen verwondering dat de tevredenheid met woningen en de woonomgeving tussen beide groepen verschillend is. De plattelanders tonen zich merendeels zeer tevreden met hun woning. Ook de stedelingen zijn gemiddeld tevreden, maar ze zijn iets minder uitbundig. Wel opmerkelijk is dat dit

nauwelijks het grotere aandeel huurders onder de stedelingen reflecteert, hoewel huurders ten opzichte van kopers over het algemeen minder tevreden zijn.¹

Tabel 3.1

Tevredenheid met de woning en woonomgeving (in procenten)

	Nederland	stedelingen	plattelanders
tevredenheid met woning			
zeer tevreden	52	47	62**
tevreden	39	43	33
minder tevreden tot zeer ontevreden	8	11	5
tevredenheid met woonomgeving			
zeer tevreden	39	32	51**
tevreden	47	51	41
minder tevreden tot zeer ontevreden	13	17	8

Significantieniveaus: * = $p < 0,05$, ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

De beleving van de woonomgeving laat nagenoeg hetzelfde beeld zien. De overgrote meerderheid is hier (zeer) tevreden over. Hoewel de plattelanders meer tevreden zijn dan stedelingen, valt toch ook hier de grote tevredenheid van de stedelingen op.¹ Aan de andere kant is ook opvallend dat een noemenswaardig aandeel plattelanders ontevreden is met hun woonomgeving: bij de plattelanders is ongeveer een op de twaalf personen niet blij met de woonomgeving, tegenover een op de zes stedelingen. Hoewel het platteland in het algemeen om zijn mooie en rustige woonomgeving wordt geroemd, blijkt dat die toch aanleiding kan geven tot ontevredenheid. Verschillen in tevredenheid met de woonomgeving tussen bewoners van stedelijk gebied en het platteland zijn het grootst in het westen en het zuiden van Nederland. Op het niveau van de provincies contrasteren de bewoners van stad en land in Friesland en Zuid-Holland het sterkst.

Opmerkelijk is dat in de belevingsmonitor van het Milieu en Natuur Planbureau (MNP) eenzelfde mate van tevredenheid met de woning is gevonden, maar dat de tevredenheid met de woonomgeving veel lager scoort (MNP 2007). De beoordeling is waarschijnlijk lager uitgevallen doordat het MNP heeft gevraagd naar specifieke aspecten, namelijk naar de aantrekkelijkheid van groen in de buurt, van groen om de stad en van het landschap.

Huurders in stad en land zijn even tevreden over hun woonomgeving, maar huiseigenaren op het platteland zijn meer tevreden dan in de stad. De plattelanders en stedelingen die een tweede woning bezitten zijn even tevreden over hun hoofd-woning. Midden- en laagopgeleiden zijn op het platteland meer tevreden dan in de stad. Ook de verschillende inkomensgroepen differentiëren in tevredenheid. Vooral de lage inkomensgroepen op het platteland zijn meer tevreden. Ook senioren tonen

zich zeer tevreden, maar dit zakt wat af bij de groep van 75 jaar en ouder. De woonomgeving blijkt vaker dan de woning tot ontevredenheid te leiden en ook dat strookt met eerder onderzoek. De tevredenheidoordelen vertonen een zekere samenhang, dat wil zeggen dat mensen die ontevreden zijn met hun huis vaak ook ontevreden zijn over hun woonomgeving. Overigens hangt de mate van tevredenheid met de woning tot op zeker hoogte samen met hoe gelukkig men zich in het algemeen voelt (bijlage B3.1, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport).

3.1.1 Woonsatisfactie naar woonhistorie

Wanneer we de woonhistorie van mensen betrekken bij hun tevredenheid (figuur 3.1) blijken de plattelanders die ooit in de stad hebben gewoond het meest tevreden te zijn met hun woonomgeving, en omgekeerd de stedelingen die ooit op het platteland hebben gewoond het minst. Klaarblijkelijk spelen de ervaringen uit het verleden een rol. Overigens verschilt in deze twee groepen de tevredenheid met de woning nauwelijks van de tevredenheid met de woonomgeving, in tegenstelling tot de veel geringere tevredenheid met de woning bij de oorspronkelijke stedelingen en plattelanders. Bewoners die relatief kort in de huidige woonplaats wonen zijn het minst tevreden over hun woning tegenover oudkomers en de oorspronkelijke bewoners in die plaats. Over de woonomgeving zijn ze even tevreden.

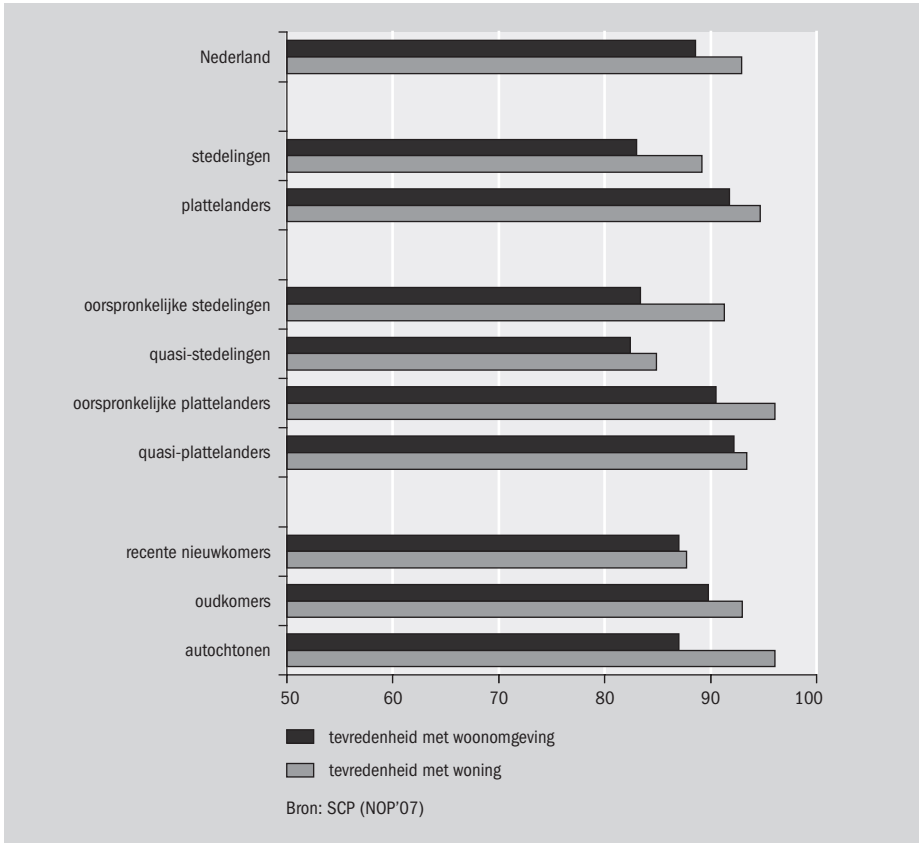
De tevredenheidoordelen zijn nog eens verder bekeken in multivariate analyses, waarbij is gecontroleerd voor diverse achtergrondkenmerken (bijlage B3.1). De woonhistorie blijkt dan nauwelijks verschil te maken: zowel oorspronkelijke plattelanders als quasi-plattelanders zijn tevredener dan stedelingen. In alle modellen blijken bewoners van rijtjeswoningen minder tevreden te zijn met hun woonomgeving dan bewoners van vrijstaande woningen. Hetzelfde geldt voor bewoners die in de bebouwde kom wonen ten opzichte van bewoners erbuiten. Dit duidt erop dat de ruimte die men heeft om in vrijheid en privacy te wonen bijdraagt aan de tevredenheid. Het verschil tussen de tevredenheid van stedelingen en plattelanders valt weg wanneer de tevredenheid van mensen met een gelijke huishoudensituatie, inkomensniveau en automobilititeit wordt vergeleken. Een lagere tevredenheid met de woonomgeving blijkt dan vooral te liggen bij jongere leeftijdsgroepen (< 34 jaar) in vergelijking met de oudste senioren.

De tevredenheid met de woning lijkt eveneens zeer sterk te worden verklaard door de tevredenheid met de woonomgeving, maar of de bewoner stedeling of plattelander is doet er niet toe. Nieuwkomers in een woonplaats zijn minder tevreden dan autochtone bewoners, ook wanneer ze dezelfde woonsituatie, huishoudensituatie en persoonlijke kenmerken hebben als de autochtone bewoners. Huurders, flatbewoners, boerderijbewoners en 20-54-jarigen zijn minder tevreden met hun woning. Niet verwonderlijk is dat een bovenmodaal inkomen en een vrijstaande woning verklarend zijn voor een grotere tevredenheid met de woning, ongeacht waar de woning staat.

Figuur 3.1

Tevredenheid met de woning en woonomgeving in verschillende groepen van de bevolking

3.1.2 Woonsatisfactie van plattelanders verklaard

Wat verklaart de tevredenheid van plattelanders met de woonomgeving? Volgens Heins (2002) speelt de woongeschiedenis een rol in het oordeel over de woonomgeving.

Met multivariate analyses is nagegaan welke achtergrondkenmerken de tevredenheid met de woonomgeving verklaren voor de groep plattelanders als geheel en voor de subgroepen oorspronkelijke plattelanders en quasi-plattelanders (zie bijlage B3.2). Met de gebruikte set variabelen is voor de belangrijkste verschillen in de populatie gecontroleerd.

Over het geheel genomen zijn de plattelanders zeer tevreden met de woonomgeving. Toch is er ook een zekere ontevredenheid te zien, deels te verklaren door woningkenmerken (huur, rijtjes- of flatwoning) en deels door persoonskenmerken (leeftijd tot 55 jaar en een belemmerende handicap). Ook zijn quasi-plattelanders iets minder tevreden dan geboren en getogen plattelanders, wat een onverwachte bevinding is. Het beeld is immers dat stedelingen vaak vanwege de aantrekkelijke woon-

omgeving bewust op het platteland zijn gaan wonen, en dan verwacht je dat ze daar dus ook tevreden over zijn. Wellicht houdt het verband met de huisvestingsperikelen voor 'uitwijkers', ofwel starters en doorstromers uit stedelijk gebied die bij gebrek aan passende woonruimte in de stad naar een dorp in de omgeving uitwijken. Maar binnen de groep quasi-plattelanders, die dus een stedelijke achtergrond heeft, is dit beeld van uitwijkers niet sterk terug te vinden. Het lijkt eerder te gaan om tieners (jonger dan 19 jaar), mensen die al langer dan vijf jaar op het platteland wonen en bewoners van rijtjeswoningen.

Bekijken we de tevredenheid binnen de groep oorspronkelijke plattelanders, dan valt op dat de bewoners buiten de bebouwde kom meer tevreden zijn. Ook zijn de jongste cohorten (jonger dan 34 jaar) minder tevreden dan ouderen en zijn, wat te verwachten is, mensen met een sterk belemmerende handicap minder tevreden dan mensen zonder handicap. Opvallend is dat ook de hoogste inkomensgroep minder tevreden is over de woonomgeving dan de modale inkomensgroep. Wellicht gaat het hier om (agrarische) ondernemers die niet blij zijn met ontwikkelingen in de woonomgeving.

Het is interessant om daarnaast de tevredenheid met de woonomgeving te vergelijken tussen nieuwkomers op het platteland, oudkomers en autochtone plattelandsbewoners. De verwachting is dat nieuwkomers meer tevreden zijn met hun woonomgeving, omdat de veronderstelling is dat de kwaliteit van de woning en de woonomgeving belangrijke motieven zijn geweest voor de verhuizing naar het platteland. Onder de nieuwkomers zijn de jongste leeftijdsgroepen (tot 44 jaar) relatief ontevreden, maar ook de 65-74-jarigen. Onder de nieuwkomers en de oudkomers zijn mensen met een ernstig belemmerende lichamelijke handicap minder tevreden. Wonderlijk genoeg draagt bij de groep autochtone plattelanders niet een zware handicap bij aan de ontevredenheid met de woonomgeving, maar juist een lichte handicap.

3.2 Verhuigeneigdheid en verhuismotieven

Vaak zijn mensen bij het aangeven van de aanleiding tot of reden van verhuizen geneigd om meteen ook hun voorkeur voor de toekomstige woonplaats te vermelden. Van Dam et al. (2002) stellen dat het belangrijk is woonvoorkeuren te scheiden van verhuismotieven. In paragraaf 3.3 gaan we in op woonvoorkeuren. In paragraaf § 3.2.1 behandelen we eerst motieven voor verhuizingen en vervolgens de verhuigeneigdheid van mensen (§ 3.2.2).

3.2.1 Verhuismotieven

Veertig procent van de mensen die naar het platteland zijn verhuisd, geven daarvoor woonredenen aan; bij stadsbewoners is dat 30%. Daarnaast is er vaak sprake van verhuizingen vanwege studie of werk, zeker bij starters op de woningmarkt. Tot slot kunnen er persoonlijke redenen zijn voor een verhuizing, bijvoorbeeld verandering in

het huishouden, verslechterende gezondheid of omstandigheden bij andere familieleden. De werk/studie- en persoonlijke redenen leiden vaak tot een verhuizing naar de stad.

In het WBO wordt aan mensen die in de afgelopen twee jaar zijn verhuisd gevraagd naar hun toenmalige verhuisredenen. Uit het WBO 2002 weten we dat men vaak de woning (19%) als reden noemt, maar ook zelfstandig gaan wonen (12%), huwelijk of samenwonen (10%), woonbuurt (9%), werk (8%), gezondheid (7%), scheiding (6%) of studie (5%). De grootste groep (32%) heeft echter 'andere redenen' (Kullberg 2006).

In tabel 5.7 is te zien wat de voornaamste verhuisredenen zijn geweest voor de 1657 personen die ooit bewust voor de huidige woonplaats hebben gekozen. Een derde van de antwoorden blijkt betrekking te hebben op werk of studie. Zoals te verwachten was is voor stedelingen vaker studie of opleiding aanleiding geweest dan voor plattelanders.

Tabel 5.7

Aanleiding voor verhuizing naar de huidige woonplaats (in procenten; n = 1657)

	Nederland	stedelingen	plattelanders
werk/bedrijf	27,7	28,5	27,2
studie/opleiding	3,4	7,6	0,9
huwelijk of samenwonen	21,5	18,5	23,3
overlijden/scheiding	2,3	2,7	2,0
kind uit huis/zelfstandig wonen	5,1	6,4	4,3
kinderen/gezinsuitbreiding	3,9	4,2	3,7
overig	2,5	2,1	2,8
gezondheid of zorgbehoefte	1,4	0,8	1,7
pensionering	1,2	1,5	1,1
familieaangelegenheid	1,4	1,7	1,3
pushfactoren	18,0	17,7	18,2
geen specifieke aanleiding	11,6	8,4	13,6
anders	100,0	100,1	100,1

Bron: SCP (NOP'07)

Van de redenen die met een veranderde huishoudensituatie van doen hebben was het aangaan van een huwelijk of samenwoonrelatie de belangrijkste. Voor plattelanders was vaker een nieuwe relatie de aanleiding voor verhuizing dan voor stedelingen. Bij stedelingen was studie of opleiding of anderszins op zichzelf gaan wonen vaker aanleiding voor verhuizing. Dit is niet verwonderlijk gezien het ruimere aanbod aan starterswoningen en onderwijsvoorzieningen. Slechts een fractie van de verhuizingen heeft te maken met gezinsuitbreiding, overlijden of scheiding; bij plattelanders lijkt dit iets vaker het geval te zijn dan bij stedelingen.

De restcategorie 'overig' maakt eveneens een derde van de genoemde redenen uit. De meesten geven aan geen specifieke aanleiding te hebben gehad om te verhuizen. Plattelands noemen iets vaker dan stedelingen de gezondheid of zorgbehoefte en ook pensionering. Dit strookt met het beeld dat veel vitale ouderen van stedelijke herkomst na de afsluiting van het werkzame bestaan voor een leven op het platteland kiezen (Van der Ziel 2003). Voor stedelingen spelen iets vaker situaties in de familie een rol (bijvoorbeeld dichtbij een ziek familielid gaan wonen) of factoren waardoor men zich gedwongen voelt te verhuizen (bijvoorbeeld aangekondigde sloop van de woning of sociale problemen in de buurt).

3.2.2 Verhuisgeneigdheid

Het Ruimtelijk Planbureau (RPB) schatte in 2003 het tekort aan woningen in het landelijk gebied om aan de vraag te voldoen op zo'n 60.000 tot 130.000. Nadere analyse leerde dat mensen lang niet altijd een woning op het platteland wensen. De voorkeur gaat vaak uit naar een ruime en groene woonplek in stedelijk gebied. Slechts 8% van degenen met een verhuiscens is geneigd naar een gemeente te gaan die meer landelijk is (Van Dam et al. 2003).

De kleinschaligheid van de gemeenschap is voor een deel van de verhuisgeneigden een belangrijk uitgangspunt: circa 14% wil verhuizen naar een gemeente met hooguit 10.000 inwoners. Daarnaast is er een aanzienlijke groep die graag in het buitengebied zou willen wonen, dus buiten de bebouwde kom. Het RPB schat het aandeel verhuisgeneigden dat landelijk wil wonen (buiten bebouwde kom en/of in een klein dorp) op 22%. Volgens Heins (2004) gaat de voorkeur vooral uit naar pseudo-platteland, een woonomgeving die appelleert aan de rurale idylle maar toch vooral ook praktisch moet zijn en nabij stedelijke centra gelegen. Keers et al. (2004) vonden dat deze wens om landelijk te wonen tamelijk conjunctuurgevoelig is: zodra het aanbod beperkt of te duur is en de woonwens niet meer haalbaar wordt geacht, lijkt de wens om landelijk te wonen bij het grootste deel van de bevolking op te lossen.

Wij hebben de respondenten gevraagd of zij in de toekomst willen verhuizen van de stad naar het platteland of (voor plattelanders) naar een andere plek op het platteland. Zo'n 30% van de stedelingen (vooral uit matig stedelijk gebied) wil de stap naar het platteland zeker wagen; van de plattelanders is 27% stellig over een verhuizing binnen het platteland. De grootste groep (45%) wil zeker niet verhuizen; een kleinere groep (28%) wil misschien ooit verhuizen. Per saldo is dus ruim de helft van de bevolking misschien of zeker van plan naar of binnen het platteland te verhuizen. Degenen die zeker willen verhuizen zijn niet zozeer de echte starters, want de groep een- en tweepersoonshuishoudens heeft geen groot aandeel hierin. Wel zijn de twee- en driepersoonshuishoudens uit de stad oververtegenwoordigd. Daarbij laten stedelingen en plattelanders geen significant verschil zien.

Plattelanders worden op grond van de woontijd op hetzelfde adres wel als honkvast beschouwd (Kullberg 2006). We zien ook dat 40% van de plattelanders (50% van de oorspronkelijke plattelanders) zegt zeker niet te willen verhuizen (binnen platteland of naar de stad) en dus honkvast genoemd mag worden. Van de stedelingen zegt

slechts 25% met dezelfde stelligheid geen verhuizing (binnen het stedelijk gebied of naar het platteland) te overwegen.

Nu betekent het uiten van de wens om te verhuizen nog niet direct dat men dat ook gaat doen. Een deel van de verhuishwensen is immers latent en wordt niet verwezenlijkt omdat men ervan afziet of omdat er geen geschikt aanbod is (Kullberg 2006). Om te beoordelen welke verhuishwensen enigszins concreet zijn, is gevraagd of men zich al heeft georiënteerd op een nieuwe woonomgeving op het platteland. Nog een stapje realistischer wordt de verhuishwens wanneer mensen ook daadwerkelijk verhuisplannen hebben.

Van degenen die een verhuizing naar of binnen het platteland reëel achten, heeft ruim een derde zich ook daadwerkelijk georiënteerd op woningen (tabel 3.2). De plattelanders zijn hierin duidelijk in de meerderheid. Dit is niet verwonderlijk, omdat de meeste verhuisbewegingen zich binnen hetzelfde woondomein voltrekken. Toch heeft ook bijna 30% van de stedelingen de blik wel eens op plattelandswoningen laten vallen. Opvallend is dat van de stedelingen vooral tweepersoonshuishoudens en senioren zich wel eens hebben georiënteerd op een (andere) woonplek op het platteland. Deze kenmerken passen in het profiel van de zogeheten 'drenteniers', de relatief jonge, vitale ouderen die in groten getale het platteland van Drenthe hebben bevolkt in de afgelopen decennia (De Zeeuw 2006). In de feitelijke verhuizingen (zie hoofdstuk 2) nemen senioren echter geen heel grote positie in; kennelijk zijn er voor stedelingen meer barrières bij een verhuizing naar een ander gebiedstype dan voor plattelanders.

Tabel 3.2
Neiging tot verhuizing naar het platteland (in procenten)

	Nederland	stedelingen	plattelanders
zou u ooit (elders) op het platteland willen gaan wonen?			
ja, zeker wel	28,8	30,2	26,5
misschien	27,4	27,5	27,3
nee, zeker niet	43,8	42,3	46,2
georiënteerd op een (andere) woning op het platteland? ^a			
nee	64,4	70,5	60,8**
ja	35,6	29,5	39,2
concrete verhuisplannen			
ja, bezig verhuizing naar/binnen het platteland	2,4	1,9	2,7*
ja, bezig verhuizing naar/binnen stedelijk gebied	2,5	3,8	1,6
wel plannen, maar nog niet gerealiseerd	9,2	10,3	8,5
geen concrete plannen	85,9	84,0	87,2

a Verschillende formulering voor plattelanders en stedelingen. Stedelingen: georiënteerd op woning op het platteland?
Plattelanders: georiënteerd op andere woning op het platteland?
Significantieniveaus: * = $p < 0,05$, ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

De personen die hebben aangegeven bezig te zijn met een feitelijke verhuizing (binnen het stedelijke of het landelijke gebied) maken 5% van de onderzoekspopulatie uit. Zoals te verwachten is (Kullberg 2006) zijn beide groepen in hoofdzaak bezig met een verhuizing binnen het eigen domein: twee derde van de plattelanders verhuist binnen het platteland, ongeveer een derde verhuist binnen het stedelijke gebied. Ongeveer een derde van de verhuizende personen wisselt dus van woon-domein.

We zagen hierboven dat van de stedelingen van 15 jaar en ouder zo'n 30% zegt zeker ooit te gaan verhuizen naar het platteland. Daarmee kunnen we de latente verhuisbehoefte schatten op zo'n 2,4 miljoen stedelingen (1,1 miljoen huishoudens). Het grootste deel van deze groep stedelingen zegt voorkeur te hebben voor een woonplek in het buitengebied (circa 1,7 miljoen); een goede tweede is de historische dorpskern (circa 1,1 miljoen). Zo'n half miljoen mensen zeggen zich ook te hebben georiënteerd op landelijk wonen. Maar zelfs dit is nog behoorlijk vrijblijvend en mondt lang niet altijd uit in een daadwerkelijke verhuizing.

Zo'n 10% van de bevolking geeft aan concrete verhuisplannen te hebben maar deze nog niet te hebben gerealiseerd. Dit is iets vaker bij stedelingen dan bij plattelanders het geval. Opnieuw rijmt dit met de in het algemeen grotere verhuisgeneigdheid van stedelingen. In Nederland zijn dus naar schatting zo'n 128.000 stedelingen concreet bezig met een verhuizing naar het platteland. Daar staat tegenover dat ruim 50.000 plattelanders bezig zijn met een verhuizing naar de stad. Per saldo is het platteland toch meer in trek bij stedelingen dan de stad bij plattelanders. Wanneer deze verhuizingen daadwerkelijk gerealiseerd worden, zou voor het eerst sinds vijftien jaar zijn het migratiesaldo dermate verschillend zijn tussen beide domeinen. Zoals gezegd was in de periode 1992-2003 de migratie tussen stad en platteland immers nagenoeg in evenwicht (Simon 2007).

3.3 Woonvoorkeuren

Mensen hebben meestal bepaalde wensen of behoeften ten aanzien van de woon-omgeving, zoals de beschikbaarheid van werkgelegenheid en voorzieningen of de nabijheid van groen. Een aantal van dergelijke voorkeuren is vaak sterk bepalend bij de keuze voor een nieuwe woonplek. In een globale schatting stelt Herngreen (2005) dat ongeveer een kwart van de mensen het liefst wil wonen te midden van zeer grote bevolkingsconcentraties en in hoge dichtheden. Ongeveer twee derde wil suburbaan wonen: lage dichtheden, dichtbij open gebied maar wel met het winkelcentrum op loopafstand en de brandpunten van stedelijkheid snel te bereiken. De rest, misschien 10%, geeft de voorkeur aan ruim wonen in een klein dorp in een mooi landschap, ook al zijn daar veel minder voorzieningen.

Bij het vaststellen van woonvoorkeuren is het van belang rekening te houden met het referentiekader dat mensen hanteren. Stedelingen geven woonvoorkeuren op vanuit een stedelijk perspectief, namelijk vanuit hun ervaringen als bewoners van een (grote) stad. Voor plattelanders hangt hun woonvoorkeur sterk samen met hun erva-

ringen in het dorp. De meeste plattelandsdorpen hebben in de loop der tijd, onder invloed van de algemene schaalvergroting van het leven en het proces van regiovorming op het platteland, hun autonomie verloren. De meeste autonome dorpen van vroeger hebben zich ontwikkeld tot dorpen waarin de woonfunctie centraal staat (Thissen en Droogleever Fortuijn 1999). Door de aantrekkingskracht op bewoners die vooral een groene omgeving waarderen, maar minder belang hechten aan de beschikbaarheid van werkgelegenheid en voorzieningen binnen het dorp, ontwikkelt zich in dergelijke dorpen een selectieve migratie van huishoudens met dezelfde woonvoorkeuren. Zo ontwikkelen autochtone dorpsjongeren woonvoorkeuren die passen bij het beeld van hun eigen woonomgeving: ze zijn sterk op de lokale woningmarkt gericht en vinden een sterke dorpsbinding, lokale werkgelegenheid en een basisvoorzieningenniveau belangrijk (Thissen et al. 2001).

Van Dam et al. (2003) vonden een samenhang tussen de beelden die stedelingen hebben van het platteland, de woonvoorkeuren voor een rurale omgeving en het migratiegedrag. Zij concluderen voorzichtig dat de rurale idylle in Nederland bestaat. Stedelingen en plattelanders verschillen enigszins in hun voorkeur voor wonen in een rurale omgeving. Stedelingen laten esthetische karakteristieken prevaleren, plattelanders noemen vaker de rust, de aanwezigheid van natuur en dieren, en specifieke rurale kwaliteiten van bepaalde gebieden. Daarnaast valt op dat stedelingen als reden om te verhuizen vaker verwijzen naar de mindere kanten van drukke stedelijke gebieden, zoals vervuiling, veel mensen, veel criminaliteit.

In dit onderzoek willen we weten welke wensen een rol spelen bij mensen die in de toekomst een (andere) woonplek op het platteland zoeken. Immers, ruim de helft van de bevolking (55%) geeft aan misschien of zeker ooit te willen verhuizen naar of binnen het platteland.

3.3.1 *Revealed preferences*

Bekend is dat de meeste verhuizingen binnen hetzelfde type woongebied (in dit geval stedelijkheidsklasse) plaatsvinden. Zo'n 40% van de verhuizingen gaat naar een ander gebiedstype, en dan meestal een klasse lager (Knol en Van Dugteren 2001).

Wat betreft de verhuizing van de stad naar het platteland weten we uit het WBO dat een groene woonomgeving door zeer veel mensen wordt gewaardeerd en vaak als belangrijke reden wordt genoemd. Maar ook de ruimere woonkavels, de grootte van de tuin of van de buitenruimte bij de woning zijn voor bijna 80% van de verhuisden van stad naar platteland een (zeer) belangrijk argument geweest (Kullberg 2006). Ook uit het onderzoek van Heins (2001) blijken soortgelijke pullfactoren die mensen naar het platteland trekken. Vaak functioneren ook stedelijke karakteristieken als pushfactoren, bijvoorbeeld de congestie of de anonimiteit. Ook de ontevredenheid met de woning draagt in sterke mate bij aan woonvoorkeuren in geval van een verhuizing (Heins 2001).

Om voorkeuren te achterhalen bij verhuizingen die feitelijk hebben plaatsgevonden, is aan respondenten gevraagd welke redenen een rol hebben gespeeld toen ze verhuisden naar de huidige woonplaats. Bij de grootste groep, namelijk bij 20%

van de 1416 respondenten die aangaven specifieke voorkeuren of wensen te hebben gehad, was het aanbod van de specifieke woning of een bepaald type woning de reden (tabel 3.3). Vaak is de betaalbaarheid van de woning en of het een huur- of koopwoning is een belangrijk argument geweest. Duidelijk is dat de woonplaats-keuze bij 15% is ingegeven door de situering ten opzichte van het werk of van een rustige, ruime of groene woonomgeving. Voor plattelanders is de groene en rustige woonomgeving belangrijker dan voor stedelingen, maar bij deze laatste groep is de factor werk weer iets belangrijker. Daarnaast zijn sociale componenten, zoals de nabijheid van familie en vrienden of de beschikbaarheid van voorzieningen, genoemd. Voor circa 10% van de respondenten zijn beide factoren bepalend geweest voor hun keuze, meer nog voor stedelingen dan voor plattelanders.

Tabel 3.3

Behoeften en voorkeuren om in de huidige woonplaats te gaan wonen (in procenten)

	Nederland	stedelingen	plattelanders
woningaanbod/prijs	19,9	20,3	19,7
werk	14,7	16,9	13,5
rust, ruimte, groen in omgeving	14,5	9,7	17,0
nabijheid familie/vrienden	11,8	12,6	11,3
voorzieningen	10,5	12,8	9,3
woning (specifieke kenmerken of vereisten)	8,1	7,1	8,6
veilige omgeving, kleinschaligheid	5,0	3,9	5,6
hechte gemeenschap/buurt	4,2	3,8	4,4
nabijheid snelwegennet	2,3	3,3	1,7
nabijheid/kwaliteit OV	2,2	3,2	1,7
aantrekkelijkheid/kwaliteit woonomgeving	1,8	1,8	1,8
back to the roots	1,6	1,6	1,7
pull platteland, push stad	1,4	1,0	1,6
specifieke geografische ligging, nabij stad, zee etc.	1,4	1,6	1,3
anoniem, vrij, niet-kerkelijk	0,6	0,2	0,8
pull stad, push platteland	0,1	0,1	0,1
	100,0	100,0	100,0

Bron: SCP (NOP'07)

Vervolgens spelen voor circa 8% van de respondenten de kwaliteiten van de woning en de bijbehorende buitenruimte een rol. Plattelanders noemden bijvoorbeeld relatief vaak de behoefte aan (stal-)ruimte voor hun paarden. Sociale veiligheid en een hechte gemeenschap spelen een ondergeschikte rol. Wel zijn ze voor plattelanders belangrijker dan voor stedelingen. Omgekeerd geldt dat de nabijheid van snelwegen of openbaar vervoer voor stedelingen belangrijker argumenten zijn.

Bekend is dat mensen zich veilig voelen in de omgeving waar ze zijn opgegroeid. Enkelens zijn dan ook geneigd ooit in hun leven terug te keren naar hun geboortestreek (*back to the roots*). Het maakt niet uit of mensen in de stad of op het platteland zijn geboren. De stad blijkt wel meer pushfactoren (drukke, criminaliteit) te hebben die maken dat mensen willen verhuizen naar het platteland, en het platteland heeft vaker (andere dan reeds genoemde) pullfactoren.

3.3.2 *Stated rural preferences*

Allereerst is nagegaan of men zich heeft georiënteerd op een woning in het andere domein. Van de stedelingen zegt 30% dit te hebben gedaan; van de plattelanders 26%. Vervolgens is geïnformeerd naar de woonvoorkeur bij degenen die zich reeds hebben georiënteerd op een verhuizing naar het platteland of de stad.

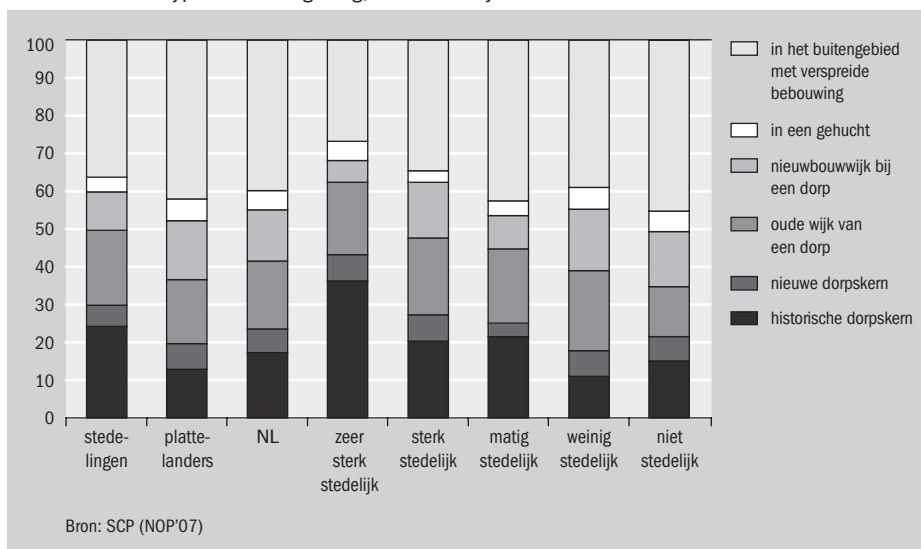
Gevraagd naar het type woonomgeving dat mensen trekt, geeft bijna 40% van de mensen met woonaspiraties op het platteland aan voorkeur te hebben voor een woning in het buitengebied (figuur 3.2, bijlage B3.5). Hoewel plattelanders hier iets hoger scoren, is er ook een sterke voorkeur voor het buitengebied bij stedelingen. Daarentegen is de voorkeur voor het wonen in een gehucht minimaal. Kennelijk spreekt het mensen aan om verspreid te wonen, maar onduidelijk is of het de ruimte en de groene omgeving zijn die de mensen aantrekken, of dat men het wonen in een woonbuurt wil mijden. Waarschijnlijk gaat het om een combinatie van beide, aangezien rust en ruimte voor de overgrote meerderheid een aantrekkelijke factor zijn. Voor 5% van degenen die zich wel eens op een plattelandswoning hebben georiënteerd is een hechte gemeenschap van belang (bijlage B3.7). De tweede voorkeur gaat bij stedelingen in sterkere mate dan bij plattelanders uit naar een woning in de historische dorpskern. Wellicht reflecteert dit een behoefte van stedelingen aan een meer compacte bebouwing en een cultureel klimaat zoals zij dat ook kennen in het stedelijke gebied. Dit sluit aan bij de bevinding van Van Dam (2000) dat stedelingen een sterke voorkeur hebben voor de esthetiek van de woonomgeving. In dit geval draagt de aanwezigheid van historische bebouwing, vaak een beschermd dorpsgezicht, bij aan een aantrekkelijke woonomgeving.

Er blijkt een lineair verband te zijn tussen de stedelijkheid van de huidige woonplek en het type woonomgeving op het platteland dat men ambieert. Hoe stedelijker de huidige woonplek hoe groter de voorkeur voor een meer compacte woonplek op het platteland. Dit uit zich ook in de voorkeuren van mensen uit verschillende regio's van Nederland. De voorkeur voor wonen in het buitengebied blijkt vooral te leven onder bewoners in Noord- en Oost-Nederland (vooral Overijssel). Bewoners van West- en Zuid-Nederland (vooral Limburg) geven de voorkeur aan historische dorpskernen (bijlage B3.5).

Ook in een onderzoek naar het belang van cultureel erfgoed is Nederlanders in 2004 gevraagd naar hun voorkeur voor bepaalde typen woonomgeving (Van den Broek et al. 2005). Naast dorpse woonmilieus kon men toen ook kiezen voor stedelijke omgevingen. Ook hier blijkt een sterke voorkeur (33%) te bestaan voor wonen

in het landelijke gebied met verspreide bebouwing. De voorkeuren voor historische dorpskernen (14%) concurreren met die voor historische binnensteden (13%) en oude stadswijken (bijlage B3.3). Overigens laat dit onderzoek ook zien dat nieuwe dorpskernen en nieuwe uitbreidingswijken aan de rand van een dorp of stad tamelijk impopulair zijn (bijlage B3.6).

Figuur 3.2
Voorkeuren voor typen woonomgeving, naar stedelijkheid

3.4 Conclusie

Keer op keer wijzen onderzoeken uit dat landelijk wonen zeer in de smaak valt. Dit is zowel af te lezen aan de bijzonder grote tevredenheid van de plattelanders met hun woonomgeving, als aan de breed aanwezige wens van stedelingen om naar een rurale woonomgeving te verhuizen. De tevredenheid met wonen in een landelijke omgeving hangt sterk samen met de tevredenheid met de woning. Dat is niet verwonderlijk, want er zijn meer vrijstaande koopwoningen, die tamelijk ruim bemeten zijn en over meer buitenruimte beschikken.

De woonhistorie van mensen geeft een extra dimensie aan de woonsatisfactie. De plattelanders die ooit in de stad hebben gewoond blijken het meest tevreden te zijn met hun woonomgeving, en omgekeerd de stedelingen die ooit op het platteland hebben gewoond het minst. In de beleving van de huidige woonomgeving spelen de ervaringen uit het verleden kennelijk een rol. Overigens verschilt in deze twee groepen de tevredenheid met de woning nauwelijks van de tevredenheid met de woonomgeving, in tegenstelling tot de veel geringere tevredenheid met de woning bij de oorspronkelijke stedelingen en plattelanders. Bewoners die relatief kort (minder dan

vijf jaar) in de huidige woonplaats wonen zijn het minst tevreden over hun woning vergeleken met oudkomers en oorspronkelijke bewoners van die woonplaats. Over de woonomgeving zijn ze even tevreden.

Wat betreft de verhuisgeneigdheid: zo'n 30% van de stedelingen (2,2 miljoen) zegt zeker ooit de stap naar het platteland te willen maken. Van de plattelanders is 27% stellig over een verhuizing binnen het platteland. De grootste groep (45%) wil zeker niet verhuizen, een kleinere groep (28%) wil misschien ooit verhuizen. Per saldo zegt dus ruim de helft van de bevolking misschien of zeker van plan te zijn naar of binnen het platteland te verhuizen. Zo'n 128.000 stedelingen zijn concreet bezig met een verhuizing naar het platteland, tegenover ruim 50.000 in omgekeerde richting. Er zit dus nogal een gat tussen geuite verhuishwensen en de daadwerkelijke verhuizing, onder andere doordat de verhuisgeneigdheid sterk conjunctuurgevoelig blijkt te zijn.

Er blijkt een lineair verband te zijn tussen de stedelijkheid van de huidige woonplek en het type woonomgeving op het platteland dat men ambieert. Naarmate mensen in hun huidige woonplek in een meer stedelijke omgeving wonen is de voorkeur voor een meer compacte woonplek op het platteland groter.

Noot

- 1 Wellicht reflecteert deze grote tevredenheid het relatief grote aandeel deelnemers met een koopwoning, die over het algemeen meer tevreden zijn met hun woning dan huurders.

4 Recreatie en toerisme op het platteland

De overheid ziet recreatie als een van de nieuwe economische pijlers onder het platteland (LNV 2004; SER 2005). Met het afnemende economische belang van agrarische activiteiten wordt gezocht naar nieuwe bronnen van inkomsten voor de plattelandsbevolking in het algemeen en agrariërs in het bijzonder. Een bijkomend belang van recreatieve en toeristische activiteiten is dat ze kunnen bijdragen aan de betaalbaarheid van de kwaliteiten van het platteland. Niet alleen ondernemers wier bedrijf gebaat is bij een aantrekkelijke omgeving zullen hier graag in investeren, ook publieke investeringen hebben meer legitimiteit naarmate het platteland door een groter deel van de bevolking genoten wordt (RLG 2004). Recreatie wordt ook gezien als mogelijkheid om de waarden van het platteland voor een grotere groep dan alleen de bewoners ter beschikking te stellen. Met het oog op de kwaliteit van leven wordt de nadruk gelegd op het belang van natuur en landschap voor gezondheid en welzijn, bewegen en ziektepreventie (LNV 2008).

In hoofdstuk 6 zien we dat Nederlanders de productie van voedsel en het ontwikkelen van natuur vandaag de dag de belangrijkste functies vinden van het platteland. Toch vindt ongeveer 60% van de Nederlanders zowel dagrecreatie als toerisme ook een belangrijke functie van het platteland zoals we uitgebreider laten zien in hoofdstuk 6. Bijna de helft van de Nederlanders juicht de toename van deze activiteiten toe, maar ongeveer 25% vindt het juist een negatieve ontwikkeling. Over het algemeen zijn plattelandsbewoners positief over de komst van recreanten omdat ze werkgelegenheid brengen, mits deze niet te sterk seizoensgebonden is (Simon et al. 2006), maar toenemende recreatie zal het platteland onherroepelijk veranderen. Recreanten, toeristen en recreatieve voorzieningen nemen niet alleen ruimte in, ze kunnen ook een stempel drukken op de sociale gemeenschap. In hoeverre dit het geval is hangt af van het soort activiteit en het soort mensen dat daar op af komt (Abma et al. 2005).

De vrijetijdsmarkt is een echte groeiemarkt. Nu mensen veel geld maar weinig tijd hebben, zijn ze bereid veel uit te geven aan recreatie. Aanbieders van vermaak spelen hierop in met spannende, bijzondere belevenissen die toch veilig, goed bereikbaar en makkelijk zijn. Als vrijetijdsbesteding wordt het ervaren van een werkelijke, andere omgeving steeds meer verdrongen door bezoeken aan themaparken, zwemparadijzen, megastores en andere kapitaalintensieve attracties (WRR 2000).

Te midden van deze pretindustrie staat recreatie op het platteland voor authenticiteit en kleinschaligheid. Relatief veel recreërende Nederlanders zoeken het platteland op om er te wandelen, te fietsen of op een andere manier in de buitenlucht te genieten (Van den Broek et al. 2006). Toch is attractievorming ook het platteland niet vreemd. Met de omvorming van het platteland van productie- naar consumptieruimte worden de agrarische sfeer en streekelijke tradities doelbewust op de vrijetijdsmarkt aan de man gebracht. Op doelgroepen afgestemde belevenissen

worden aangeboden, die de bezoeker een typisch landelijk gevoel moeten geven maar feitelijk steeds minder authentiek zijn. Het agrarische bedrijf wordt in de toeristische markt gezet met de verkoop van producten op boerderijen en activiteiten als slapen in een hooiberg en boerengolf. Ook worden nieuwe actieve recreatievormen aangeboden in natuurgebieden, zoals wandelen met een gps, speelbossen en ‘wildkamperen’ (De Boer en Van Raffe 2003). Een voorbeeld van een bijzonder succesvolle nieuwe attractie met een uitgesproken rurale en idyllische sfeer is de Kameleonset in het Friese dorpje Terherne. Voor liefhebbers van de boeken over de tweeling Sytske en Hylke en hun boot De Kameleon brengen lokale vrijwilligers de gemeedelijke plattelandsgemeenschap uit de jaren vijftig tot leven voor jaarlijks naar schatting 100.000 recreanten (Abma et al. 2005).

Met het oog op de ontwikkeling van het platteland krijgt ook het landschap een andere functie. Het agrarische land maakt deels plaats voor nieuwe natuur (Pols et al. 2005). Een aaneengesloten netwerk van gevarieerde natuurgebieden, de Ecologische Hoofdstructuur, moet zeldzame dier- en plantensoorten terugbrengen en beschermen. Het polderlandschap, zo kenmerkend voor grote delen van Nederland, wordt hier en daar vervangen door landschappen met ecologische en natuurhistorische waarde (LNV 2000). Het toenemende belang van natuur wordt versterkt door het beleid dat rivieren steeds meer hun natuurlijke loop terugkrijgen. Dit alles gebeurt in de eerste plaats met het oog op de natuur, het milieu en de veiligheidsrisico's die volgen uit klimaatverandering. Maar ook de recreant krijgt een belangrijker plaats in afwegingen rond de vorming van de natuurlijke omgeving, die steeds meer benaderd wordt als ‘onderdeel van een bredere vrijetijdsinfrastructuur’ (WRR 2000: 108). Zo kan het zijn dat het idyllische platteland verdwijnt door de vele recreanten die daar juist naar op zoek zijn (RPB 2007).

Dit hoofdstuk schetst een beeld van de recreatieve activiteiten die Nederlanders beoefenen op het platteland. We maken hierbij onderscheid tussen stedelingen en plattelanders. We zullen verder ingaan op de vraag hoe verschillende activiteiten passen binnen de verschillende landschappen op het Nederlandse platteland. Tevens besteden we aandacht aan de kansen van overheden om de recreatie op het platteland, in het bijzonder het agrotourisme, te bevorderen.

In hoofdstuk 5 wordt duidelijk dat Nederlanders het platteland heel verschillend kunnen afbakenen. Voor de in dit hoofdstuk besproken vragen is de respondenten echter een eenduidige en ruime definitie van het platteland voorgehouden: alle agrarische gebieden, alle natuurgebieden en de kleinere en grotere dorpen.

4.1 De paden op, de lanen in

Een belangrijk deel van de dagtochten vindt plaats in de openlucht, waarbij het landelijk gebied een populaire bestemming is. Vooral wandelen, fietsen en het kijken en luisteren naar de natuur zijn activiteiten die velen wel eens op het platteland beoefenen (Van den Broek et al. 2006). Het continue vrijetijdsonderzoek geeft aan dat wan-

delen en fietsen de belangrijkste activiteiten zijn in het landelijk gebied. Met name bos- en heidegebieden worden veel gebruikt voor recreatie. Recreanten fietsen veel in bosgebieden, maar ook wel in agrarisch gebied. Wandelen wordt in het agrarisch gebied relatief veel minder gedaan (Van Golen en Tuunter 2003).

Tabel 4.1 sluit aan bij deze eerdere bevindingen. Het klassieke liedje 'de paden op, de lanen in' kenmerkt dus nog altijd recreatie op het platteland. Een kleinere groep mensen gaat er luieren, zonnen, picknicken of barbecueën. Dit zal vaak gebeuren in combinatie met een andere activiteit en past derhalve prima in het klassieke plaatje van plattelandsrecreatie: rustig genieten van de natuur vormt het hoofdbestanddeel.

In het kader van de ontwikkeling op het platteland staan een aantal nieuwe activiteiten in de belangstelling, vooral de recreatie die direct verbonden is met het agrarische bedrijf, ofwel agrotourisme. Het kan voor de individuele agrarische ondernemer een nieuwe inkomstenbron zijn en zo bijdragen aan het behoud van het agrarische karakter van het platteland. Ruim een derde van de Nederlanders bezoekt wel eens een boerderij.

Sterk in opkomst is de paardensport en paarden vormen dan ook een steeds vertrouwder element in het Nederlandse landschap. Van overheidswege bestaat de opvatting dat de paardensector, mits zorgvuldig ingepast in het landschap, kan bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van het landelijk gebied (LNV 2006b). Eerder onderzoek wees uit dat ongeveer 456.000 mensen aan paardensport doen, waarvan 48% wel eens een tocht maakt in de vrije natuur (ZKA Consultants and Planners 2006). In Drenthe en Flevoland gebeurt dat het meest (Bergsma et al. 2008). Momenteel rijdt ongeveer vijf procent van de Nederlanders wel eens paard op het platteland, zo blijkt uit tabel 4.1.

Ook de watersport biedt kansen. Het aantal recreatieve dagtochten waarbij watersport wordt bedreven neemt niet toe (CBS, StatLine 2008). Wel bestaat het beeld dat watersporters meer behoefte ontwikkelen aan luxe en gemak en dus aan duurdere voorzieningen (RLG 2004). Overigens geldt voor alle recreatieve activiteiten dat het bedrag dat per dagtocht wordt besteed toeneemt (CBS, StatLine 2008). In tabel 4.1 blijkt dat ruim een op de vijf Nederlanders wel eens watersport beoefent op het platteland.

Als we het recreatiegedrag van plattelanders en stedelingen met elkaar vergelijken (tabel 4.1) zien we dat iets meer plattelanders het platteland wel eens opzoeken om te recreëren, waarbij ze iets meer wandelen, fietsen en picknicken of barbecueën dan stedelingen. In de frequentie zijn de verschillen tussen stedelingen en plattelanders duidelijker: plattelanders beoefenen een bepaalde activiteit op het platteland beduidend vaker dan stedelingen.

Tabel 4.1

De beoefening van verschillende recreatieve activiteiten op het platteland (in procenten)

	aandeel dat activiteit wel eens beoefent			aandeel dat activiteit minimaal eens per maand beoefent (van respondenten die de activiteit wel eens beoefenen)	
	Neder-landers	stedelingen	platte-landers	stedelingen	plattelanders
	wandelen	79,3	73,3	82,6**	55,5
natuur kijken of luisteren	73,0	68,7	75,5**	58,5	78,6**
toerfietsen	69,2	63,2	72,6**	56,4	67,7**
toeren met auto of motor	47,3	44,7	48,7	32,2	37,7
luiëren of zonnen	44,7	42,7	45,8	29,1	41,9**
bezoek aan een boerderij	36,4	34,4	37,7	13,6	22,6**
picknicken of barbecueën	34,0	29,5	36,6**	17,7	18,8
hardlopen, skeeleren of racefietsen	31,2	30,4	31,7	62,4	72,8**
varen of surfen	21,3	19,9	22,0	17,8	31,1**
paardrijden	4,9	4,8	4,9	40,3	64,9**
minimaal een van deze activiteiten	94,5	93,2	96,6**		

Significantieniveaus: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

Dat stedelingen minder recreëren op het platteland is geen nieuwe bevinding (Consumentenplatform LNV 2005). De schattingen over het aandeel van beide groepen verschillen. Volgens Van den Broek et al. (2006) maakt een stedeling maar 16% van zijn uitstapjes in de vrije tijd naar het platteland; een plattelander 58%. In een consumentenonderzoek naar plattelandstoerisme in de provincies Overijssel en Gelderland vond men de verhouding tussen recreanten van het platteland en uit de stad van 55% versus 45% (Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme, 2005). Opvallend is dat stedelingen wel vaker dan plattelanders wandelen, fietsen of anderszins recreëren in de buitenlucht, terwijl dit bij uitstek activiteiten zijn die op het platteland gebeuren. Ongeveer twee derde van de fiets- en wandeltochtjes en andere recreatie in de buitenlucht door stedelingen vindt dan ook plaats in stedelijk gebied. Bewoners van zeer sterk stedelijk gebied bezoeken zelfs vaker een stadspark of –bos dan een werkelijk natuurgebied (Van den Broek et al. 2006).

Stedelingen hebben dus alternatieve groenvoorzieningen, waardoor ze de soms lange weg naar het platteland aan zich voorbij laten gaan. Wanneer ze geen alternatief groen in de buurt hebben, wandelen en fietsen ze minder dan anderen en waarderen ze gemaakte tochtjes ook lager (Van der Aa, Berkens en Boode 2008). Ze compenseren het gebrek aan groen in hun omgeving dus niet zonder meer met een bezoek aan het platteland.

Bepalend voor een bezoek aan het platteland is ongetwijfeld de nabijheid (Maat en De Vries 2002). De afstand die mensen bereid zijn af te leggen voor een uitje is weliswaar sterk toegenomen tussen 1990 en 2001, maar nog altijd vond in 2001 63% van de uitstapjes binnen Nederland plaats binnen een straal van vijftien kilometer van het startpunt (CBS, StatLine 2008). Het ligt dan ook voor de hand te verwachten dat het verschil tussen stedelingen en plattelanders vooral komt doordat plattelanders dichterbij de plaats zitten waar ze willen recreëren. Niet verrassend bleek dan ook dat aantrekkelijk platteland voor stedelingen verder weg is dan voor plattelanders: 40% van de stedelingen moet meer dan vijf kilometer afleggen om een aantrekkelijk stuk platteland te bereiken tegenover 10% van de plattelanders.¹ Inderdaad recreëren Nederlanders die naar eigen zeggen aantrekkelijk platteland om de hoek hebben daar vaker dan Nederlanders die een grotere afstand moeten afleggen. Maar ook rekening houdend met de afstandsverschillen, recreëren plattelanders vaker op het platteland dan stedelingen (zie bijlagen B4.1a en B4.1b, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport).

Tabel 4.2

Aandeel recreanten dat activiteiten meestal in gezelschap beoefent (in procenten)

	Nederlanders	stedelingen	plattelanders
wandelen	72,0	77,3	69,3**
natuur kijken of luisteren	56,7	65,5	52,2**
toerfietsen	71,0	71,0	71,0
toeren met auto of motor	82,5	85,5	80,9
luiëren of zonnen	71,0	78,9	66,8**
bezoek aan een boerderij	78,0	86,7	73,7**
picknicken of barbecueën	93,6	93,4	94,0
hardlopen, skeeleren of racefietsen	49,0	49,7	48,7
varen of surfen	90,5	94,2	88,8*
paardrijden	61,9	75,8	54,3*

Significantieniveaus: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

De respondenten is gevraagd of ze de activiteiten die ze beoefenen meestal alleen doen, meestal in gezelschap of soms alleen en soms in gezelschap. Tabel 4.2 laat zien dat de meeste Nederlanders de onderzochte activiteiten meestal in gezelschap beoefenen, maar er zijn grote verschillen tussen bezigheden. Varen of picknicken doet men zelden alleen en ook toeren met de auto en het bezoeken van een boerderij doet een grote meerderheid van de mensen meestal in gezelschap. Hardlopen, skeeleren of racefietsen daarentegen doet maar de helft van de mensen meestal in gezelschap. Voor de meeste activiteiten geldt dat plattelanders ze vaker alleen beoefenen dan stedelingen. Dit heeft waarschijnlijk alles te maken met afstand: voor stedelingen is een bezoek aan het platteland al gauw een dagtocht, terwijl veel plattelanders de straat maar hoeven uit te fietsen.

4.1.1 Soorten plattelandsrecreatie

In het recreatiegedrag op het platteland is een patroon te onderscheiden. Uit een factoranalyse blijkt dat wandelen, toerfietsen en kijken en luisteren naar de natuur sterk met elkaar samenhangen. Mensen die regelmatig wandelen op het platteland, maken daar dus ook vaak een fietstocht en kijken en luisteren regelmatig naar de natuur. Het is een cluster van activiteiten waarbij mensen zich licht inspannen en gericht zijn op de groene omgeving. We noemen dit soort plattelandsrecreatie hier verder 'natuurbeleving'. Een tweede samenhang, zij het minder sterk, bestaat tussen luieren of zonnen, picknicken of barbecueën, hardlopen, skeeleren of racefietsen en varen of surfen. Deze activiteiten lopen uiteen van ontspannend tot inspannend en vermoedelijk zullen de inspannende activiteiten vaak plaatsvinden in combinatie met luieren en eten in de open lucht. De activiteiten hebben met elkaar gemeen dat ze gericht zijn op het eigen lichaam. Deze vorm van plattelandsrecreatie zullen we dan ook aanduiden als 'fysiek bezig zijn'.

De gevonden twee factoren sluiten aan bij een eerder onderzoek naar de behoeften van recreanten op het platteland (Linnartz 2001). Volgens deze studie zoeken veel mensen er rust en ruimte. Ingetogen genieten van de natuur is het doel. Een andere groep zoekt juist geen rust maar vermaak, avontuur en sensatie. Voor zover activiteiten voor deze tweede groep ruimte behoeven, komt ook het platteland in beeld, maar de natuur is hierbij slechts context. Deze groep wordt eerder aangesproken door een geconstrueerd landschap dan door de ongerepte natuur waar de eerste groep zich toe aangetrokken voelt.

Paardrijden en toeren met de auto staan erg op zichzelf en worden dus beoefend door een unieke groep recreanten. Een boerderij bezoeken hangt juist licht samen met alle andere activiteiten. Dit zal, wegens het speciale belang in het kader van de ontwikkeling van plattelandstoerisme, apart bekeken worden in paragraaf 4.3.1.

4.1.2 Wie doet wat?

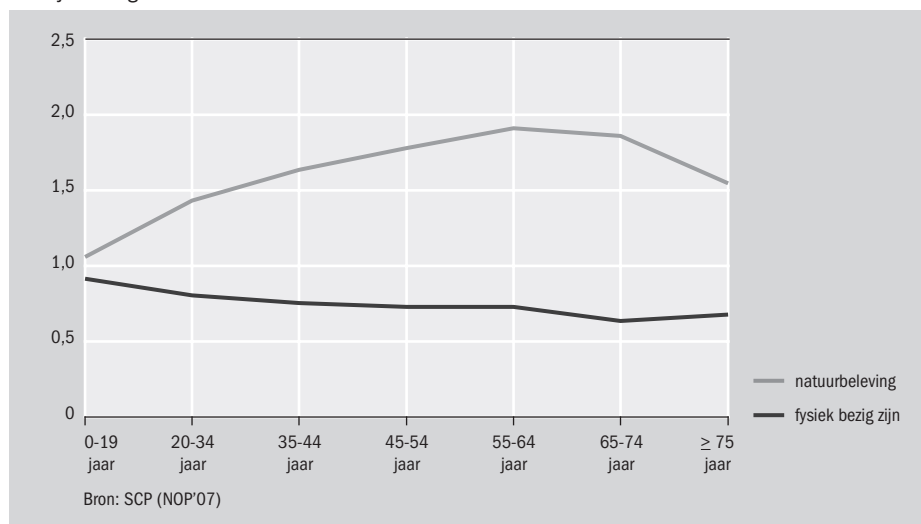
We zagen dat de recreanten op het platteland vooral plattelanders zijn en mensen die nabij aantrekkelijk platteland wonen. In deze paragraaf onderzoeken we nader welke mensen de verschillende recreatieve activiteiten op het platteland beoefenen. Ten eerste zal leeftijd van invloed zijn. Jongeren voelen zich minder verbonden met natuur en het Nederlandse landschap dan anderen. Natuur is voor hen vooral aantrekkelijk als ruimte om activiteiten te ontplooiën en om elkaar te ontmoeten (Buijs et al. 2007). Senioren hebben relatief veel tijd om op het platteland te vertoeven, maar naarmate de leeftijd vordert zullen ze hierbij meer beperkt zijn door lichamelijke gebreken. Ten tweede zal ook de mobiliteit van mensen bepalend zijn voor hun recreatiegedrag. Veel locaties op het platteland zijn moeilijk te bereiken voor mensen zonder auto. Ten derde is de sociaaleconomische status waarschijnlijk van invloed. Mensen met een hogere opleiding zijn actiever in hun vrije tijd dan mensen met een lagere opleiding. Ze bedrijven zowel meer sportieve activiteiten (Breedveld en Tieszen-Raaphorst 2006) als culturele vormen van vrijetijdsbestedingen (Van den Broek et al. 2005). Daarnaast maakt een hoog inkomen activiteiten makkelijker bereik-

baar. Een lage sociaaleconomische status gaat veelal samen met weinig interesse in groene recreatie (SME Advies 2007), maar de fysieke vormen van plattelandsrecreatie zouden juist populairder zijn onder relatief laag opgeleiden (Linnartz 2001). Ten vierde zal ook sekse van invloed zijn. Vrouwen zijn actiever in de meeste culturele vormen van vrijetijdsbesteding (Van den Broek et al. 2005) en hebben qua sporten andere voorkeuren dan mannen (Breedveld en Tiessen-Raaphorst 2006). Tot slot is te verwachten dat etnische minderheden minder actief recreëren op het platteland dan autochtonen (Jókövi 2000).

Om de verschillen tussen mensen in de activiteiten die ze op het platteland ont-plooien in beeld te brengen hebben we multivariate analyses uitgevoerd, waarin de invloed van verschillende individuele kenmerken op de verschillende recreatievormen in samenhang is getoetst. Deze analyses zijn weergegeven in de bijlagen B4.1a en B4.1b. In tabel B4.1a wordt eerst plattelandsrecreatie in het algemeen bekeken. We zien dat oudere senioren (≥ 75 jaar) minder op het platteland recreëren dan anderen, evenals (andere) mensen wier gezondheid een belemmering vormt en mensen die geen auto of rijbewijs hebben. Het inkomensniveau draagt positief bij aan plattelandsrecreatie evenals het opleidingsniveau. Verder recreëren vrouwen meer op het platteland dan mannen en niet-westerse allochtonen minder dan autochtonen.

Figuur 4.1

Aantal activiteiten dat men verricht in de categorie natuurbeleving en fysiek bezig zijn, naar leeftijdscategorie

Als we ‘natuurbeleving’ vergelijken met ‘fysiek bezig zijn’ springt de invloed van leeftijd in het oog (figuur 4.1 en bijlage B4.1a). Naarmate mensen ouder worden doen ze meer aan natuurbeleving (met uitzondering van oudere senioren) en zijn ze juist minder fysiek bezig. Verder zien we dat de beschikbaarheid van een auto of rijbewijs

wel natuurbeleving bevordert, maar niet het fysiek bezig zijn, wat erop duidt dat de fysieke vormen van recreatie vaak dicht bij huis plaatsvinden (of daar beginnen). Ook zien we dat de nabijheid van een aantrekkelijk stukje platteland mensen wel aanzet tot natuurbeleving maar niet tot fysiek bezig zijn. Dit duidt erop dat de aantrekkelijkheid van de omgeving voor deze vorm van recreatie wellicht minder belangrijk is dan voor natuurbeleving.

Bijlage B4.1b laat de analyses zien met betrekking tot paardrijden, het bezoeken van een boerderij en toeren met de auto of motor. Omdat het hier om enkele items gaat in plaats van een combinatie van activiteiten, komen patronen in de data minder eenduidig naar voren. Wel zien we een duidelijk patroon wat betreft leeftijd. Paardrijden gebeurt vooral veel door tieners en neemt daarna sterk af, wat maar weer eens bevestigt dat paardrijden een echte jongevrouwensport is. Bij het bezoeken van een boerderij zien we een piek bij de wat jongere senioren (55-64 jaar) en ook de mensen van middelbare leeftijd bezoeken geregeld een boerderij. Het toeren met de auto en motor is juist vooral populair onder mensen tussen de 20 en 34 jaar (tabel B4.1c in de bijlage).

4.2 Een aantrekkelijk platteland

Bij recreatie op het platteland denken verreweg de meeste mensen aan ‘ontspanning en rust’ (92%), ‘gezond bezig zijn en frisse lucht opsnuiven’ (87%) en ‘vrijheid te doen waar je zin in hebt’ (81%) (Consumentenplatform LNV 2005). De deelnemers aan het huidige onderzoek is gevraagd spontaan te noemen wat in hun ogen het platteland aantrekkelijk maakt om te recreëren. Uit de antwoorden blijkt dat bovenstaande associaties vooral voortkomen uit het landschap en de natuur (tabel 4.3). Bijna een kwart van de deelnemers noemde de activiteiten die ze op het platteland graag beoefenen, waaronder vaak activiteiten die bijdragen aan genieten van het landschap en de natuur. Slechts iets meer dan een op de vijf Nederlanders noemde de gemoedelijkheid en andere sociale en culturele aspecten.

Tabel 4.3

Aantrekkelijke aspecten van het platteland om te recreëren (in procenten)

	Nederlanders	stedelingen	plattelanders
landschap en natuur	85,7	89,5	83,6**
activiteiten	23,9	21,3	25,3*
sociaal en cultureel	21,7	21,3	22,0
rust of vrijheid	15,6	17,0	14,8

Significantieniveaus: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

Het totaal aantal antwoorden op deze vraag verschilde niet tussen plattelanders en stedelingen. Stedelingen geven wel iets vaker aan dat het landschap en de natuur het platteland aantrekkelijk maken voor recreatie, terwijl plattelanders vaker specifieke activiteiten noemen. De verklaring ligt mogelijk in de leefsituatie: plattelanders verkeren dagelijks in landelijk groen en gaan daar dus minder naar op zoek voor recreatie. Zij hebben een extra reden nodig in de vorm van activiteiten.

4.2.1 Landschappelijk schoon

Voor het landschap en de natuur maken het platteland dus aantrekkelijk voor recreatie. Tabel 4.4 laat zien in welke typen landschap Nederlanders graag hun vrije tijd doorbrengen. Duidelijk blijkt dat natuurgebieden populairder zijn dan landschappen met een agrarische functie. In bos, heide en het kustgebied recreëert het merendeel van de Nederlanders graag. Typisch Nederlandse polderlandschappen als weiden en akkers worden een stuk minder aantrekkelijk gevonden. Opvallend is dat maar weinig Nederlanders graag recreëren te midden van tulpenvelden, maar dat heeft allicht te maken met de relatief korte bloeiperiode.

Gebieden met veel kassen zijn slechts aantrekkelijk voor een enkele Nederlander en kunnen waarschijnlijk ook niet op veel buitenlandse toeristen rekenen. De voorkeur van Nederlanders voor natuurgebied boven agrarische landschappen is eerder geconstateerd (zie ook NRLO 1996: 65; Goossen en De Boer 2006; Goossen 2007) en komt ook overeen met bevindingen dat natuurlijkheid en reliëf de meest bepalende kwaliteiten zijn voor de aantrekkelijkheid van een landschap (Roos-Klein Lankhorst et al. 2005).

Tabel 4.4

Typen landschap waar Nederlanders graag recreëren (in procenten)

	Nederlanders	stedelingen	plattelanders
bos, heide of ander natuurgebied	85,0	86,3	84,5
strand, zee en duinen	66,1	68,7	64,8
heuvellandschap	41,4	44,4	39,8
weiden omringd door bomen, struiken of hagen	38,9	36,1	40,4
open weiden, zoals polders	37,2	34,7	38,6
rivierenlandschap	32,9	35,4	31,6
weiden afgewisseld met akkers	26,9	20,9	30,0**
tulpenvelden	9,9	10,3	9,7
kassen	0,9	0,9	1,0

Significantieniveaus * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

Tussen plattelanders en stedelingen bestaat maar één significant verschil, maar wanneer we naar het totale beeld kijken, zien we dat plattelanders net iets liever recreëren in agrarische weidelandschappen dan stedelingen, terwijl de kleine verschillen bij de natuurlijke landschappen juist omgekeerd zijn. Dit kan veroorzaakt worden doordat agrarische landschappen veel bekender zijn voor plattelanders (zie Van den Berg en Koole 2006).

Factoranalyse laat zien dat de voorkeuren van Nederlanders voor de verschillende landschappen zich laten samenvatten in een patroon van drie min of meer interpreteerbare factoren. De eerste geeft weer dat respondenten met een voorkeur voor bos, heide of andere natuurgebieden ook houden van een heuvellandschap, maar juist niet van een open weidelandschap zoals in polders. Deze factor lijkt de mate van beslotenheid en variatie versus openheid te vertegenwoordigen. De tweede factor geeft weer dat respondenten met een voorkeur voor besloten weidelandschappen ook houden van weiden afgewisseld met akkers, maar juist niet van strand, zee en duinen. Deze factor vertegenwoordigt schijnbaar de voorkeur voor binnenland versus de kust. Ten derde blijkt dat respondenten die houden van weiden afgewisseld met akkers ook houden van tulpenvelden, maar minder van rivierenlandschappen. In dit patroon kan een tegenstelling akkerbouw versus natuur gezien worden. Akkers, zoals tulpenvelden, worden door de boer in rechte lijnen vormgegeven, terwijl rivieren vaak imponeren in hun breedheid en tegenwoordig vaak meanderende loop (zie bijlage B4.2 voor de factorladingen).

4.2.2 Het landschap als decor voor recreatie

Het landschap van een regio is te zien als kapitaal dat ingezet kan worden bij het aantrekken van recreanten en toeristen. Een streven hierbij is het uitvergroten van de streekidentiteit, waarbij het landschap in combinatie met het lokale of regionale aanbod van bezienswaardigheden, activiteiten en voorzieningen een aantrekkelijk totaalpakket vormt met een duidelijk imago (Wentink 2006). Idealiter sluit het totaalpakket dat een regio te bieden heeft aan bij de behoeften van een of meerdere (potentiële) bezoekersgroepen, want wat voor de een aantrekkelijk is hoeft dat voor de ander niet te zijn. Verschillende activiteiten passen dan ook binnen verschillende soorten landschappen. De meeste buitenactiviteiten vinden vooral vaak plaats in bos en heidegebieden, maar in tegenstelling tot bijvoorbeeld wandelen en luieren vindt fietsen en paardrijden ook vaak plaats in landbouwgebieden. Wandelaars en hardlopers zoeken weer vrij vaak de duinen en het strand op (NRIT 2003).

In paragraaf 4.2.1 zagen we dat een verzameling Nederlandse landschappen zich kan laten beschrijven in drie dimensies. We bekijken nu in hoeverre de verschillende recreatievormen uit paragraaf 4.1.1 samengaan met voorkeuren in landschappen. In tabel B4.2 (zie bijlage B4.2) valt te zien dat mensen die een voorkeur hebben voor rivieren (in tegenstelling tot akkers) relatief vaak recreëren op het platteland. Wanneer een aantal individuele kenmerken constant wordt gehouden, blijkt dat Nederlanders met een voorkeur voor het binnenland meer op het platteland recreëren dan

Nederlanders met een voorkeur voor de kust. Maar wanneer we onderscheid maken tussen natuurbeleving en fysieke recreatie zien we een duidelijk verschil. De kust is met name in trek bij ‘fysieke’ recreanten, terwijl ‘natuurbelevende’ recreanten juist een voorkeur hebben voor het binnenland. De fysieke recreanten hebben ook een voorkeur voor een rivierenlandschap, wat past binnen het beeld dat deze vorm van recreatie veelal samengaat met een liefde voor water. Wanneer we rekening houden met individuele kenmerken blijkt landschapsvoorkeur geen invloed te hebben op fysieke recreatie. Een niet weergegeven analyse laat zien dat jongeren zowel een voorkeur voor de kust en rivieren hebben als voor fysieke recreatie. Dit verklaart de samenhang, die dus geen causale relatie betreft. In tabel B4.3 (bijlage B4.3) bekijken we nog in hoeverre landschapsvoorkeuren van invloed zijn op paardrijden, het bezoeken van boerderijen en toeren. Hier blijkt geen duidelijk patroon.

4.3 Kansen en belemmeringen voor de recreatieve functie van het platteland

Tot slot gaan we nader in op de kansen en belemmeringen voor de ontwikkeling van de recreatieve functie van het platteland. Alle respondenten is een lijstje voorgelegd met zaken die de overheid kan verbeteren of stimuleren, met de vraag of die een recreatief verblijf op het platteland aangenamer zouden maken. In tabel 4.5 staan de mogelijkheden voor verbetering. De belangrijkste blijken bewegwijzering, wandelen fietsroutes door de natuur en informatie over de historie van een gebied. Een meerderheid van de mensen gaf aan dat deze verbeteringen het verblijf op het platteland zouden veraangemen. Stedelingen hechten meer belang aan deze verbeteringen dan plattelanders. Een voor de hand liggende verklaring is dat plattelanders dichterbij huis recreëren en meestal genoeg kennis van de omgeving hebben om niet aangewezen te zijn op bewegwijzering, routes en informatieborden.

Tabel 4.5

Aandeel dat aangaf dat verbetering van de genoemde zaken het verblijf aangenamer zou maken (in procenten)^a

	Nederlanders	stedelingen	plattelanders
heldere bewegwijzering	61,4	67,2	58,2**
aantrekkelijke routes of paden door de natuur	59,7	62,8	58,0*
informatie over de historie van een gebied	58,7	62,5	56,6*
mogelijkheden om boerderijen en tuinderijen te bezoeken	46,6	49,8	44,9*
bereikbaarheid met openbaar vervoer	49,1	45,3	51,1*
parkeergelegenheid voor de fiets	42,9	47,4	40,4**
parkeergelegenheid voor de auto	44,6	44,7	44,5
horecavoorzieningen	33,7	36,5	32,2

a Deelnemers die aangaven niet te weten of iets zijn of haar verblijf zou veraangemen zijn buiten beschouwing gelaten. Significantieniveaus: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

Bijna de helft vindt de toegankelijkheid van boerderijen en tuinderijen belangrijk. Ook ziet slechts een minderheid drie zaken rond de bereikbaarheid van het platteland als verbeterpunt. Uit eerder onderzoek bleek al dat de meeste Nederlanders het platteland goed bereikbaar vinden, maar dat slechts weinigen het platteland bezoeken met het openbaar vervoer (LNV Consumentenplatform 2005). Het minst voor verbetering vatbaar zijn de horecavoorzieningen. Bezoekers van het platteland zijn kennelijk tevreden met het huidige aanbod of nemen hun eten of drinken zelf mee.

4.3.1 Agrotourisme

Iets minder dan de helft van de Nederlanders gaf aan (tabel 4.5) dat een verbetering van de mogelijkheden om boerderijen en tuinderijen te bezoeken een verblijf op het platteland zou veraangename. Tabel 4.6 gaat nader in op de soorten activiteiten die interessant kunnen zijn voor bezoekers. De meeste interesse hebben Nederlanders voor de verkoop van eigen producten of teelt. Dit kan betekenen dat de formule van landwinkels succesvol uitgebouwd kan worden. Andere activiteiten die kunnen rekenen op de interesse van een meerderheid van de Nederlanders zijn natuurbeheer, biologische voedselproductie en de opvang op een zorgboerderij. Dit zijn geen expliciet recreatieve functies; recreanten zouden het agrarische bedrijf dus bezoeken om eens een kijkje te nemen. Opvallend is dat de twee functies die wel primair gericht zijn op recreanten – kamperen of logeren en vergaderen of feesten – op minder interesse kunnen rekenen.

Tabel 4.6

Interesse voor bezoek aan een boerderij met de volgende functies (in procenten)

	Nederlanders	stedelingen	plattelanders
verkoop van eigen producten of teelt	65,2	67,7	63,8
natuurbeheer	57,2	58,9	56,4
biologische voedselproductie	53,6	57,0	51,7*
opvang op zorgboerderij	52,3	51,1	53,0
kamperen of logeren op de boerderij	43,4	45,9	42,0
energieproductie	41,6	39,7	42,7
vergaderen of feesten	21,7	23,1	21,0
interesse voor minimaal een van bovengenoemde functies	80,7	79,9	82,2

Significantieniveaus: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

Net als in tabel 4.5, waaruit bleek dat stedelingen een verbetering van de bezoekmogelijkheden van boerderijen en tuinderijen iets belangrijker vinden dan plattelandsbewoners, blijkt ook hier dat stedelingen iets meer interesse hebben voor de meeste genoemde activiteiten. Toch is dit alleen met betrekking tot biologische voedselproductie significant.

Uit tabel 4.6 blijkt dat 81% van de bevolking enige interesse heeft voor een bezoek aan een agrarisch bedrijf, terwijl slechts 36% ook echt wel eens een boerderij bezoekt (tabel 4.1). De doelgroep voor agrotouristische activiteiten is dus beduidend groter dan het huidige publiek. Om zicht te krijgen op de doelgroep van plattelandsrecreatie voerden we een multivariate analyse uit met interesse voor boerderijbezoek als te verklaren variabele. In tabel B4.3 (zie bijlage B4.3) valt te zien dat vooral mensen van middelbare leeftijd interesse hebben voor agrotouristische activiteiten. Verder zijn vrouwen, hoger opgeleiden en mensen met een hoger inkomen relatief sterk geïnteresseerd. Plattelandsers zijn niet meer geïnteresseerd dan stedelingen. Voor een deel zal dit worden veroorzaakt doordat het boerenbedrijf voor veel plattelandsers bekend is. Door in een tweede analyse te controleren voor het feitelijke bezoek aan een boerderij krijgen we zicht op de groep geïnteresseerden die de drempel van de boerderij tot nog toe te hoog vonden. Deze groep wijkt niet noemenswaardig af van de groep die al wel eens een boerderij heeft bezocht

4.3.2 Wie recreëren nauwelijks op het platteland?

Tot slot richten we ons op het kleine deel van de Nederlanders dat niet of nauwelijks op het platteland recreëert. Daarbij zijn we uitgegaan van de tien activiteiten zoals eerder genoemd in tabel 4.1.

Een zeer klein deel van de bevolking recreëert nooit op het platteland (zie tabel 4.7): 7% van de stedelingen en 3% van de plattelandsers. Onder de groep die er zelden of nooit recreëert rekenen we de respondenten die aangaven maximaal twee van deze activiteiten uit te oefenen en dit niet vaker dan drie keer per jaar te doen. Deze groep is iets groter: 13% van de stedelingen en 5% van de plattelandsers. Als belangrijkste redenen voor het feit dat zij niet of nauwelijks recreëren op het platteland gaven ze aan dat ze geen aanleiding zien, geen toereikende lichamelijke conditie hebben, geen tijd hebben of geen interesse hebben. Mede door het kleine aantal respondenten zijn de meeste verschillen in deze tabel niet significant. Toch valt op dat stedelingen vaker de schaarse tijd noemen als belemmering, wat begrijpelijk is aangezien een bezoek aan het platteland hen doorgaans meer tijd kost dan plattelandsers. Opvallend is verder dat plattelandsers vaker dan stedelingen aangeven geen interesse te hebben in recreatiemogelijkheden op het platteland. Kennelijk vindt een deel van de plattelandsers dat ze genoeg genieten van het platteland door er het wonen. De redenen om niet op het platteland te recreëren laten zich grofweg categoriseren in de afwezigheid van behoefte en praktische bezwaren, ofwel gebrek aan gelegenheid. We zien dat beide categorieën ongeveer door de helft van de niet-recreanten genoemd worden, waarbij praktische bezwaren iets zwaarder lijken te wegen voor stedelingen en plattelandsers iets vaker niet genoeg behoefte hebben aan recreatie op het platteland.

Tabel 4.7

Aandeel dat zelden of nooit op het platteland recreëert en de redenen daarvoor (in procenten)

	Neder- landers	stedelingen	platte- landers
aandeel dat nooit op het platteland recreëert	5,6	6,8	3,3**
aandeel dat zelden of nooit op het platteland recreëert	9,6	12,5	4,6***
redenen van zelden of nooit recreëren op het platteland:			
geen aanleiding	28,0	29,6	25,7
lichamelijke conditie niet goed genoeg	27,4	24,5	31,4
geen tijd	21,2	26,4	14,3
geen interesse	22,6	16,7	31,4*
voorkeur voor stadsparken en -centra	6,9	10,4	2,9
geen goed vervoer	5,7	7,4	2,9
totaal geen behoefte:			
d.w.z geen interesse of aanleiding, een voorkeur voor de stad	48,6	46,0	52,9
totaal geen gelegenheid:			
d.w.z geen tijd, vervoer of onvoldoende lichamelijke conditie	51,8	55,2	47,1

Significantieniveaus * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,000$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

4.4 Conclusie

Er zijn maar weinig Nederlanders die het platteland niet weten te vinden in hun vrije tijd. Plattelanders recreëren beduidend meer op het platteland dan stedelingen, maar ook van de stedelingen recreëert ruim 93% wel eens op het platteland. Het is dus niet overdreven te stellen dat een aantrekkelijk platteland in het belang is van alle Nederlanders, niet alleen van de bewoners. Wat het platteland aantrekkelijk maakt om te recreëren is het landschap en de natuur en dan met name het bos, de heide en het kustgebied. Het typisch Nederlandse agrarische landschap, met zijn oneindig laagland, vinden de meeste Nederlanders veel minder aantrekkelijk. Het creëren van nieuwe natuur maakt het platteland dus een stuk aantrekkelijker voor recreatie.

In de agrarische gebieden lijkt het verstandig aan te sluiten bij de traditionele plattelandrecreatie waarin de natuurbeleving voorop staat: wandelen, fietsen, genieten van het landschap. Activiteiten waarbij de beleving van de natuur centraal staat hebben een ingetogen karakter die passen bij de voor het platteland kenmerkende rust. Het zijn vooral senioren die deze vorm van recreatie beoefenen en de vergrijzing van de bevolking maakt deze vorm van recreatie dus tot een groeimarkt. Ook paardrijden is een ingetogen activiteit en sterk op de natuur gericht en dus passend bij het platteland. Momenteel zijn het vooral tieners die paardrijden, maar op termijn zou deze activiteit ook door bredere groepen in de bevolking ontdekt kunnen worden.

Voor meer fysieke vormen van recreatie biedt een agrarisch landschap een minder aantrekkelijk decor. Vooral (jonge) mensen met een voorkeur voor de kust en voor het rivierenlandschap beoefenen deze vorm van recreatie, wat niet verwonderlijk is aangezien watersport een belangrijk aspect hiervan is. In de huidige trend om meer ruimte te geven aan het water in het Nederlandse landschap (www.nederlandleeft-metwater.nl) is de recreatieve functie van het landschap vaak een expliciet oogmerk. Uit de resultaten bleek evenwel dat het rivierlandschap maar door een derde van de Nederlanders gezien wordt als aantrekkelijk recreatiegebied. De toegankelijkheid en aantrekkelijkheid van de binnenwateren voor recreanten is dus nog een aandachtspunt (RLG 2004).

Het economische belang van plattelandsrecreatie moet echter niet overschat worden. Recreatie staat garant voor rond de 3% van de werkgelegenheid, ook in de meeste plattelandsregio's. Dit aandeel stijgt weliswaar, maar met name de dienstensector zal vele malen meer werkgelegenheid blijven bieden. Ook van de agrarische bedrijven vond maar 3% een nevenactiviteit in de recreatiesector (Terluin 2005). Een nadeel van de vormen van plattelandsrecreatie die hier onderzocht zijn, is dan ook dat zij economisch weinig interessant lijken. Een wandelaar of fietser geeft tijdens een dagtocht gemiddeld tussen de 6 en 7 euro uit en een watersporter ongeveer 10 euro. Bedragen die beduidend lager liggen dan de uitgaven tijdens een gemiddeld bezoek aan een pretpark (25 euro), een restaurant (32 euro) of een golfbaan (26 euro) (CBS, StatLine, cijfers voor 2006/2007). Recreatie op het platteland is dus relatief goedkoop en draagt pas substantieel bij aan de lokale economie wanneer zij gepaard gaat met andere uitgaven, bijvoorbeeld in de horeca. Kijken we echter naar waar Nederlanders ruimte voor verbetering zien, dan zijn het vooral de gratis voorzieningen voor de wandelaar en fietser: bewegwijzering, paden en informatieborden. Slechts een minderheid vindt dat de horeca zou moeten verbeteren.

Hoewel stedelingen minder recreëren op het platteland dan plattelanders en veelal recreëren in de stedelijke regio's, zijn zij economisch gezien toch een belangrijke doelgroep. Omdat stedelingen een langere afstand moeten afleggen naar een aantrekkelijk platteland, zal hun bezoek vaker ook toeristisch van karakter zijn. Dit blijkt onder meer uit de bevinding dat stedelingen vaker samen met anderen recreëren op het platteland, en dit bezoek vaker gepaard laten gaan met horecabezoek en overnachtingen. Voor stedelingen kan het vervoer echter een barrière zijn, zeker wanneer ze niet over een auto beschikken. 45% van de stedelingen gaf aan dat verbetering van het openbaar vervoer een bezoek aan het platteland zou kunnen veraangemen. De vraag blijft alleen wel of ze er ook daadwerkelijk gebruik van zouden maken. Twijfel hierover wordt gevoed door de theorie van *intervening opportunities*: naarmate er meer mogelijkheden zijn om te recreëren in het gebied tussen stad en platteland wordt het aantal stedelingen dat ook daadwerkelijk in het buitengebied recreëert kleiner. Om natuurrecreatie te bevorderen en recreatiemobiliteit terug te dringen worden momenteel grote investeringen gedaan voor groen in en om de stad. Het moet nog blijken of een toenemend aanbod van dergelijke 'stadslandschappen' een weerslag heeft op de aantrekkelijkheid van het platteland voor recreanten.

Ondanks het feit dat het agrarische landschap vrij impopulair is bij de meeste Nederlandse recreanten, bestaat voor agrotourisme wel degelijk belangstelling. Ruim 80% van de Nederlanders heeft enige vorm van interesse voor een bezoek aan een boerderij, waarbij vooral voor de verkoop van eigen producten. Verder lijkt de belangstelling vooral educatief en willen Nederlanders graag een modern agrarisch bedrijf of een zorgboerderij bekijken. Opvallend is dat juist de functies die recreanten of buitenstaanders moeten trekken, zoals kamperen, feesten of vergaderen op de boerderij, minder aanspreken.

Over de inrichting van plattelandsgebieden wordt tegenwoordig nagedacht door veel experts. Planologen, biologen, landschapsarchitecten, economen en omgevingspsychologen ontwikkelen gezamenlijk gedetailleerde plannen die de verschillende functies van het platteland ingenieus met elkaar verenigen. Voor de recreant betekent dit dat hun ervaringen steeds meer vooraf bedacht zijn, van het vervoer ernaar toe en de charmante doorkijkjes onderweg tot het kopje koffie met de lokale lekkernij achteraf, terwijl vaak toch wordt geprobeerd een bezoek aan het platteland te laten voelen als een ontdekkingsstocht. Dit nieuwe platteland komt niet overeen met de ideaalbeelden van veel mensen. Terwijl de een de opoffering van goede landbouwgrond voor water en natuur betreurt, kan voor de ander die natuur niet ongerept genoeg zijn. Terwijl de een de 'musealisering' van het platteland bekritiseert, stoort de recreant op zoek naar een idyllisch platteland zich weer aan elementen als schuren, stallen en andere bebouwing. In de huidige ontwikkelingen wordt geprobeerd de verschillende ideaalbeelden een plek te geven. Het resultaat is 'een gezellige cocktail van alles wat we aan binnen- en buitenlandse voorbeelden bij elkaar hebben kunnen vinden' (Lörzing 2007: 49). Die cocktail voldoet aan geen van de ideaalbeelden, maar doet wel recht aan het uitgangspunt dat Nederland van alle Nederlanders is.

Noot

- 1 Aan tachtig respondenten is deze vraag niet gesteld, omdat ze bij een voorafgaande vraag (waarover gerapporteerd wordt in tabel 6.3) aangaven dat niets voor hen het platteland aantrekkelijk maakt om er te recreëren.

5 Het platteland in beelden

5.1 Ruimte voor interpretatie

Het platteland bestaat omdat het overal en door iedereen als een realiteit wordt beschouwd (Massey en Jess 1995). Ieder ziet het platteland op zijn eigen manier. Het concept platteland is dan ook vooral een sociale constructie (Mormont 1990; Nooij 1993). Groepen en individuen hebben verschillende associaties met het platteland omdat ze beelden vanuit hun culturele omgeving (her)interpreteren (Crouch 1992). Deze beelden kunnen overeenkomen, maar ook met elkaar in conflict zijn.¹ Jongeren vinden het landelijke leven wellicht saai; ouderen keren er juist terug om te genieten van rust en ruimte. Natuurbeheerders zullen het platteland eerder zien als een gebied met natuurwaarden die behouden dienen te blijven; boeren zullen het zien als een agrarische productieruimte waarmee ze hun brood verdienen. Voor bewoners kan het platteland een begrip zijn om de eigen leefomgeving te duiden. Nieuwe bewoners stellen eerder de woon- een leefomgeving en de woonfunctie voorop; bewoners die er geboren en getogen zijn zullen juist sneller economische waarden en werkgelegenheid voorrang geven (Overbeek et al. 2007).

Dit hoofdstuk behandelt hoe Nederlanders het platteland van Nederland zien en gaat in op de mogelijke verschillen in beleving. De volgende vragen staan hierin centraal: welke associaties hebben Nederlanders bij het begrip platteland, welke gevoelens roept het begrip platteland bij hen op en welke gebieden rekenen zij tot het platteland van Nederland?

Zoals gezegd zullen er vele verschillende definities gehanteerd worden wanneer gevraagd wordt het platteland van Nederland te omschrijven. Een veelgebruikte definitie van het platteland is die waarbij het platteland als contramal tegenover de stad wordt gezet. In de jaren zestig en zeventig werd het Nederlandse platteland bijvoorbeeld geassocieerd met stilstand en oubolligheid (Engbersen en Sprinkhuizen 2004). Stadslucht maakte vrij en leverde diversiteit aan levensstijlen, terwijl het klimaat in de dorpen met hun voorspelbare, conservatieve gemeenschap verstikkend was. Hoewel stad en platteland naar elkaar zijn toegegroeid door de toegenomen mobiliteit en welvaart en er sprake was van een mentale verstedelijking,² lijkt het platteland als contramal van de stad in de beleving van mensen nog altijd levend. Zo zetten plattelandsbewoners de positieve aspecten van het platteland af tegen aspecten die ze minder goed waarderen aan het stedelijke leven, zoals geen files en stoplichten, meer tolerantie, minder last van burens, weinig beton en geen flats (Simon et al. 2007). Hierbij wordt het tegenovergestelde 'positieve' beeld van de hectische, drukke, onvrije, vieze en onveilige stad geschetst (Halfacree 1994; Evans 2000).

De beelden die mensen hebben van het platteland worden ook wel rurale representaties genoemd. Rurale representaties laten zien hoe verschillende actoren het platteland definiëren en interpreteren en worden onder andere ingezet bij de toeris-

tische marketing van plattelandsgebieden. Een toeristische ondernemer gebruikt bijvoorbeeld beelden van het platteland om een toeristisch product beter te verkopen (Boomars 2001). Vaak worden alleen die plekken weergegeven die volgens hen een bezoek aan het gebied bijzonder maken. Er wordt dan een utopische *ideal identity* geconstrueerd (Simon 2005: 32). Een toerist verwacht het beeld aan te treffen dat de toeristische ondernemer heeft geschetst. Dit wordt ook wel de *tourist gaze* genoemd, ofwel de kokervisie van de toerist (Urry 1990).

Een specifiek voorbeeld van een rurale representatie is de rurale idylle. Uit onderzoek in Groot-Brittannië blijkt dat dit vooral een perceptie is die in de stedelijke gebieden domineert. Ook onderzoek in Nederland wijst er op dat idyllische beelden domineren (Frerichs en De Wijs 2001; Haartsen 2002; Heins 2002; Sanderse 2006). In dit beeld wordt het plattelandsleven als een prettig, gezond en probleemloos bestaan gepresenteerd (Cloke en Milbourne 1992). Een platteland waar mensen een vredig leven leiden in een hechte gemeenschap en een aantrekkelijke natuurlijke omgeving. Het idyllische beeld is sterk positief en nostalgisch gekleurd: het platteland is schoon, prachtig en onveranderlijk. Het heeft betrekking op een vreedzame en onbedorven wereld die allang verloren is gegaan of zelfs nooit heeft bestaan. Dit beeld is dan ook niet noodzakelijk gebaseerd op de werkelijke ervaring en is veelal een combinatie van mythe en werkelijkheid (Heins 2002). Het is de verheerlijking van het platteland; mogelijk het platteland van vroeger maar wellicht ook een platteland dat nooit echt heeft bestaan (Derksen et al. 2007; Van der Ziel 2003).

Onder andere de persoonlijke binding, de maatschappelijke betrokkenheid en een hecht sociaal netwerk zorgen voor diversiteit in ervaringen en daarmee voor een andere beleving van het platteland (Hay 1998). De verwachting is dat de bekendheid van een persoon met het platteland van invloed is op de wijze waarop het platteland wordt voorgesteld (Bonnes en Secchiarlo 1995, Heins 2002). Er is gekeken naar verschillen tussen stedelingen en plattelanders, de bezoekfrequentie en de woonhistorie. Naar verwachting zal ook leeftijd van invloed zijn op de beleving en het beeld van het platteland. Zo zijn bepaalde normen en waarden gerelateerd aan leeftijd en de verschillende stadia in de levenscyclus (Haartsen 2002: 90). Met leeftijd neemt de ervaring toe, en met de ervaring neemt de nauwkeurigheid van de beeldvorming toe (Golledge 1987 in Heins 2002: 27). Ook zullen ouderen die al veel in een gebied hebben meegemaakt over het algemeen sterkere gevoelens hebben met dat gebied dan jongeren (Paasi 1991; Hay 1998). Wellicht hebben zij nostalgische herinneringen aan een gemoedelijk leven op het platteland uit de jaren vijftig en zestig (Van der Ziel 2005; Heins 2002; Van der Aa en Huigen 2000). De beelden van jongeren kunnen misschien weer meer beïnvloed zijn door de representatie van het platteland in de media (Haartsen et al. 2000).

De respondenten is gevraagd het platteland van Nederland te omschrijven. Niet de definitie van de onderzoeker staat hier centraal, maar de manier waarop het platteland als expliciet referentiepunt in de praktijk wordt gehanteerd (De Haan 1998; Haartsen 2002). Het speuren naar beelden van het platteland kan ons wellicht op het spoor zetten van nieuwe functies van het platteland. Ook kan het inzicht geven of er

eenheid bestaat tussen de beeldvorming van stedelingen en plattelandsbewoners, stedelingen onderling en plattelandsbewoners onderling, of dat beelden juist met elkaar in conflict zijn.

In paragraaf 5.2 proberen we te achterhalen hoe Nederlanders het platteland definiëren en interpreteren. Paragraaf 5.3 gaat in op de afbakening van het platteland. Welke gebieden worden tot het platteland gerekend en welke niet? In paragraaf 5.4 zijn de gevoelens van de Nederlandse bevolking over het platteland beschreven met speciale aandacht voor items die naar voren komen als kwaliteiten van het platteland. Tevens is hier gevraagd welke provincies aantrekkelijk en onaantrekkelijk platteland hebben. In paragraaf 5.5 komen we tot enkele concluderende opmerkingen.

5.2 Associaties met het platteland

Wat Nederlanders onder het platteland van Nederland verstaan is bekeken aan de hand van de vraag ‘welke vier woorden komen het eerst bij u op als u de termen platteland of landelijk gebied hoort’. We wilden daarmee een beeld van het platteland krijgen dat zo spontaan mogelijk tot stand is gekomen. De vraag komt overeen met eerder onderzoek van Haartsen (2002) en geeft een groot aantal associaties met het platteland. Deze associaties zijn ondergebracht in drie dimensies (Haartsen 2002; Steenbekkers en Simon 2006; Foote et al. 1994). Een eerste dimensie heeft betrekking op hoe het platteland er uitziet en bestaat uit beelden van omgevings- en landschappelijke waarden. De tweede dimensie gaat in op waarden die gerelateerd zijn aan de functionele kant van het landelijke gebied. Het gaat dan om associaties over het ruimtegebruik van het platteland en de economische activiteiten die er plaatsvinden. De derde dimensie betreft waarden die gaan over de manier van leven op het platteland.

Bij de associaties met het platteland is niet altijd even duidelijk wat ze precies betekenen. Een associatie kan namelijk op verschillende wijzen geïnterpreteerd worden en dus onder alle drie de dimensies vallen. In navolging van Haartsen (2002)³ zijn daarom verschillende associaties voor een gedeelte in een, twee of zelfs alle drie dimensies ondergebracht (zie ook bijlage B5.1, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport).⁴ Boerderijen vallen bijvoorbeeld voor 30% onder de gebruikswaarden (onderdeel van de agrarische functie) en voor 70% onder de omgevingswaarden (onderdeel van het landschappelijke omgevingsplaatje). In totaal zijn 2987 associaties genoemd en in de analyse betrokken.⁵ Figuur 5.1 geeft de dimensies weer in de beelden die deelnemers hebben van het platteland. De dimensies zijn ingekleurd door willekeurige voorbeelden van de onderliggende associaties.

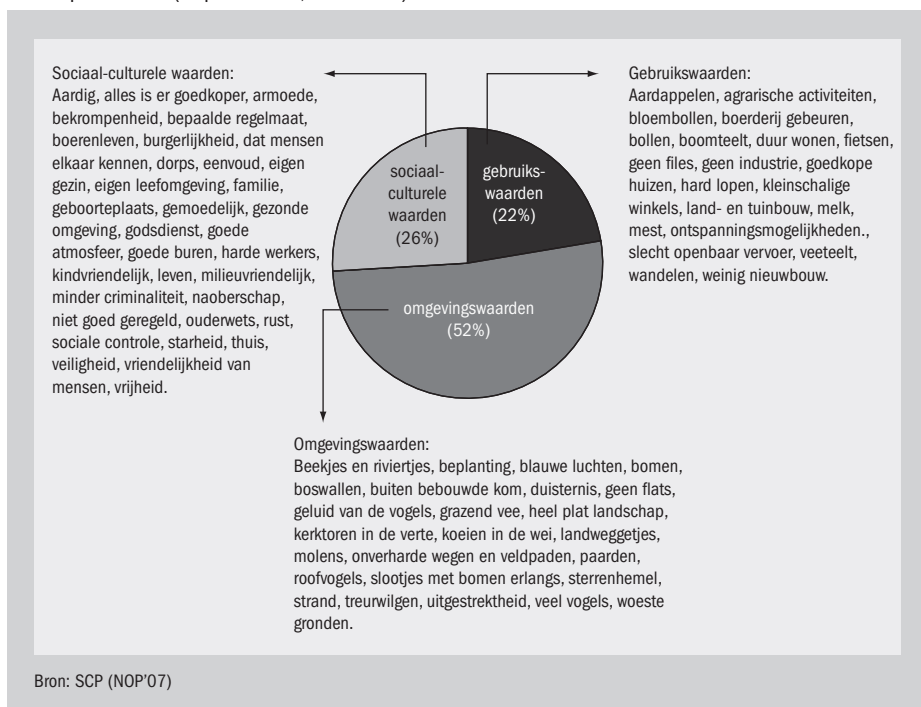
Duidelijk is dat een plattelandsbeeld van landschappelijke en natuurgerichte kenmerken overheerst. Dit komt overeen met eerder onderzoek (Frerichs en De Wijs 2001; Haartsen 2002; Heins 2002). Veel mensen denken aan ‘ruimte’ en ‘rust’ op het platteland (respectievelijk 9% en ruim 7% van alle Nederlanders, zie tabel 5.1). Traditioneel agrarische kenmerken zoals weilanden, koeien en boerderijen domineren, hoewel we ook zien dat natuur (ruim 5%) belangrijk is.

Meer dan de helft van de respondenten heeft associaties die vallen onder de omgevingswaarden. Nederlanders denken dan vooral aan ruimte en weilanden. Ze bekijken het platteland ongeveer even vaak op een functionele als op een sociaal-culturele manier (vergelijk Haartsen 2002). Net als de omgevingswaarden zijn de gebruikswaarden gedomineerd door traditioneel agrarische functies (boeren, landbouw, koeien). Natuur is eveneens een belangrijk onderdeel van zowel de omgevingswaarde als de gebruikswaarde (7%). Slechts 3% van de gebruikswaarden is gerelateerd aan recreatie. Ten aanzien van de sociaal-culturele waarden hebben mensen hoofdzakelijk het beeld dat het platteland een bepaalde rust uitstraalt (ruim 25%). Ook vrijheid en gemoedelijkheid zijn veelgenoemde associaties bij het sociale leven op het platteland.

Figuur 5.1

Beelden van het platteland, gebaseerd op de eerste vier woorden die spontaan opkomen bij het woord platteland (in procenten; n = 2987)

Vervolgens hebben we gekeken naar verschillen tussen plattelanders en stedelingen. Plattelanders geven meer associaties die gerelateerd zijn aan de sociaal-culturele waarden dan stedelingen (bijlage B5.2). Ook zijn er verschillen naar woonhistorie. Zo valt op dat vooral de oorspronkelijke plattelanders meer sociaal-culturele waarden noemen. De oorspronkelijke stedelingen geven weer meer omgevingswaarden dan de quasi-stedelingen en plattelanders. Duidelijk is dat de bekendheid met het platteland van invloed is op de genoemde associaties.

Wat betreft de verschillen in leeftijd valt op dat jongeren (15-19 jaar) meer verwijzen naar gebruikswaarden dan de overige leeftijdscategorieën (zie bijlage B5.3). Dit komt overeen met het onderzoek van Haartsen (2002), die concludeert dat het belang van functionele aspecten in representaties afneemt met het toenemen van de leeftijd. Heins en Van Dam (2000) komen met de stelling dat jongeren hun beeld van het platteland vooral baseren op visuele kenmerken. Bij ouderen spelen juist de sociaal-culturele waarden relatief vaak een rol (Heins 2002; Haartsen 2002).

Ook zijn er regionale verschillen in de genoemde associaties.⁶ Met name in Noord-Nederland, maar ook in Oost- en Zuid-Nederland worden meer sociaal-culturele waarden genoemd dan in West-Nederland (bijlage B5.2). Bovendien zijn er vooral in Oost- en Zuid-Nederland in mindere mate omgevingswaarden genoemd dan in West-Nederland. Ten slotte is er door de respondenten uit Noord-Nederland opvallend minder vaak een associatie gegeven die valt onder de gebruikswaarden. Deze verschillen tussen West-Nederland en de andere regio's komen wellicht voort uit het feit dat er in West-Nederland veel stedelijke gebieden voorkomen. Misschien is men er dus simpelweg minder bekend met het platteland, zodat aspecten over het sociale leven ook minder prominent een rol spelen dan de gebruikswaarde of omgevingswaarde.

Tabel 5.1

De tien meest voorkomende associaties met het platteland in totaal en per waardedimensie (in procenten)*

totaal	omgevings- waarde*		gebruiks- waarde*		sociaal-culturele waarde*		
ruimte	9,2	ruimte	15,5	koeien	12,5	rust	25,6
rust	7,6	weilanden	10,2	boeren	9,5	vrijheid	8,1
koeien	7,3	groen	8,4	landbouw	7,6	gemoedelijkheid	4,9
weilanden	6,8	koeien	8,2	boerderijen	7,4	dorpen	3,3
boerderijen	5,8	boerderijen	7,6	natuur	7,3	ruimte	3,1
natuur	5,7	natuur	7,4	weilanden	5,8	boeren	1,9
groen	4,8	water	3,3	recreatie	3,1	groen	1,7
boeren	2,8	dorpen	1,5	dieren	1,8	sociale controle	1,6
vrijheid	2,4	bossen	1,4	vee	1,7	frisse lucht	1,3
dorpen	1,8	bos	1,3	fietsen	1,4	vrijheid	1,2

* Bij de genoemde associaties is alleen de letterlijke vermelding meegenomen.

Bron: SCP (NOP'07)

De drie-eenheid rust, ruimte en groen is nog altijd een prominent beeld dat Nederlanders hebben van het platteland. Het gros van de gevonden associaties valt onder de omgevingswaarden. Ondanks de afnemende agrarische activiteiten, zijn de traditioneel agrarische landschappen en landbouwgerelateerde kenmerken dus nog uitdrukkelijk aanwezig in de beleving. Nieuwere functies krijgen nauwelijks een plaats. De recreatieve functie wordt naar verhouding weinig geassocieerd met het platteland en het landelijk gebied, ofschoon die wel van grote maatschappelijke betekenis is (LNV 2004: 22). Een andere belangrijke gebruikswaarde, het wonen, wordt zelfs nog minder vaak geassocieerd met het platteland, terwijl de kwaliteiten rust, ruimte en groen het platteland juist zo aantrekkelijk maken als woon- en recreatiegebied (De Roo en Hermans 2006; Heins 2002; Van Dam et al. 2003).

Wat betreft de sociaal-culturele waarden ligt de nadruk vooral op positieve aspecten als rust, vrijheid en gemoedelijkheid. Vooral plattelanders en mensen die bekend zijn met het platteland geven associaties die vallen onder de sociaal-culturele waarden. Voor hen zijn deze aspecten vanzelfsprekend belangrijk omdat zij hier dagelijks mee te maken hebben. Negatieve indrukken komen over het geheel nauwelijks voor. Als dat wel gebeurt hebben ze betrekking op sociale controle, wat tevens gezien kan worden als onderdeel van het sociaal kapitaal van het platteland (Simon et al. 2007). Ten slotte valt op dat associaties met het culturele leven, zoals een dialect spreken, dorpsfeesten en andere tradities en gebruiken, niet of nauwelijks zijn aangetroffen. Hoewel dit over het algemeen wel aspecten zijn die (terecht of onterecht) met het platteland geassocieerd worden, kunnen we stellen dat ze niet nadrukkelijk een rol spelen in de beeldvorming.

5.3 Landschappen en dorpen

Na het noemen van associaties met het platteland is de respondenten gevraagd welke gebieden (landschappen en dorpen) zij tot het platteland rekenen. In eerste instantie valt hier op dat Nederlanders de traditioneel agrarische landschappen (weilanden, akkers en bollenvelden) overtuigend tot het platteland rekenen (tabel 5.2; zie ook bijlage B5.3). Dit komt overeen met het feit dat circa 74% van het oppervlak van het platteland uit land- en tuinbouwgronden bestaat (Simon 2006). Het grootste aandeel respondenten vindt tevens dat natuurgebieden (zoals bos en heide) en binnenwateren (rivieren, plassen en meren) tot het platteland behoren, maar circa 35% van de Nederlanders vindt dat niet. Tabel 5.2 laat zien dat de meeste Nederlanders het er over eens zijn dat gehuchten (kleine woonkernen zonder voorzieningen) en kleinere dorpen met enkele voorzieningen tot het platteland horen. Over de grotere woonkernen met voorzieningen is meer twijfel; bijna 40% van de Nederlanders vindt deze grotere dorpen inderdaad onderdeel van het platteland, maar ruim 60% vindt dat niet.

Ook is gevraagd of Nederlanders de vakantieparken met recreatiewoningen in het buitengebied tot het platteland van Nederland rekenen. Het precieze aantal recreatiewoningen op het platteland is niet bekend. Wel weten we dat de meeste

recreatiewoningen in Nederland langs de kust, in de buurt van de bosgebieden en in het Friese merengebied liggen. Tussen 1992 en 2003 is het aantal recreatiewoningen in heel Nederland flink gestegen van 25.000 tot 92.200 (RPB 2008). Volgens 68% van de Nederlanders behoren de vakantieparken evenwel niet tot het platteland. Mogelijk is de verklaring dat Nederlanders het platteland meer associëren met omgevingswaarden en traditioneel agrarische functies dan met de functionele activiteiten als recreatie (zie ook § 5.2).

Plattelanders rekenen de drie typen landschap (agrarisch, natuur, binnenwater) eerder tot het platteland dan stedelingen. Beide groepen verschillen vooral van mening over natuurgebieden zoals bos en heidegebieden: ruim 61% van de stedelingen vindt dat die tot het platteland horen, tegenover 71% van de plattelanders.

Ook in het toerekenen van dorpen tot het platteland lopen de opvattingen uiteen. Uit *Het beste van twee werelden* (Simon et al. 2007) blijkt dat er verschillende gezichtspunten zijn in de afbakening van het platteland wat betreft de dorpen.⁷ Zo is duidelijk geworden dat vooral de bewoners van de buitengebieden alleen de agrarische buitengebieden tot het platteland rekenen, en niet de dorpen en natuurgebieden. Plattelanders beschouwen gehuchten, kleine dorpen en grote dorpen nadrukkelijker als behorend tot het platteland dan stedelingen. Een mogelijke verklaring is dat gehuchten, kleine dorpen, maar ook zeker grotere dorpen met voorzieningen deel uitmaken van de directe leefomgeving van vele plattelanders, omdat zij er vaak winkelen, sporten of vrienden en bekenden ontmoeten.

Tabel 5.2

Aandeel respondenten dat landschappen en dorpen tot het platteland rekent, Nederland totaal, stedelingen en plattelanders (in procenten)

	Nederland	stedelingen	plattelanders
agrarisch landschap	97,5	97,1	98,1
natuurgebied	65,1	61,7	71,0**
binnenwater	62,7	60,8	65,9*
gehucht	93,9	93,1	95,1
kleine dorpen	91,1	89,5	93,8**
grote dorpen	39,0	32,5	50,2**
vakantiepark	32,3	28,5	39,0**

Significantieniveaus: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat).

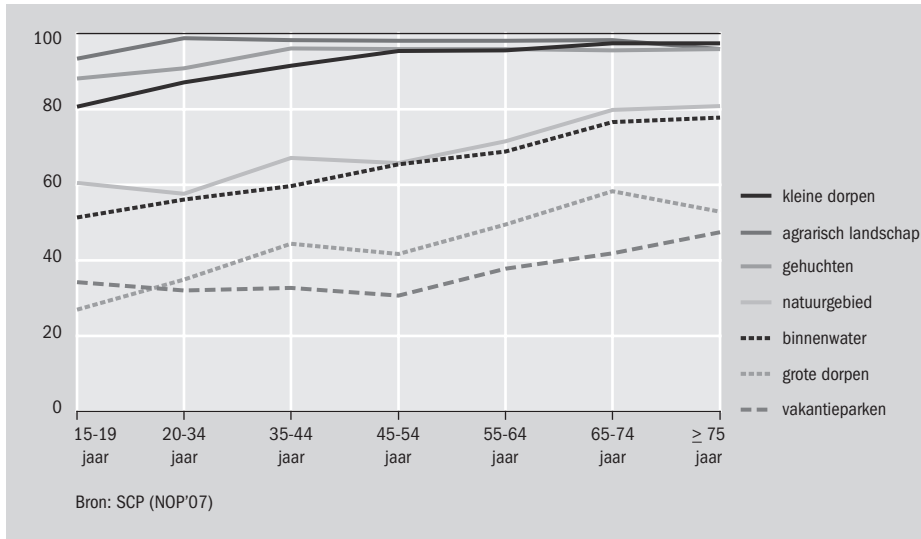
Bron: SCP (NOP'07)

Er is ook gekeken of de woonhistorie een rol speelt bij de afbakening van het platteland. We bespreken hier die items die verschillen tonen: natuurgebieden, binnenwateren, grote dorpen en vakantieparken (zie bijlage B5.4). Allereerst valt op dat de oorspronkelijke plattelanders natuurgebieden, binnenwateren, grote dorpen en vakantieparken significant vaker tot het platteland rekenen dan de quasi-

plattelanders en quasi-stedelingen. De oorspronkelijke stedelingen rekenen natuurgebieden en grotere dorpen minder snel tot het platteland. Ervan uitgaande dat deze stedelingen zeer beperkte ervaring hebben met het platteland, veronderstellen we dat zij het meest gebruikte beeld van het agrarische platteland adopteren en daaruit afleiden dat grote dorpen en natuurgebieden niet passen in dat plaatje.

Figuur 5.2

Aandeel van de bevolking dat vindt dat bepaalde gebieden tot het platteland behoren, naar leeftijd (in procenten)

Bij leeftijd is er een duidelijk patroon herkenbaar; jongeren rekenen natuurgebieden, binnenwateren, vakantieparken en kleine en grote dorpen beduidend minder vaak tot het platteland dan ouderen. Figuur 5.2 geeft dit leeftijdseffect visueel weer, waarbij vooral grote variatie zichtbaar is bij natuurgebieden, binnenwateren en grote dorpen. Met name de wat oudere senioren (≥ 65 jaar) rekenen de natuurgebieden en binnenwateren nadrukkelijk tot het platteland. Met uitzondering van de bevinding dat nieuwkomers de grotere dorpen meer frequent tot het platteland rekenen zijn er geen significante verschillen tussen nieuwkomers en mensen die al hun hele leven in dezelfde woonplaats wonen (bijlage B5.4). Daarbij valt op dat mannen de natuurgebieden iets vaker tot het platteland rekenen dan vrouwen, maar verder is er geen nadrukkelijk verschil naar sekse. Opleidingsniveau heeft geen invloed op de wijze waarop burgers het platteland afbakenen. Wel zien we dat etnische minderheden duidelijk van mening zijn dat het binnenwater tot het platteland behoort (zie ook Buijs en De Vries 2005).

Een grote meerderheid van de Nederlanders is het er over eens is dat de agrarische landschappen (weilanden, akkers en bollenvelden) en de gehuchten tot het platte-

land van Nederland behoren. Wat betreft de overige gebiedstypen zijn er verschillen tussen stedelingen en plattelanders en tussen de leeftijdscategorieën geconstateerd. Vooral als het gaat om landschappen als natuurgebieden, binnenwateren, grote dorpen en vakantieparken zijn er verschillen: plattelanders rekenen deze items vaker tot het platteland. Ook valt op dat de bekendheid met het platteland, oftewel de woongeschiedenis, van invloed is. Naarmate men bekender is met het platteland wordt er enigszins afstand genomen van het geromantiseerde of idyllische beeld van het platteland.

5.4 Kwaliteiten

In het reguliere SCP-onderzoek Culturele veranderingen zijn in 2006 enkele vragen opgenomen over de beleving van het platteland. Onder meer is aan respondenten de vraag voorgelegd: ‘Als u aan het platteland in Nederland denkt, wat voor gevoelens roept dat bij u op?’ Een meerderheid van de Nederlanders gaf aan (zeer) positieve gevoelens bij het platteland te hebben (zie tabel 5.3). Plattelanders zijn significant positiever dan stedelingen. Ongeveer een op de vijf Nederlanders staat er tamelijk neutraal tegenover en bij slechts een fractie spelen negatieve gevoelens. Vervolgens is een aantal kenmerken voorgelegd met de vraag deze met een zevenpuntsschaal, waarvan de twee extremen zijn benoemd (bijvoorbeeld mooi–lelijk), te beoordelen (zie figuur 5.3).

Wat opvalt is dat mensen vooral gebruik maken van positieve aanduidingen bij elk kenmerk. De algemeen positieve beoordeling van het platteland wordt hier duidelijk versterkt. Vooral de beelden van schoonheid, rust, veiligheid en netheid springen er uit, maar ook gezelligheid en woonkwaliteit zijn overtuigend positief beoordeeld. Dit zijn kennelijk de kwaliteiten van het platteland.

Tabel 5.3
Gevoelens bij het platteland (in procenten)***

	Nederland	stedelingen	plattelanders
gevoelens bij het platteland			
(zeer) positief	77,5	71,8	87,0
(zeer) negatief	2,0	2,6	1,2

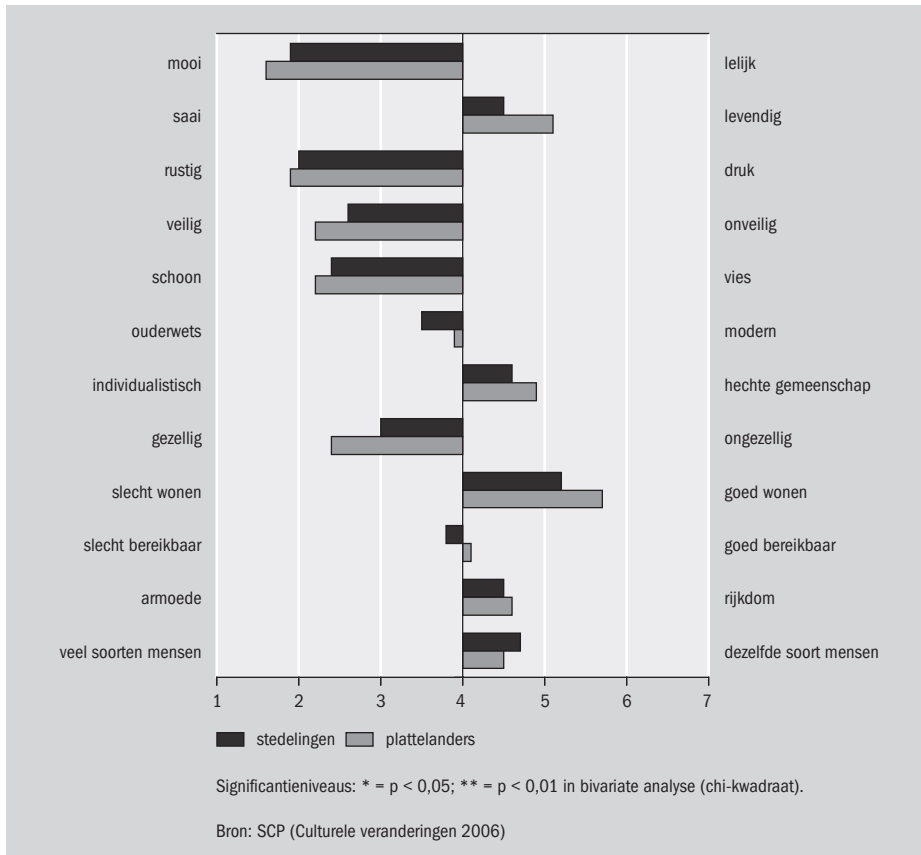
Significantieniveau: *** = $p < 0,001$ in bivariate analyse (chi-kwadraat).

Bron: SCP (Culturele veranderingen 2006)

Hoewel de Nederlanders dikwijls zeer positieve gevoelens hebben over het platteland zijn ze gematigd positief over de mate van levendigheid, gemeenschapszin, de welvaart en de diversiteit aan mensen. Over de levendigheid, de gezelligheid en het wonen zijn plattelanders duidelijk positiever dan stedelingen, die op hun beurt weer positiever oordelen over de diversiteit aan mensen op het platteland. Er zijn twee

kenmerken waarover stedelingen duidelijk minder positief oordelen dan plattelanders: de bereikbaarheid van het platteland en de mate van moderniteit (stedelingen kwalificeren het platteland als enigszins ouderwets terwijl de plattelanders het noch als modern, noch als ouderwets kwalificeren). Kennelijk kleeft nog altijd een oud vooroordeel aan het imago van het platteland.

Figuur 5.3
Gevoelens bij het platteland op een zevenpuntsschaal

Ten slotte is in regressiemodellen getracht te verklaren welke achterliggende factoren van invloed zijn op de positieve dan wel negatieve gevoelens bij het platteland (bijlage B5.5). Niet heel verrassend is de bevinding dat mensen die op het platteland wonen positievere gevoelens hebben dan stedelingen. Er is alleen een minder positieve beleving te vinden bij jongeren. Cumulatief worden vervolgens de belevingen van diverse karakteristieken van het platteland aan het model toegevoegd (model 3) en deze blijken een sterk effect te hebben op de gevoelens. Nog steeds zijn jongeren minder positief, maar nu blijkt het opleidingsniveau positief samen te hangen.

Een positief gevoel hangt sterk samen met de beoordeling op kwaliteiten als schoonheid, levendigheid, nethed, gezelligheid, goede woonkwaliteit, goede bereikbaarheid en een grote diversiteit aan mensen. Opvallend is dat er geen significante samenhang is met vermeende kernkwaliteiten als rust, veiligheid en een hechte gemeenschap.

Plattelandsgebieden in de provincies

We hebben gevraagd welke provincie de meest aantrekkelijke en welke de meest onaantrekkelijke plattelandsgebieden van Nederland heeft. Uit figuur 5.4 blijkt dat verreweg de meeste mensen vinden dat Friesland, Drenthe en Gelderland aantrekkelijke plattelandsgebieden hebben. Deze bevindingen komen overeen met het onderzoek van Haartsen (2002) waaruit blijkt dat de aantrekkelijkste plattelandsgebieden in Friesland, Drenthe, de Veluwe, Twente en de Achterhoek liggen, evenals in Zeeland en Zuid-Limburg.

De vraag is nu waarom het platteland van deze drie provincies zo aantrekkelijk wordt gevonden. Een verklaring ligt mogelijk in de voorkeur die verschillende groepen Nederlanders hebben voor bepaalde landschappen. In een uitgebreide literatuurstudie hebben Buijs en De Vries (2005) geconstateerd dat leeftijd een rol speelt. Jongeren hebben een relatief sterke voorkeur voor ruige, autonome en spectaculaire natuur, terwijl ouderen meer van het agrarische cultuurlandschap houden. De verwachting is dan ook dat er verschillen zijn in het oordeel over de aantrekkelijkheid van de provincies naar voorkeur voor het type landschap, bezoekfrequentie, leeftijd en opleidingsniveau.

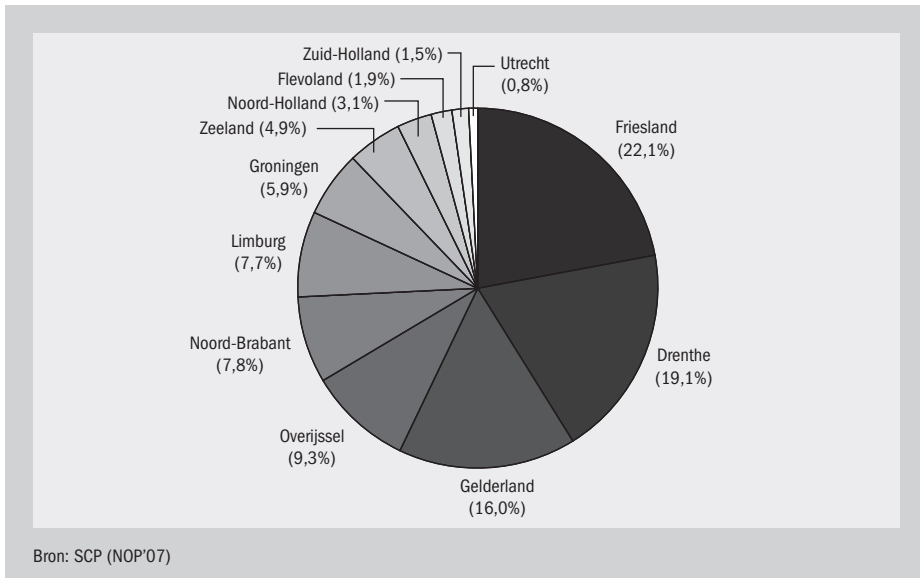
De respondenten is gevraagd naar de typen landschap die het platteland voor hen aantrekkelijk maken om te recreëren. Dat oordeel vinden we terug in de keuze voor de provincie met de meest aantrekkelijke plattelandsgebieden (bijlage B5.8). Mensen die Drenthe aantrekkelijk vinden gaan duidelijk voor de bossen, heidevelden en besloten weidelandschappen. Mensen die het platteland van Gelderland aantrekkelijk vinden, kiezen eerder voor rivier- en heuvellandschappen. Overigens is er samenhang tussen het noemen van de provincies als aantrekkelijk en de bezoekfrequentie: hoe vaker men het platteland bezoekt, hoe vaker de drie provincies worden benoemd als aantrekkelijke plattelandsgebieden.

In het oordeel over de aantrekkelijkheid van plattelandsgebieden in de provincies is er wat betreft de leeftijdscategorieën geen duidelijk patroon gevonden (bijlage B5.8). Wel is zichtbaar dat jongeren (15-19-jarigen) Gelderland minder vaak aantrekkelijk vinden dan ouderen. Friesland noemen jongeren daarentegen iets vaker als een provincie met aantrekkelijk platteland; dat komt misschien door de watersportmogelijkheden op de Friese meren. Ook het opleidingsniveau geeft verschillen. Hoe lager de opleiding, hoe minder vaak het platteland van Friesland aantrekkelijk wordt gevonden; het platteland van Gelderland vinden lager opgeleiden juist iets vaker aantrekkelijk dan hoger opgeleiden.

Figuur 5.4

Provincies met de meest aantrekkelijke plattlandsgebieden (in procenten)

Ten slotte is gevraagd welke provincie de meest onaantrekkelijke plattlandsgebieden van Nederland heeft (tabel B5.7 en B5.9 in de bijlage). Volgens de meeste Nederlanders liggen die vooral in het westen, met name in Zuid-Holland. Bijna de helft van de respondenten vindt het platteland van Zuid-Holland onaantrekkelijk, waarbij het gaat om ongeveer evenveel stedelingen als plattelanders. De provincie Zuid-Holland kent relatief veel sterk verstedelijkte gebieden, wat mensen niet het beeld zal geven dat er aantrekkelijk platteland is (Lankhorst 2005, MNP 2006). Het Milieu en Natuur Planbureau (MNP) constateert dat vooral een sterk verstedelijkt open landschap het minst gewaardeerd wordt (Crommentuijn et al. 2007). Ten slotte valt op dat ook Groningen en Flevoland relatief vaak aangeduid worden als provincies met onaantrekkelijk platteland. Deze twee gebieden komen ook in het onderzoek van Haartsen (2002) naar voren als provincies met minder aantrekkelijk platteland, waarbij het in Groningen vooral gaat om het noorden en oosten.

5.5 Conclusie

En grote meerderheid van de Nederlanders heeft een positief beeld van het platteland. Het is wel een geromantiseerd beeld van een gebied met rust en ruimte waar men gezond kan leven en prettig kan wonen in een gemeenschap met aardige, sociale en gemoedelijke bewoners. Opmerkelijk is dat negatieve aspecten en ontwikkelingen nauwelijks voorkomen in de beelden van het platteland, hoewel de media met enige regelmaat hieraan aandacht besteden (drankmisbruik door jongeren in drinkketen, ernstige delicten, veeziekten en ruiming van agrarische bedrijven).

In het beeld dat Nederlanders hebben van het platteland spelen de omgevings- en landschappelijke waarden, vooral het aspect 'ruimte', een overheersende rol. Het ontbreken van bebouwing en de aanwezigheid van weilanden zijn dan ook duidelijk kwaliteiten van het platteland. Wat betreft de sociaal-culturele waarden steekt het aspect 'rust' er met kop en schouders boven uit. In de gebruikswaarden geven Nederlanders beschrijvingen die sterk verweven zijn met traditioneel agrarische landschappen (cultuurlandschap) en agrarisch gerelateerde aspecten (koeien, boeren, landbouw).

Doordat de landbouwsector in economisch opzicht (met name werkgelegenheid) aan belang afneemt, biedt het platteland wel steeds meer mogelijkheden voor andere gebruikers en functies. De natuurfunctie is dan ook duidelijk aanwezig in de gevonden associaties, maar functies als wonen en recreëren komen nauwelijks terug bij de associatievraag in dit onderzoek. Ook hebben van oorsprong oneigenlijke functies met een sterk ruimtelijk en visueel effect, zoals windturbineparken en vakantieparken, hier nog geen plaats gekregen.

Nederlanders rekenen vooral het agrarische landschap, kleine dorpen en gehuchten tot het platteland. Dit past bij het beeld van het platteland uit de jaren vijftig van de vorige eeuw, zoals gerepresenteerd in de beroemde schoolplaten van Cornelis Jetzes. Hele generaties zijn opgegroeid met deze representaties, die in de loop van de tijd nostalgische beelden zijn geworden. Nieuwere, modernere functies en kwaliteiten komen daardoor vrijwel niet in de beeldvorming van het platteland voor. Het kan voor de overheid dan ook zinvol zijn om te investeren in de maatschappelijke bewustwording van deze functies van het platteland en van een realistischer beeldvorming. Daarin zouden naast de 'oude' waarden zoals landbouw, natuur en ruimte ook een scala aan 'moderne' waarden zoals duurzaamheid, bewegingsvrijheid, gezondheid, educatie en spiritualiteit aandacht moeten krijgen (Van der Ziel 2006).

Zoals aangegeven zijn de karakteristieken die worden toegekend aan het platteland volgens de meerderheid van alle Nederlanders positief. Mensen vinden het platteland vaak schoon, veilig en net, maar ook gezellig, rustig en van een hoge woonkwaliteit. Ondanks de verstedelijking van het platteland waarbij vooral 'rust' en 'ruimte' de elementen zijn die onder druk komen te staan, zijn deze karakteristieken in de beleving van Nederlanders nog steeds van toepassing (VROM 2008; VROM en LNV 2006). Zij kunnen beschouwd worden als 'kwaliteiten waarmee het platteland zich onderscheidt van de stad' (o.a. RLG 2005: 21). Dit zou betekenen dat het platteland nog steeds als een contramal van de stad wordt beleefd en gewaardeerd.

De verwachting was dat een persoonlijke binding, de woongeschiedenis en de bekendheid met het platteland invloed zouden hebben op de beleving van het platteland. Hoewel het niet altijd even consequent en nadrukkelijk naar voren komt zijn er verschillen zichtbaar. Stedelingen associëren het platteland vooral met landschappelijke kenmerken. Plattelanders noemen meer associaties die gerelateerd zijn aan sociaal-culturele waarden. Dat is begrijpelijk, omdat zij het sociale leven van binnenuit kennen en hier dagelijks mee te maken hebben. Ook zijn plattelanders meer uitgesproken positief over de kwaliteiten van het platteland.

Opvallend is evenwel dat er toch vooral eenheid bestaat in de beelden van stedelingen en plattelanders over het platteland. Een grote meerderheid van de Nederlanders is het er over eens dat de agrarische landschappen (weilanden, akkers en bollenvelden), kleine dorpen en gehuchten tot het platteland gerekend kunnen worden. Waar er een verschil in afbakening zichtbaar wordt, heeft dit te maken met (vroegere) woonervaring op het platteland. Plattelanders maar ook quasi-stedelingen rekenen grotere dorpen met veel voorzieningen en natuurgebieden eerder tot het platteland dan oorspronkelijke stedelingen. Kennelijk maakt het verschil dat deze elementen deel uitmaken van de directe woon- en leefomgeving.

Niet alleen de woonplek of de bekendheid met het platteland bepalen hoe mensen naar het platteland kijken. Ook leeftijd speelt een zekere rol. Jongeren noemen vaker associaties die vallen onder gebruikswaarden dan ouderen. Dit komt overeen met de conclusie van Haartsen (2002) die aangeeft dat het belang van gebruikswaarden in de representaties afneemt naarmate men ouder wordt en dat de sociaal-culturele waarden juist voor ouderen weer meer van belang zijn. Ook speelt leeftijd een rol bij het afbakenen van het platteland. De jongere generaties zijn conservatiever dan senioren en rekenen natuurgebieden, binnenwateren en grote dorpen beduidend minder vaak tot het platteland dan ouderen. Zij blijven dus dicht bij het traditionele beeld van een agrarisch en kleinschalig platteland, wellicht beïnvloed door beelden uit de media (Heins 2002; Haartsen 2002).

Hoe wordt het platteland nu precies gezien? Het platteland wordt sterk geassocieerd met het agrarisch landschap en de agrarische functie. Zoals gezegd overheerst een sterk positief landschappelijk beeld, zelfs een geromantiseerd beeld waarbij de drie-eenheid rust, ruimte en groen nog altijd prominent aanwezig is. De minder positieve aspecten van het leven op het platteland, zoals het verschrompelde voorzieningenniveau of de horizonvervuiling verstoren dit beeld vrijwel niet. Ondanks de verstedelijkingstendensen en vernieuwingen wordt het platteland nauwelijks geassocieerd met functies zoals recreatie en energieopwekking. Wanneer het imago van het platteland vooral blijft hangen in verouderde en geromantiseerde beelden, verliest de Nederlandse bevolking het zicht op de hedendaagse ontwikkelingen op het platteland, hoewel deze van groot belang zijn om ook in de toekomst het platteland 'vitaal' te houden.

Deze bevinding geeft dan ook aanleiding om in het beleid te werken aan de actualisatie van representaties van het platteland. Met name zou aandacht moeten worden besteed aan het belang van nieuwe functies van het platteland en aan collectieve waarden voor Nederland als geheel.

Noten

- 1 Het platteland is een arena waar conflicterende waarden en functies met elkaar om voorrang strijden (Nooij 1997: 120 in Van der Ziel 2003).
- 2 Het in culturele zin – normen en waarden – naar elkaar toegroeien van kleine en (middel) grote dorpen en steden (o.a. Engbersen 2001).
- 3 Niet alle genoemde associaties uit ons onderzoek komen voor in het gevalideerde codeboek van Haartsen (2002). Deze zijn in overeenstemming met de redeneerregels in het codeboek herleid. Zo zijn in ons onderzoek ontkenkende associaties als ‘geen hoogbouw’ en ‘geen flats’ meerdere malen genoemd, terwijl in het codeboek complementaire beschrijvende associaties als ‘laagbouw’ en ‘lage huizen’ voorkwamen. Gekozen is om hier dezelfde codering over te nemen, namelijk 100% bij de omgevingswaarde.
- 4 Haartsen (2002: 85) heeft het probleem van indelen van associaties in dimensies proberen te ondervangen door de indeling te valideren. Daarbij zijn tien collega-onderzoekers op het gebied van het platteland gevraagd de vijftig meest genoemde associaties in te delen in de drie categorieën functioneel, visueel en sociaal-cultureel.
- 5 Door een fout in het vastleggen van de antwoorden is een deel van de antwoorden niet op een spontane manier maar via voorgestructureerde antwoordcategorieën vastgelegd. Daardoor is slechts een deel van de antwoorden bruikbaar, wat betekent dat de hier geanalyseerde associaties niet voortkomen uit een representatieve steekproef (zie bijlage B3.2 voor de gemaakte keuzes). Door het relatief kleine aandeel stedelingen is de basis voor het maken van de vergelijkingen naar stedelijkheid en andere achtergrondkenmerken nogal mager. Toch zijn er enkele significante verschillen gevonden die hier zijn gerapporteerd.
- 6 Regio's: Noord-Nederland (Groningen, Friesland, Drenthe); Oost-Nederland (Overijssel, Gelderland, Flevoland); Zuid-Nederland (Limburg, Noord-Brabant, Zeeland); West-Nederland (Zuid-Holland, Noord-Holland, Utrecht).
- 7 In dit onderzoek is alleen gekeken naar bewoners van de weinig en niet-stedelijke gebieden – de plattelanders.

6 Opvattingen en percepties over het platteland

6.1 Waarde en identiteit

In hoofdstuk 5 zagen we een grote diversiteit aan associaties met het platteland. Ook is duidelijk dat Nederlanders verschillende gevoelens hebben bij het platteland. De gevoelswaarde en emotionele binding met een plaats, streek of gebied wordt ook wel *sense of place* genoemd (Rose 1995; Kneafsey 1998). Bewoners of voormalige bewoners (insiders) kunnen andere gevoelens met het platteland hebben en kenmerken of veranderingen anders beoordelen dan mensen die net op het platteland zijn komen wonen of er niet wonen (outsiders). Insiders hebben meestal een *rooted sense of place* door een sterke persoonlijke binding, grote maatschappelijke betrokkenheid en een hecht sociaal netwerk. Mensen die slechts korte tijd verblijven op het platteland, bijvoorbeeld voor vakantie, hebben eerder een vluchtige of *fleeting sense of place* (Hay 1998: 246).

Door bepaalde gevoelens te verbinden aan het platteland krijgt het platteland waarde en daarmee een bepaalde identiteit. Er zijn drie manieren te onderscheiden waarop gevoelens verbonden kunnen worden aan de identiteit van het platteland (Rose 1995: 96). Ten eerste zijn er de positieve gevoelens met het platteland omdat iemand zich daar comfortabel, veilig en thuis voelt ofwel *identifying with*. Ten tweede zijn er de negatieve gevoelens met het platteland, *identifying against*. Deze ontstaan wanneer iemand zich niet thuis voelt op het platteland of wanneer bepaalde kenmerken van het platteland voor negatieve gevoelens zorgen. Ook kunnen deze gevoelens ontstaan wanneer mensen negatieve gevoelens hebben met andere plattelandsgebieden. Het gaat dan om 'wij-zij'-gevoelens tussen de streek die 'thuis' is en de streek die 'ver weg' is. Ten derde zijn er de gevoelens met het platteland die niet relevant zijn voor mensen, ofwel *not identifying* met het platteland. Dit kan zich voordoen wanneer iemand niet bekend is met het Nederlandse platteland, of wanneer het gevoel met één speciaal plattelandsgebied zo sterk is dat er geen interesse is voor andere gebieden (Simon 2005).

We verwachten dat verschillende groepen mensen verschillende opvattingen en percepties over het platteland hebben. Er is gekeken naar het verschil tussen stedelingen en plattelanders. De waarde van duisternis is voor een stedeling, die duisternis eerder met onveilig relateert, anders dan voor een plattelander die ermee vertrouwd is (Steenbekkers en Simon 2006: 61). De woonhistorie, ofwel de bekendheid met het platteland, zal wellicht een rol spelen. Ook leeftijd kan een effect hebben op de beleving en waardering van het platteland. Met leeftijd neemt de ervaring toe, wat weer invloed zal hebben op de opvattingen en de waardering (zie ook § 5.5). Ouderen hebben vaak een meer geromantiseerd of idyllisch beeld van het platteland. Daarbij geldt dat geografische identiteiten en ook de gevoelens over het platteland zijn ontwikkeld in de jeugdijaren en dat deze bijgevolg uiteenlopen bij

verschillende bevolkingsgroepen (Muili en Rusanen 2003; Bjarnason en Thorlindsson 2006).

Dit hoofdstuk gaat over hoe Nederlanders het platteland van Nederland waarderen en welke percepties en opvattingen ze hebben over kenmerken van en ontwikkelingen op het platteland. De percepties en opvattingen vallen uiteen in drie dimensies: de fysieke ruimte en de inrichting daarvan (landschap), het functionele gebruik voor bijvoorbeeld de landbouw en recreatie, en het sociale systeem van mensen, instituties en organisaties. De volgende vragen staan hier centraal. Hoe waarderen Nederlanders het landschap en wat zijn de meningen over de ontwikkelingen die zich daarin afspelen? Welke opvatting hebben Nederlanders over de functies van het platteland en hoe kijken ze aan tegen bepaalde functieveranderingen? Hoe beoordelen Nederlanders het sociale leven op het platteland? Welke kenmerken vinden ze van toepassing op het sociale leven en hoe staan ze tegenover bepaalde sociaal-culturele ontwikkelingen?

Omdat we willen dat de respondenten in dit hoofdstuk een zo eenduidig mogelijke definitie van het platteland voor ogen hebben, is er bij aanvang van de vragen een omschrijving gegeven (bijlage B6.1a, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport).

In paragraaf 6.2 zijn de waardering voor en opvattingen over het landschap en de ontwikkelingen die daar plaatsvinden beschreven. Paragraaf 6.3 gaat in op het gebruik van het platteland en paragraaf 6.4 behandelt de percepties over het sociale leven. In elke dimensie is gekeken naar verschillen tussen stedelingen en plattelanders, de woonachtergrond en leeftijd. In paragraaf 6.5 komt de samenhang tussen deze drie dimensies aan bod, waarbij meerdere achtergrondkenmerken worden meegenomen in de analyse. Paragraaf 6.6 geeft de synthese.

6.2 Het landschap

Het Nederlandse landschap en het Nederlandse platteland kennen vele gezichten. De waardering en betekenis van het landschap veranderen ook voortdurend, wisselend tussen utilitair, arcadisch en natuurgericht (RLG 2002; Van der Ziel 2003). Waar na de Tweede Wereldoorlog de nadruk vooral lag op een utilitaire benadering van het platteland, is er nu een verschuiving gaande naar een sterke waardering voor het kleinschalig traditionele, arcadische landschap en natuur (RLG 2002: 53; Daalhuizen et al. 2008).

De aantrekkelijkheid van het Nederlandse landschap is een essentieel onderdeel van het huidige beleid. Het ministerie van VROM (2005) geeft in de Nota Ruimte aan te streven naar een toenemende aantrekkelijkheid van de ruimte voor bewoners, bezoekers en ondernemers. Centraal staan behoud en versterking van landschappen en identiteit (VROM 2005; LNV 2006). Het ministerie van LNV (2004) besteedt nadrukkelijk aandacht aan het platteland als landschap (o.a. generiek landschapsbeleid en de Nationale Landschappen). In zijn agenda Vitaal Platteland stelt het ministerie onder meer dat 'de vitaliteit van een gebied wordt bepaald door een

bloeiende economie, goede woonomstandigheden, een levendige sociale structuur en een sterke identiteit, een gezond functionerend ecosysteem en een aantrekkelijk landschap' (LNV 2004: 3). De vraag is hoe het platteland als landschap door de Nederlanders wordt gewaardeerd? Welke landschappelijke kenmerken vinden Nederlanders dat het platteland beslist moet hebben? Wat is hun mening over enkele landschappelijke ontwikkelingen?

6.2.1 Het landschap gewaardeerd

De Nederlandse bevolking geeft het platteland als landschap een gemiddeld rapportcijfer van 7,4. Iets meer dan 2% van de respondenten geeft het landschap zelfs een 10 en slechts 3% geeft een onvoldoende. Het gemiddelde van 7,4 komt sterk overeen met de 7,3 die Crommentuijn et al. (2007) vonden in een onderzoek naar de waardering van het Nederlandse landschap. De vraag is nu of er verschillen in waarderingen naar achtergrondkenmerken zijn geconstateerd?

Er is geen significant verschil in waardering van het platteland als landschap tussen stedelingen en plattelanders. Ook de woonhistorie laat geen duidelijk verschil in waardering zien. Er zijn wel nadrukkelijk verschillen tussen de leeftijdscategorieën. Jongeren waarderen het landschap beduidend minder dan ouderen. Zo geven jongeren van 15–19 jaar het landschap op het platteland een 6,9 gemiddeld, terwijl senioren van 55 jaar en ouder gemiddeld een 7,6 geven (bijlage B6.1b).

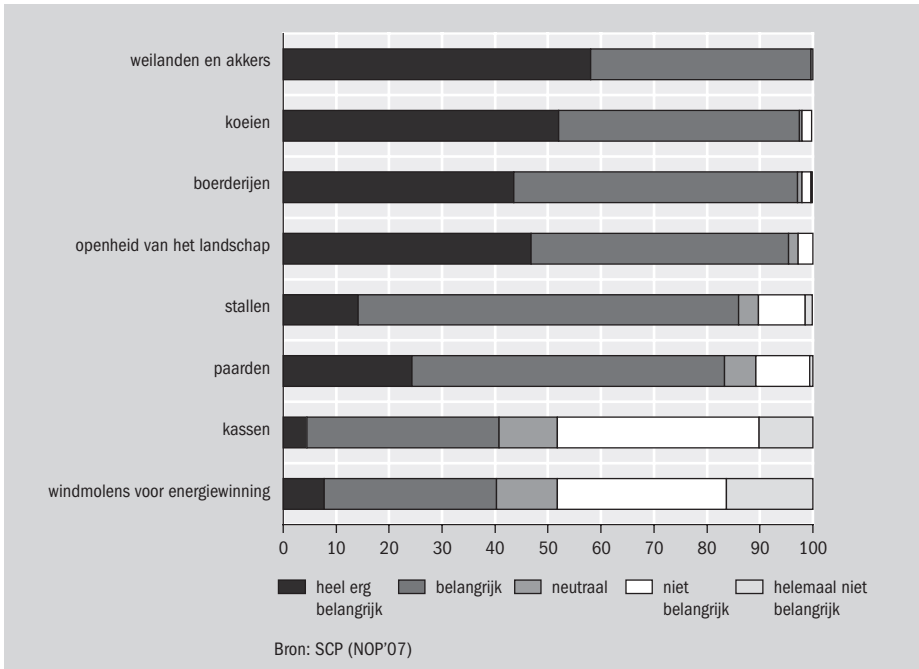
De hogere waardering van het landschap door ouderen heeft wellicht te maken met een nostalgisch beeld dat ouderen van het platteland hebben. Dat jongeren een lagere waardering hebben voor Nederlandse landschappen, met in het bijzonder het platteland, komt overeen met eerder onderzoek (Haartsen 2002; Heins 2002; Buijs en De Vries 2005; Crommentuijn et al. 2007). Zo valt in het onderzoek van Buijs en De Vries (2006) op dat het draagvlak voor bescherming van met name het cultuurlandschap ofwel een agrarische landschap onder jongeren erg klein is. Mogelijk zijn de beperkte kennis over het type landschap, minder binding, de geringe beschikbare vrije tijd en de lagere bezoekfrequentie hier eveneens van invloed (Mommaas 2000; Crommentuijn et al. 2007).

6.2.2 Karakteristiek

Voor acht landschappelijke kenmerken, vooral behorend bij het Nederlandse weidelandschap is gevraagd in hoeverre Nederlanders het belangrijk vinden of het platteland deze heeft. Hieruit blijkt dat hoofdzakelijk de karakteristieke of traditioneel agrarische kenmerken, zoals weilanden en akkers, de openheid van het landschap, koeien en boerderijen voor de Nederlanders uitermate belangrijk zijn (zie figuur 6.1). Dit zijn overigens ook de beelden die overheersen wanneer zij het platteland omschrijven (§ 5.2). Stallen en paarden in het landschap zijn eveneens van belang, hoewel men hier iets vaker onverschillig over is; rond de 10% van de Nederlanders vindt deze aspecten niet belangrijk.

Figuur 6.1

Belang van landschapskenmerken voor het platteland (in procenten)

Opvallend is dat bijna de helft van alle Nederlanders de windmolens en kassen als (helemaal) niet belangrijk voor het platteland als landschap zien (figuur 6.1). De kassen, en in mindere mate de windmolens, worden ook wel beschouwd als storende elementen in het landschap (Schöne 2007; MNP 2006, 2007a). Kennelijk passen ze dus ook minder in het geromantiseerde beeld van het platteland dat veel Nederlanders lijken te hebben. Toch zijn ze in sommige delen van Nederland beeldbepalend. Het Westland bijvoorbeeld is het kassengebied bij uitstek. Windmolens aan de horizon zijn in de polders, in Zeeland, Friesland, Groningen en in de kop van Noord-Holland ook zeker geen uitzondering (VROM 2008; MNP 2007b).

Meer dan stedelingen vinden plattelanders windmolens en kassen (helemaal) niet belangrijk voor het platteland. Ook stallen zijn minder belangrijk voor plattelanders dan voor stedelingen. Het valt dus op dat plattelanders vooral bouwsels die lokaal beeldbepalend zijn en van invloed kunnen zijn op de kwaliteit van de directe woon- en leefomgeving duidelijk verschillend beoordelen.

Ook de woonhistorie laat verschillen in de beleving zien. Zowel de oorspronkelijke stedelingen als de oorspronkelijke plattelanders zien de kassen meer als (heel erg) belangrijk landschapskenmerk (bijlage B6.2). Ongeveer de helft van de quasi-plattelanders en de quasi-stedelingen vindt dat kassen juist (helemaal) niet belangrijk zijn. Overigens zien we dat meer dan 50% van de quasi-plattelanders vindt dat de windmolens voor energiewinning (helemaal) niet belangrijk zijn als landschaps-

kenmerk. Mensen die uit de stad naar het platteland zijn gekomen (de nieuwkomers) stellen dan ook veelal de woonfunctie en het woonmilieu, zoals rust, ruimte en authenticiteit, voorop (Overbeek et al. 2007; Heins 2002). Wellicht beschouwen zij windturbines en kassen dan ook eerder als een storend element (in de beleving van ruimte maar ook als het gaat om bijvoorbeeld geluidhinder) dat van invloed is op de kwaliteit van de directe woon- en leefomgeving.

Tabel 6.1

Belang van landschapskenmerken voor platteland, stedelingen en plattelanders (in procenten)

	(heel erg) belangrijk		(helemaal) niet belangrijk	
	stedelingen	plattelanders	stedelingen	plattelanders
boerderijen	96,6	98,1	2,2	1,5**
stallen	87,8	82,8	8,6	13,2**
windmolens	40,6	40,0	46,7	50,7**
kassen	41,0	40,4	46,7	51*

Significantieniveaus: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat).

Bron: SCP (NOP'07)

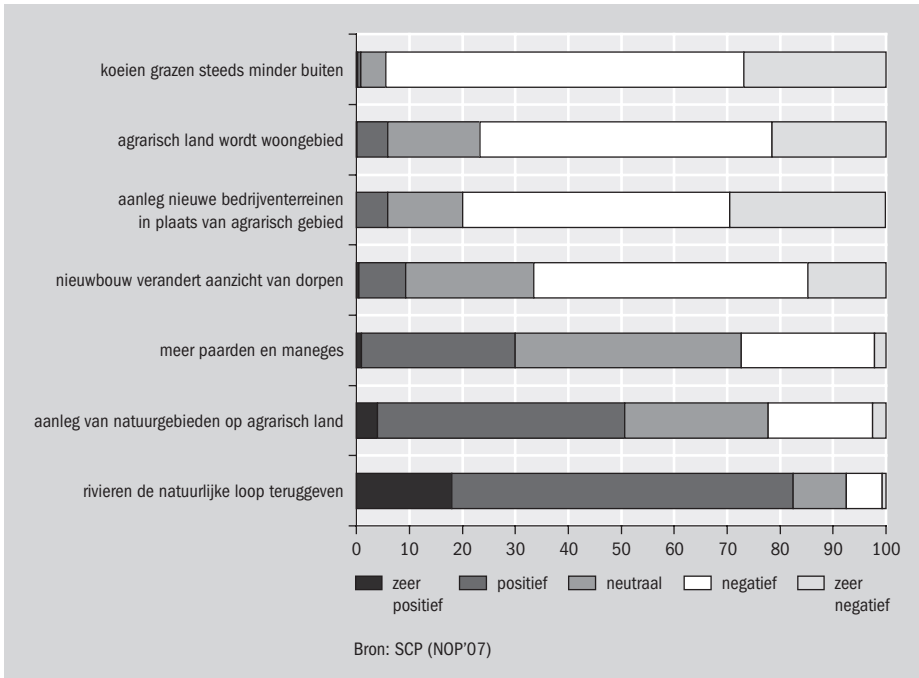
Als we kijken naar verschillen tussen leeftijdsgroepen, valt in eerste instantie op dat bijna 40% van de jongeren van 15 tot 19 jaar de stallen en paarden in het landschap (helemaal) niet belangrijk vindt voor het platteland (bijlage B6.2). Daartegenover zien we dat jongere respondenten (15-34 jaar) meer dan de overige leeftijdscategorieën vinden dat windmolens voor energiewinning en kassen (heel erg) belangrijk zijn (ruim 48%). Dat jongeren deze 'modernere' voorzieningen belangrijk vinden is niet verrassend. Zij zijn immers opgegroeid in een periode waar deze landschapskenmerken van toenemende invloed werden op het aanzien van het buitengebied.

6.2.3 Veranderingen

Diverse landschappelijke ontwikkelingen op het platteland staan sterk ter discussie. Zo laten melkveehouders hun koeien steeds minder vaak buiten grazen, wat discussie oplevert over dierenwelzijn en voedselkwaliteit, maar ook over het landschap. Het plaatje van groene weiden met grazende zwart-witte koeien wordt zo identiteitbepalend gevonden dat het een punt is op de beleidsagenda's van lokale en provinciale overheden. Een andere ontwikkeling is dat vrijkomende agrarische percelen en gebouwen in het buitengebied steeds vaker een nieuwe bestemming krijgen. We denken dan aan woningbouw, recreatie (camping, hostel, vakantiepark), nieuwe natuur en bedrijvigheid. De vraag is wat Nederlanders van deze ontwikkelingen vinden. Enkele ontwikkelingen zijn daarom in de vorm van stellingen aan de respondenten voorgelegd.

Figuur 6.2

Oordeel over mogelijke landschappelijke ontwikkelingen (in procenten)

Nagenoeg alle Nederlanders vinden het een negatieve ontwikkeling dat koeien steeds minder buiten grazen (Frerichs en De Wijs 2001). Dat Nederlanders over het algemeen nogal behoudend zijn in hun denken over het landschap blijkt uit de reacties op stellingen over 'nieuwe' activiteiten die het groene en agrarische landschap een ander aanzien geven. Acht op de tien Nederlanders beoordelen de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen en woningen op agrarische gronden als (zeer) negatief. Desondanks wordt in de praktijk voor de aanleg van nieuwe bouwterreinen nog steeds land afgesnoept van agrarisch gebied (RLG 2002; MNP 2007b; LEI 2007; Daalhuizen et al. 2008).

Gezien de weerstand tegen het opofferen van agrarisch gebied is het opmerkelijk dat de meeste Nederlanders overwegend positief zijn over de aanleg van natuur op agrarisch grondgebied: slechts 22% oordeelt (zeer) negatief. Ook beoordeelt een grote meerderheid (82%) het teruggeven van de natuurlijke loop aan rivieren (zeer) positief. Hoewel Nederlanders dus vaak negatief aankijken tegen de ontwikkeling van woningen en bedrijventerreinen op agrarische gronden, zijn er minder bezwaren tegen een functieverandering waarbij het landschap een 'groen' aanzien houdt.

We zien dat stedelingen en plattelandsbewoners op enkele punten verschillen in hun opvattingen over landschappelijke ontwikkelingen (bijlage B6.3). Zo staan stedelingen iets positiever tegenover de aanleg van nieuwe natuur op landbouwgronden

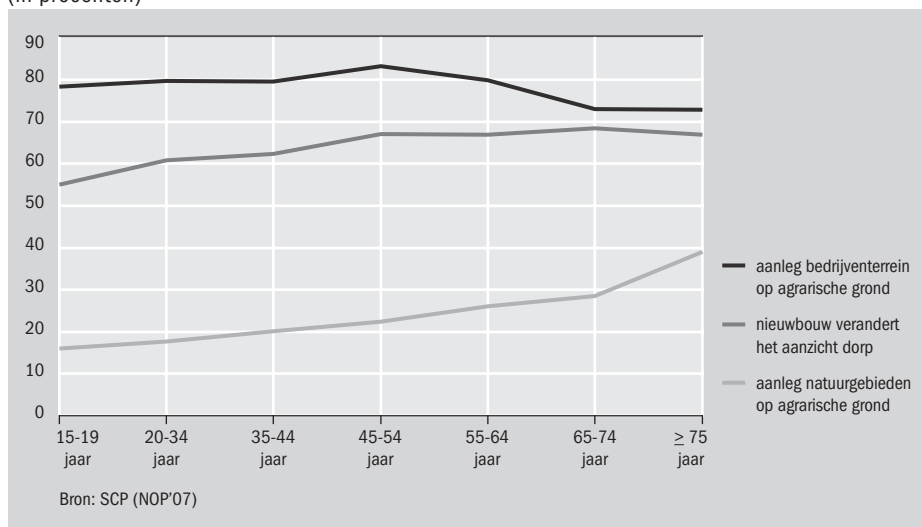
dan plattelanders. Met name de (voormalige) agrariërs (ruim 40%) geven aan dat zij de ontwikkeling van natuur op agrarisch land over het algemeen als een (zeer) negatieve ontwikkeling zien (bijlage B6.4). Hoewel er dus wel degelijk een breed maatschappelijk draagvlak is voor de ontwikkeling van natuurgebieden op agrarisch land en de reconstructie van de natuurlijke loop van rivieren, roepen deze ontwikkelingen nog wel weerstand op. Vooral als goede vruchtbare landbouwgrond moet plaatsmaken voor water of nieuwe natuur, is er volop discussie (De Regt 2003; RLG 2008).

Over de komst van paarden en maneges zijn stedelingen eveneens positiever. Zij staan daarentegen iets negatiever dan plattelanders tegenover nieuwbouw wanneer dat de dorpen een ander aanzien geeft; circa 69% van de stedelingen beoordeelt deze stelling (zeer) negatief tegenover 61% van de plattelanders.

Ten slotte zien we enkele verschillen naar leeftijd. Vanaf 45 jaar en ouder is men significant vaker van mening dat nieuwbouw die het aanzicht van dorpen verandert een (zeer) negatieve ontwikkeling is (zie figuur 6.3). Ouderen vinden de aanleg van natuur op agrarisch land een meer negatieve ontwikkeling, wat wellicht is toe te schrijven aan hun grotere waardering voor agrarische cultuurlandschappen (Buijs en De Vries 2006). Ook opvallend is dat vooral de jongere leeftijdscategorieën (zeer) negatief oordelen over de aanleg van bedrijventerrein in agrarisch gebied, terwijl ouderen vaker neutraal zijn (zie bijlage B6.4).

Figuur 6.3

Nederlanders die de verandering een (zeer) negatieve ontwikkeling vinden naar leeftijd (in procenten)

6.3 De gebruiksfunctie

Ofschoon het platteland van Nederland vooral geassocieerd wordt met agrarische activiteiten (§ 5.2) heeft het nog altijd een sterk multifunctioneel karakter. Functies als recreatie en toerisme, wonen, natuurontwikkeling, energieproductie en waterberging horen ook van oudsher bij het platteland, en nemen onder invloed van de huidige plattelandsvernieuwing initiatieven weer in belangstelling toe

Het ministerie van LNV stelt als opgave voor het platteland 'het op samenhangende wijze combineren van een duurzame en concurrerende landbouw, een vitale natuur, een vertrouwd platteland en een duurzaam beheer en gebruik van water met de wensen van de burger op het gebied van wonen, werken en vrije tijd' (LNV 2004: 12). Het platteland dient ruimte te bieden aan een scala aan functies. De vraag is hoe de Nederlanders tegen de verschillende gebruiksfuncties op het platteland aankijken.

6.3.1 Karakteristiek

De deelnemers aan dit onderzoek is gevraagd naar hun mening over verschillende gebruiksfuncties.¹ Uit figuur 6.4 blijkt allereerst dat de meest traditionele functie van het platteland, de productie van voedsel (en bloemen en bloembollen), vooral (heel erg) belangrijk wordt gevonden. Dit komt overeen met het beeld dat de meeste Nederlanders hebben van een platteland dat gedomineerd wordt door agrarische activiteiten (§ 5.2 en § 5.3). Ook uit eerder onderzoek blijkt dat drie op de vier Nederlanders trots is op de Nederlandse landbouw (Frerichs en De Wijs 2001) en dat Nederlanders veel waarde hechten aan de agrarische sector (TNS NIPO 2007). Volgens de enquêteresultaten van Franssen (2005) vinden Nederlanders dat 'boeren in Nederland nodig zijn'.

Naast voedselproductie is volgens de Nederlanders natuurontwikkeling, wonen en werkgelegenheid (heel erg) belangrijk voor het platteland. Economische bedrijvigheid op bedrijventerreinen en de energieproductie door windmolens vinden ze nauwelijks belangrijke gebruiksfuncties. De windmolens zijn dus minder belangrijk als landschapskenmerk (§ 6.2) en als gebruiksfunctie. Toch zien we dat er in het landelijk gebied een groot aantal windmolens is bijgekomen en het aandeel elektriciteit uit windenergie moet de komende jaren nog verder omhoog (VROM 2008).

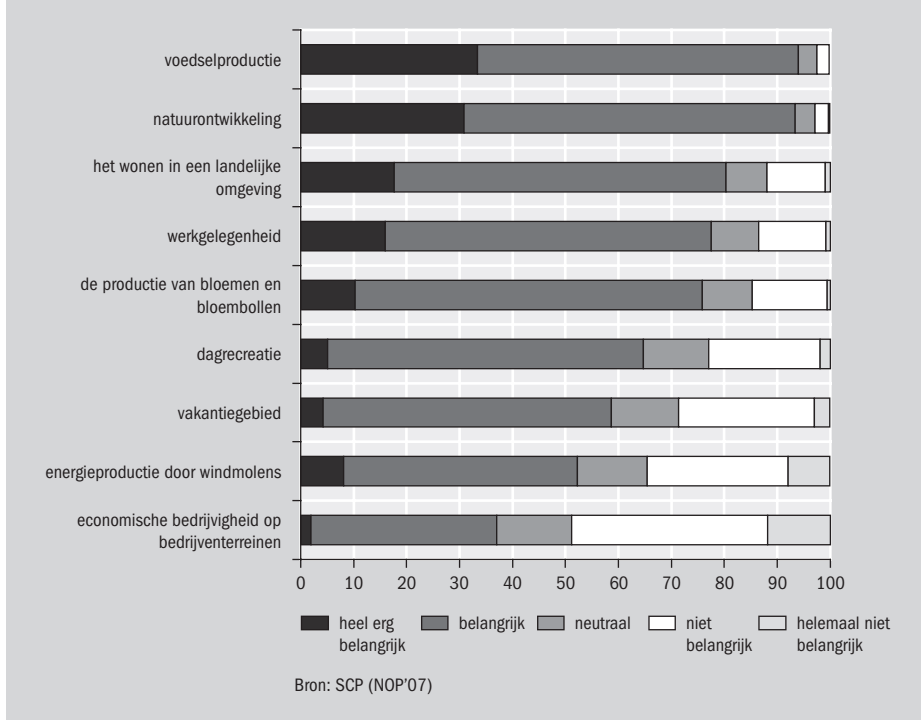
Dat economische bedrijvigheid op bedrijventerreinen minder belangrijk wordt gevonden is eveneens opmerkelijk. Het buitengebied is dan wel zeer geschikt als kraamkamer voor kleinschalige en lokale bedrijvigheid, maar voor bedrijvigheid met een grotere omvang (en werkgelegenheid) is het regionale bedrijventerrein juist meer passend (SER 2005).

In hoofdstuk 4 beschreven we al dat recreatie en toerisme op het platteland een groeimarkt lijken te vormen en door de overheid als belangrijke economische pijlers van het platteland worden gezien. Opmerkelijk is dan ook dat een aanzienlijk percentage Nederlanders de recreatieve functie (hier meegenomen als de kenmerken vakantiegebied en dagrecreatie) van het platteland weinig belangrijk vindt: bijna 30% vindt

dat het platteland als vakantiegebied (helemaal) niet belangrijk is en ruim 22% denkt hetzelfde over dagrecreatie op het platteland.

Figuur 6.4

Het belang van gebruiksfuncties voor het platteland (in procenten)

We zien enkele opmerkelijke verschillen tussen stedelingen en plattelandsbewoners (zie tabel 6.2). Bijna de helft van de plattelanders is van mening dat economische bedrijvigheid op bedrijventerreinen (heel erg) belangrijk is als gebruiksfunctie, tegenover circa een derde van de stedelingen. Ook vinden plattelanders de functies werkgelegenheid en wonen in een landelijke omgeving belangrijker. Hoe stedelijker iemand woont, hoe minder belangrijk deze aspecten worden gevonden voor het platteland (bijlage B6.5). Opnieuw wordt bevestigd dat het platteland voor de plattelanders meer is dan natuur en voedselproductie. Zij vinden het vanzelfsprekend belangrijk dat er voldoende werkgelegenheid is en dat er betaalbare woningen zijn. Natuur is wellicht vooral van belang voor stedelingen, die als outsiders het platteland zien als een plaats waar ze af en toe een bezoekje aan brengen.

Met name de oorspronkelijke stedelingen (ruim 80%) vinden de productie van bloemen en bloembollen (heel erg) belangrijk (bijlage B6.6). Niet geheel verrassend zien we ook dat hoofdzakelijk de oorspronkelijke plattelanders werkgelegenheid (86%) en economische bedrijvigheid op bedrijventerreinen (48%) erg belangrijk vinden.

Tabel 6.2

Belang van gebruiksfuncties, stedelingen en plattelanders (in procenten)

	(heel erg) belangrijk		(helemaal) niet belangrijk	
	stedelingen	plattelanders	stedelingen	plattelanders
natuurontwikkeling	94,4	91,9	1,9	4,3***
wonen in een landelijke omgeving	76,6	86,8	13,7	8,7***
werkgelegenheid	75,1	81,8	15,0	10,7***
economische bedrijvigheid op bedrijventerreinen	31,7	46,1	52,4	42,8***

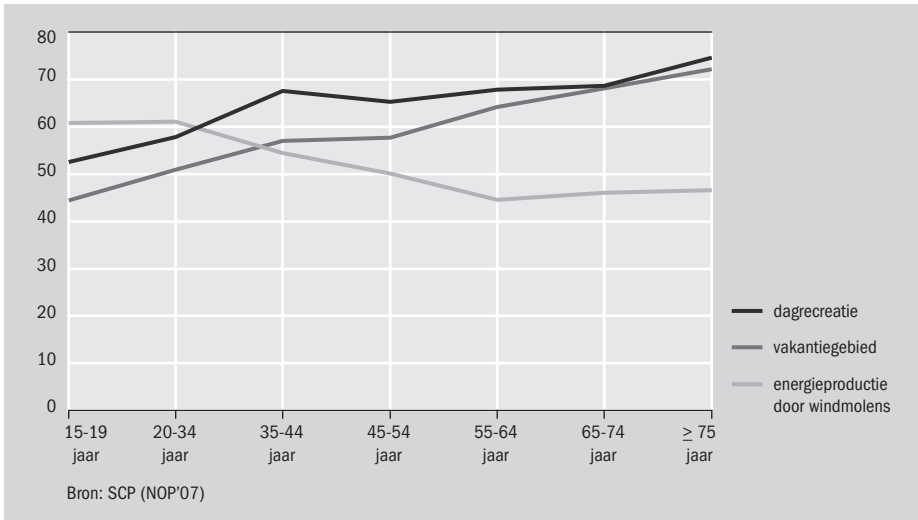
Significantieniveaus: *** = $p < 0,001$ in bivariate analyse (chi-kwadraat).

Bron: SCP (NOP'07)

Leeftijd speelt toch vooral een rol als er gekeken wordt naar de recreatieve functies (dagrecreatie en vakantiegebied) van het platteland. In de jongere leeftijdscategorieën vindt men dagrecreatie (helemaal) niet belangrijk als gebruiksfunctie van het platteland (40% van de 15-19-jarigen en 29% van de 20-34-jarigen). Dat het platteland als vakantiegebied belangrijker is voor ouderen (zie figuur 6.5) kan wellicht verklaard worden doordat ouderen meer vrije tijd en dus meer behoefte aan recreatiegelegenheden hebben. Ook zijn ze vaker rust- en ruimtezoekers en hebben ze een hogere waardering voor agrarische cultuurlandschappen (Coeterier en De Boer 2001; Buijs en De Vries 2005: 56). Ten slotte valt op dat ruim 60% van de 15-34-jarigen de energieproductie van windmolens (duurzame energie) een belangrijke functie van het platteland vindt (figuur 6.6).

Figuur 6.5

Het belang van bepaalde kenmerken, naar leeftijd (in procenten)

6.3.2 Veranderingen

Om te zien hoe Nederlanders tegen functieveranderingen op het platteland aankijken, hebben we een aantal stellingen aan de respondenten voorgelegd waaraan zij een positief of negatief oordeel konden geven. Over de afname van het aantal boerenbedrijven (figuur 6.6) is men hoofdzakelijk negatief. Dit is in lijn met eerdere resultaten van deze studie. Positiever is men over de stelling dat steeds meer boeren nevenactiviteiten ontwikkelen, zoals kamperen bij de boer of agrarisch natuurbeheer.

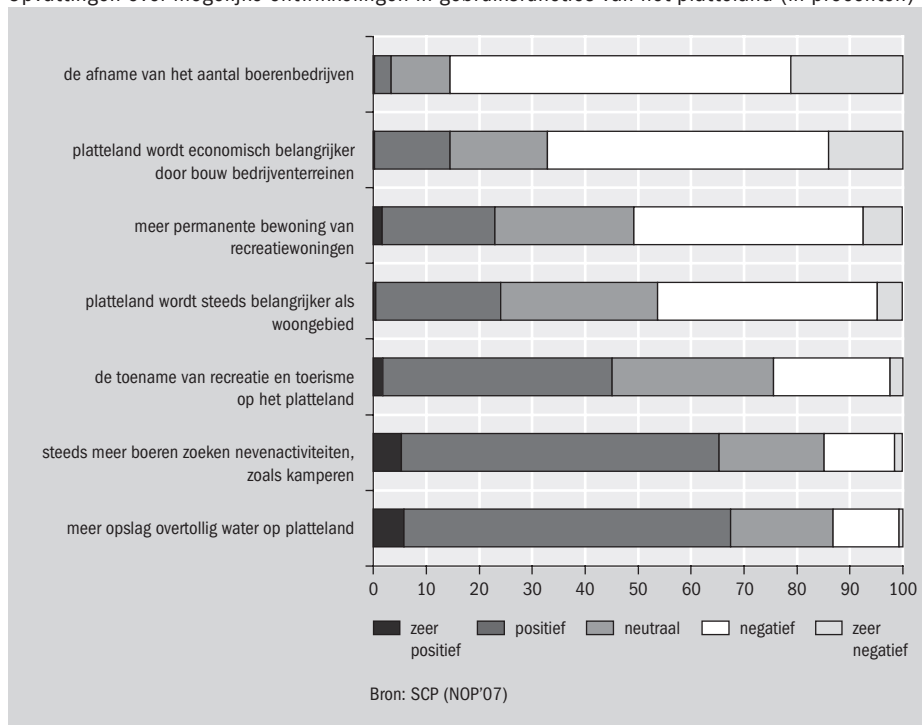
Positief zijn de Nederlanders ook over de opslag van overtollig water op het platteland. Over de ontwikkelingen rond wonen neigen Nederlanders meer naar de negatieve kant. Zo denkt bijna de helft van de Nederlanders (zeer) negatief over de stelling dat het platteland steeds belangrijker wordt als woongebied. Bijna 30% van de Nederlanders heeft daar geen mening over. Ook beoordeelt meer dan de helft van de Nederlanders de toenemende permanente bewoning van recreatiewoningen als (zeer) negatief.

We hebben gekeken naar de verschillen in percepties tussen stedelingen en plattelanders. We zien dat plattelanders iets meer negatief of neutraal denken over ruimte bieden voor de opslag van overtollig water: 36% versus 30% van de stedelingen (bijlage B6.7). Overigens hebben we ook gekeken naar de verschillen tussen boeren en burgers; 34% van de boeren staat hier (zeer) negatief tegenover versus slechts 13% van de burgers (bijlage B6.8). Bovendien neemt met de afname van de stedelijkheidsgraad dit negatieve oordeel toe. Met andere woorden: plattelanders woonachtig in het niet-stedelijke platteland vinden de opslag van overtollig water negatiever dan plattelanders die in het weinig stedelijke gebied wonen (bijlage B6.9). Het zijn dan ook voornamelijk de bewoners van de niet-stedelijke gebieden en de boeren die

geconfronteerd worden met de gevolgen van de opslag van overtollig water op het platteland (MNP 2005).

Figuur 6.6

Opvattingen over mogelijke ontwikkelingen in gebruiksfuncties van het platteland (in procenten)

Ook bij leeftijd is er slechts een enkel significant verschil gevonden (bijlage B6.9). In de hogere leeftijdscategorieën (≥ 55 jaar) wordt de opslag van overtollig water op het platteland bijvoorbeeld meer als een (zeer) negatieve ontwikkeling beschouwd (rond de 18%) dan in de lagere leeftijdscategorieën. Ook zijn vooral de jongeren minder negatief over de ontwikkeling dat boeren steeds meer naar nevenactiviteiten zoeken; ruim 5% van de jongeren tegenover ruim 15% gemiddeld.

We zien dat stedelingen negatiever denken dan plattelanders over een platteland dat meer dienst zal doen als woongebied. Toch wil bijna 90% van de verhuisgeneigde stedelingen naar een woonmilieu met plattelandskenmerken verhuizen. Twee op de tien van deze stedelingen wil zelfs naar het 'echte' platteland en niet naar een 'pseudo'-platteland in een stedelijke woonomgeving (Heins 2002).

Ook over de stelling dat het platteland economisch belangrijker wordt door de bouw van bedrijventerreinen zien we verschil in opvattingen. Meer stedelingen (ruim 70%) dan plattelandsbewoners (62%) vinden dit (zeer) negatief. Dit sluit aan op de constatering in paragraaf 6.3.1 dat met name stedelingen economische bedrijvigheid op bedrijventerreinen minder belangrijk vinden als gebruiksfunctie van het platteland.

6.4 Het sociale leven

Van oudsher staat de plattelandsgemeenschap bekend als een samenleving waar mensen nauw bij elkaar betrokken zijn, veel voor elkaar over hebben en elkaar als vanzelfsprekend ondersteunen. Naast de veranderingen in het landschap en de functies van het platteland, verandert ook het sociale leven op het platteland. Verhalen van plattelandsbewoners wijzen hierop (Simon et al. 2007). Enerzijds is er meer ruimte voor individuele keuzevrijheid en zijn de sociale banden lossere en selectiever. Anderzijds kennen plattelandsbewoners aan de hun omringende gemeenschap kenmerken toe die doen denken aan de hechte, traditionele dorpssamenleving van weleer. Het lijkt er dan ook op dat de samenleving op het platteland steeds meer de vrijheid biedt van de stedelijke samenleving, terwijl de betrokkenheid en de overzichtelijkheid van de dorpssamenleving stand houdt.

In deze paragraaf kijken we naar de ideeën en opvattingen van Nederlanders, en plattelanders in het bijzonder, over het sociale leven op het platteland. De volgende vragen staan centraal. Hoe beoordelen Nederlanders het sociale leven op het platteland? Welke sociale kenmerken vinden ze van toepassing voor het platteland en hoe staan ze tegenover bepaalde sociaal-culturele ontwikkelingen?

6.4.1 Karakteristiek

Van alle Nederlanders oordeelt 82% (zeer) positief over het sociale leven op het platteland (tabel 6.3). Plattelandsbewoners zijn bijzonder positief, stedelingen hebben relatief vaak een neutraal oordeel, wellicht omdat ze niet of nauwelijks bekend zijn met het sociale leven op het platteland. Ook blijkt er een significant verband tussen de stedelijkheid en het oordeel over het sociale leven; naarmate mensen stedelijker wonen, denken ze minder positief over het sociale leven op het platteland (bijlage B6.10). Wat betreft de woonhistorie valt op dat met name de oorspronkelijke plattelanders meer positief oordelen over het sociale leven op het platteland. De quasi- en oorspronkelijke stedelingen hebben duidelijk vaker een neutraal oordeel. Wanneer leeftijd wordt meegenomen zien we dat een kleiner aandeel jongeren (15-19) positief is over het sociale leven (ruim 71%) en een relatief groot deel uitgesproken negatief is (ruim 15%).

Tabel 6.3

Het oordeel over het sociale leven op het platteland (in procenten)***

	Nederland	stedelingen	plattelanders
(heel erg) positief	82,5	79,3	87,9
neutraal	11,8	14,1	7,8
(heel erg) negatief	5,7	6,6	4,2

Significantieniveau: *** = $p < 0,001$ in bivariate analyse (chi-kwadraat).

Bron: SCP (NOP'07)

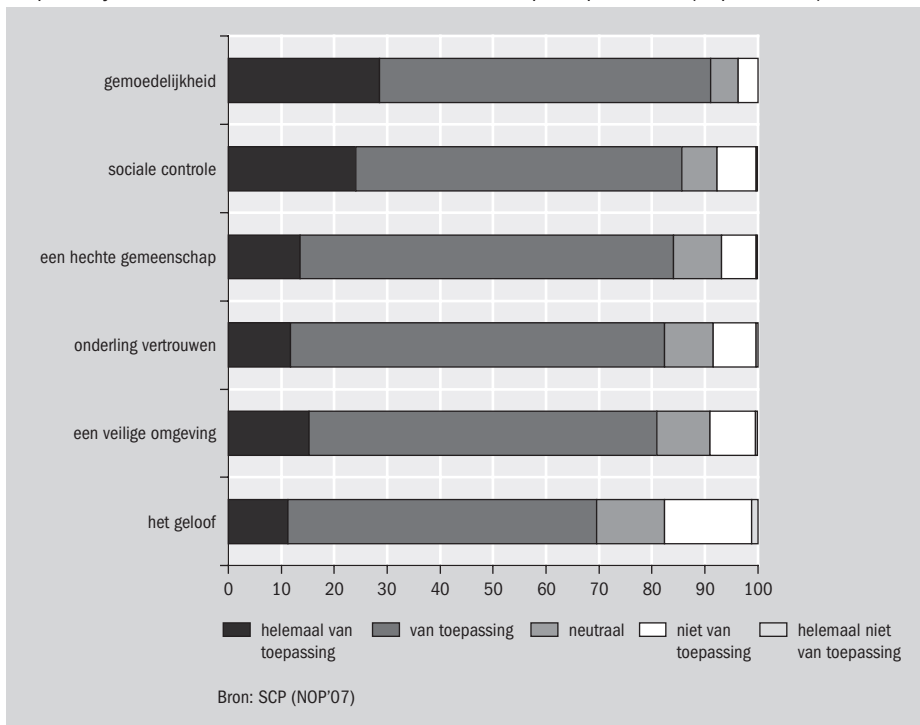
Welke kenmerken Nederlanders van toepassing vinden op het sociale leven op het platteland is onderzocht voor zes sociale kenmerken die een belangrijk gesprekspunt bleken in de verhalen van plattelandsbewoners (Simon et al. 2007). Nederlanders zien de plattelandssamenleving als een gemoedelijke, hechte en veilige gemeenschap met onderling vertrouwen maar ook sterke sociale controle (figuur 6.7). Er zijn slechts enkele verschillen in opvattingen tussen plattelanders en stedelingen gevonden. Meer dan de plattelanders zelf vinden stedelingen dat het geloof als kenmerk van het sociale leven op het platteland van toepassing is (zie tabel 6.4). Ook vindt 86% van de plattelanders dat het platteland een veilige woonomgeving is, tegen 78% van de stedelingen. Overigens vinden plattelandsbewoners uit de weinig stedelijke gebieden dit weer minder van toepassing dan de bewoners van de niet-stedelijke gebieden (bijlage B6.11). Hier is dan ook mogelijk sprake van verschil in perspectief tussen insiders en outsiders.

De woonhistorie laat slechts enkele verschillen in percepties van de kenmerken zien. Ofschoon de meerderheid van de quasi-plattelanders vindt dat er op het platteland nog een hechte gemeenschap is, zijn zij minder stellig dan bijvoorbeeld de oorspronkelijke plattelanders. Vooral de oorspronkelijke plattelanders vinden ook nog dat een veilige omgeving van toepassing is op het platteland (bijlage B6.12). Oorspronkelijke stedelingen vinden het geloof juist weer meer van toepassing, hoewel ook de quasi-stedelingen daar erg sterk van overtuigd zijn. Hier kunnen we uit opmaken dat de woonhistorie of bekendheid met het platteland een beperkte rol spelen in de percepties van het sociale leven.

Bij de verschillen naar leeftijd valt direct op dat jongeren (15-19 jaar) veelal vinden dat sociale controle (helemaal) geen kenmerk is van het leven op het platteland (ruim 21% tegenover een gemiddelde van ruim 7%). Ook vinden zij dat gemoedelijkheid minder van toepassing is op het platteland (bijlage B6.12).

Figuur 6.7

Toepasselijkheid van verschillende sociale kenmerken op het platteland (in procenten)

Tabel 6.4

Toepasselijkheid van sociaal-culturele kenmerken voor het platteland, stedelingen en plattelanders (in procenten)

	(helemaal) van toepassing		(helemaal) niet van toepassing	
	stedelingen	plattelanders	stedelingen	plattelanders
gemoedelijkheid	90,8	91,6	4,0	3,3***
het geloof	72,1	65,7	15,3	21,4***
een hechte gemeenschap	85,6	81,5	0,1	9,3***
een veilige omgeving	78,1	86,1	10,8	6,0***

Significantieniveau: *** = p < 0,001 in bivariate analyse (chi-kwadraat).

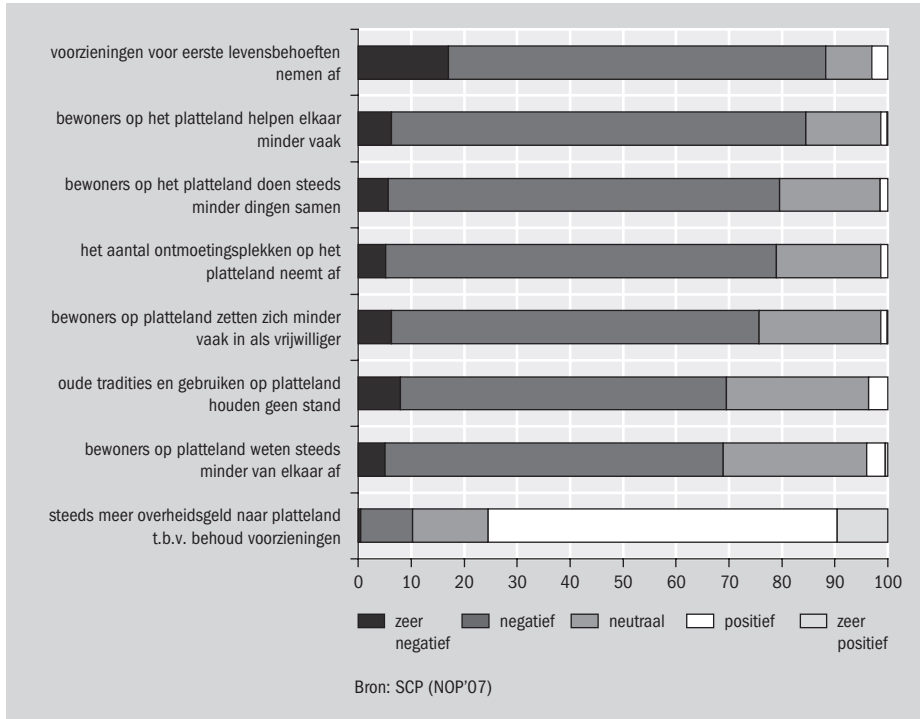
Bron: SCP (NOP'07)

6.4.2 Veranderingen

Het sociale leven op het platteland is onderhevig aan veranderingen. Een aantal (vermeende) ontwikkelingen is in stellingen voorgelegd aan de deelnemers van dit onderzoek.

Figuur 6.8

Opvattingen over mogelijke sociaal-culturele ontwikkelingen op het platteland (in procenten)

En grote meerderheid van de Nederlanders vindt het afnemende voorzieningenniveau (zeer) negatief (figuur 6.8). Ze vinden het dan ook positief wanneer de overheid meer subsidie geeft om dit voorzieningenniveau op peil te houden. Ook alle overige ontwikkelingen worden nauwelijks gezien als positief. Wel valt op dat circa een kwart een neutrale mening heeft over de vermeende ontwikkelingen dat plattelandsbewoners elkaar steeds minder kennen, dat oude tradities geen stand houden en dat plattelanders zich steeds minder vaak inzetten als vrijwilliger.

We zien nauwelijks significante verschillen tussen stedelingen en plattelanders, behalve over de opvatting dat er steeds minder vrijwilligers zijn op het platteland (bijlage B6.13). Van de plattelanders vindt ruim 78% dit (zeer) negatief tegenover 74% van de stedelingen. Stedelingen staan hier nadrukkelijk meer neutraal tegenover (25%). Nederlanders die in de niet-stedelijke gebieden wonen zijn vaker van mening

dat dit een negatieve ontwikkeling is. Duidelijk is dat met name in de (zeer) stedelijke gebieden men hier een meer neutraal oordeel over heeft (bijlage B6.14).

Plattelanders zijn tevens iets vaker negatief over de ontwikkeling dat er steeds minder voorzieningen voor eerste levensbehoeften zijn op het platteland. Dit is niet verrassend omdat juist de plattelanders gebruik maken van deze voorzieningen. Plattelandsbewoners vrezen een vicieuze cirkel: naarmate het voorzieningenniveau daalt, wordt het platteland minder aantrekkelijk, waardoor het draagvlak voor de voorziening verder afneemt (Simon et al. 2007: 13).

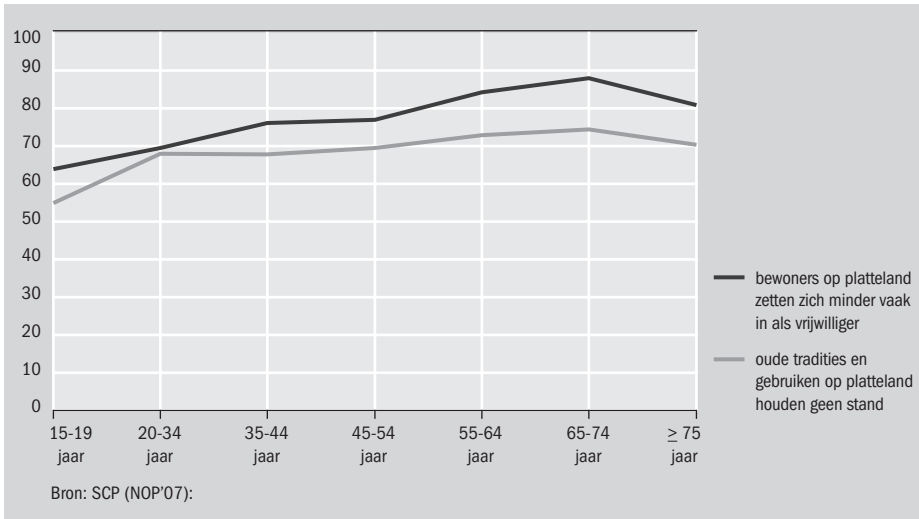
Ook de woonhistorie speelt een rol bij de stelling dat het aantal voorzieningen voor eerste levensbehoeften afneemt. Oorspronkelijke plattelanders zijn hier meer negatief (bijlage B6.15) en hechten veel waarde aan deze voorzieningen in de directe omgeving. De quasi-plattelanders en de stedelingen staan daar vaker neutraal tegenover.

In vergelijking met de oorspronkelijke plattelanders oordelen de quasi-plattelanders minder negatief en staan zij meer neutraal tegenover de stelling dat bewoners op het platteland steeds minder dingen samen doen. Wellicht hebben de quasi-plattelanders daar ook minder behoefte aan. De oorspronkelijke plattelanders en de quasi-stedelingen zijn weer negatiever over de ontwikkeling dat plattelanders zich steeds minder vaak inzetten als vrijwilliger. De conclusie is dat, hoewel niet eenduidig, de bekendheid met het platteland hier nadrukkelijk van invloed is.

In de verschillen naar leeftijd valt op dat met name de jongere populatie (15-19 en 20-34 jaar) minder negatief is en vaak geen mening heeft over de stelling dat bewoners op het platteland zich minder vaak inzetten als vrijwilliger (figuur 6.9). Wellicht is dit te verklaren doordat ouderen vaker vrijwilligerswerk doen (Dekker et al. 2007; Broese van Groenou et al. 2006; CBS 2004). Er zijn ook verschillen over de stelling dat oude tradities en gebruiken op het platteland geen stand houden. Jongeren (15-19 jaar) vinden dit een minder negatieve ontwikkeling dan met name ouderen. Ouderen vinden de oude tradities en gebruiken wellicht ook meer belangrijk dan de jongeren.

Figuur 6.9

Mensen die de stelling beoordelen als een (zeer) negatieve ontwikkeling, naar leeftijd (in procenten)

6.5 Dimensies binnen plattelandontwikkeling

We hebben de percepties en opvattingen van Nederlanders gebundeld. Via een factoranalyse is allereerst bekeken of er overkoepelende patronen zijn tussen de drie categorieën percepties, de ruimte, de gebruiksfunctie en het sociale leven.² Van de acht gevonden dimensies zijn er zes hier beschreven (bijlage B6.16).³

De eerste dimensie is *verstedelijking*. Hier zijn hoofdzakelijk stellingen over de ruimtelijk en economische ontwikkeling van het platteland, zoals de ontwikkeling van agrarisch land naar woongebied en de aanleg van bedrijventerreinen meegenomen. Nederlanders hebben dit over het algemeen negatief tot zeer negatief beoordeeld.

De tweede dimensie is de *verbrokkenheid van het sociale leven*. Mensen die vinden dat het een (zeer) negatieve ontwikkeling is dat bewoners op het platteland steeds minder dingen samen doen, zijn dikwijls ook negatief over de stelling dat plattelanders elkaar minder vaak helpen, minder van elkaar af weten en zich minder inzetten als vrijwilliger.

De derde dimensie is het *traditioneel agrarische landschap*. Respondenten die boerderijen op het platteland belangrijk vinden, hechten vaak ook (sterk) aan koeien, weilanden en akkers, paarden en de openheid van het landschap.

De vierde dimensie is *natuur en water*. Wie positief is over de aanleg van natuurgebieden op agrarisch land, is vaak ook positief over herstel van de natuurlijke loop van rivieren en meer opslag van water op het platteland. Deze mensen vinden vaak ook natuurontwikkeling een belangrijke gebruiksfunctie van het platteland.

De vijfde dimensie is *energie en glastuinbouw*. Hier gaat het om de nieuwere functies van het platteland, zoals windturbines en kassen, die een sterk visueel effect hebben. Hoewel niet geheel overtuigend worden deze toch vooral als niet belangrijk gezien voor het platteland als landschap of als gebruiksfunctie.

De laatste dimensie is *recreatie*. Mensen die vinden dat dagrecreatie en vakantiegebied als gebruiksfuncties belangrijk zijn voor het platteland, zijn ook positief over agrotourisme.

De verwachting is dat persoonlijke kenmerken of relaties met het platteland van invloed zijn op de wijze waarop er tegen bepaalde ontwikkelingen wordt aangekeken.⁴ Via multivariate analyses zijn de zes dimensies geanalyseerd op woonhistorie, bezoekfrequentie, geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en boer of burger zijn (tabel 6.6, zie ook bijlage B6.17). De dimensies zijn in deze paragraaf opgesplitst naar de sterkste antwoordcategorieën (negatief/positief, belangrijk/niet belangrijk) en de sterkte van de Cronbach's alpha (bijlage B1.16).

Verstedelijking en verbrokkeling van het sociale leven

Nederlanders zijn vooral negatief over de verstedelijking van het landschap en de verbrokkeling van het sociale leven. In het oordeel over de verstedelijking zijn de plattelanders minder negatief dan de stedelingen. Dit komt overeen met de verwachting dat plattelanders werkgelegenheid en wonen in een landelijke omgeving belangrijker vinden dan stedelingen (zie § 6.2.2 en § 6.3.1). Hoewel er dus sprake is van verstedelijking van het platteland (MNP 2006), is het belang om te kunnen blijven wonen en werken op het platteland voor de plattelanders nog groot.

De oorspronkelijke plattelanders zijn negatiever over de vermeende afkalving van het sociale leven dan de oorspronkelijke stedelingen. Dit is niet verrassend, omdat deze veranderingen directe gevolgen hebben voor het dagelijkse leven van de plattelandsbewoners. Opvallend is wel dat quasi-plattelanders veel minder negatief zijn dan de oorspronkelijke plattelanders. Wellicht komt dit doordat nieuwkomers veel waarde hechten aan de kwaliteit van de woonomgeving en het sociale leven een ondergeschikte rol speelt. Ook zien we dat quasi-stedelingen meer negatief zijn. Hoewel hiervoor geen concrete verklaring is gevonden, bestaat het vermoeden dat bekendheid en wellicht leeftijd hier een rol spelen. Zo valt op dat met het ouder worden bijvoorbeeld ook het negatieve oordeel over de verbrokkeling van het sociale leven toeneemt. Ouderen vinden de sociaal-culturele waarden (als bijvoorbeeld veiligheid en tradities) dan ook erg belangrijk en hebben het sociale leven hoog gewaardeerd (Haartsen 2002; Heins 2002).

Ten slotte zien we dat de middel en lager opgeleiden minder negatief zijn over de verstedelijking van het platteland. Mensen die het platteland vaker bezoeken zijn juist weer negatiever over de voortschrijdende verstedelijking van het platteland. Ook dit is geen opvallend resultaat, want vanzelfsprekend zullen de mensen die in hun vrije tijd het platteland bezoeken er niet per se belang bij hebben dat er bedrijventerreinen worden aangelegd of dat er woningen worden gebouwd. Zij hebben meer

belang bij behoud van kwaliteiten die het platteland als recreatiegebied aantrekkelijk maken, zoals rust en stilte, natuur en de openheid van het landschap.

Agrarisch landschap, water en natuur

Nederlanders vinden in ruime meerderheid de traditioneel agrarische landschapskenmerken (boerderijen, koeien, weilanden en akkers) belangrijk voor het platteland. Dat koeien langzaam maar zeker uit het Nederlandse landschapsbeeld verdwijnen zien ze dan ook als een zeer negatieve ontwikkeling.

Over ontwikkelingen waarbij water en natuur meer ruimte krijgen zijn Nederlanders over het algemeen weer positief. De oorspronkelijke plattelanders vinden dit echter minder positief. In dit onderzoek is geconstateerd dat hoofdzakelijk bewoners van niet-stedelijke gebieden en boeren dikwijls vinden dat natuurontwikkeling en opslag van water minder wenselijke veranderingen zijn (zie § 6.2.3 en § 6.3.2). Mensen die in het buitengebied wonen worden dan ook vaak met de negatieve effecten van deze ontwikkelingen, die soms tot ingrijpende veranderingen leiden, geconfronteerd. Over de totstandkoming van nieuwe natuur of over de opslag van water op goede, vruchtbare landbouwgrond is dan ook nog volop discussie.

Met name de oorspronkelijke plattelanders vinden de traditioneel agrarische landschapskenmerken (zeer) belangrijk. Daarbij valt op dat, als de bezoekfrequentie in de vrije tijd toeneemt, het belang van de traditioneel agrarische landschappen ook toeneemt en er een meer positief oordeel over natuur en water is.

Ook leeftijd laat een duidelijk patroon zien. Wanneer leeftijd toeneemt, neemt ook het belang van de traditionele agrarische kenmerken toe. Dit komt overeen met de verwachting dat ouderen een meer idyllisch beeld hebben van het platteland. Echter, met het toenemen van de leeftijd wordt het oordeel over de dimensie natuur en water minder positief. Ouderen zijn minder positief over de ontwikkeling waarbij het landschap nog wel steeds 'groen' blijft. Een mogelijke verklaring is de grotere waardering voor het agrarische (cultuur)landschap van ouderen en het kleinere belang dat jongeren hechten aan de bescherming van het cultuurlandschap.

Opleidingsniveau laat eveneens een verschil zien. Lager opgeleiden vinden de traditioneel agrarische landschapskenmerken belangrijker en zijn minder positief over natuur en water dan hoger opgeleiden. Hiervoor zijn geen eenduidige verklaringen gevonden. Mogelijk hebben lager opgeleiden, net als ouderen, een sterkere voorkeur voor natuur met een hoge graad van menselijke beïnvloeding (Heins 2002; Van der Berg 1999). Ook de wetenschap dat de plattelandsbevolking en ouderen over het algemeen lager zijn opgeleid geeft wellicht een verklaring.

Tabel 6.6

Invloed van achtergrondkenmerken op zes dimensies

	verste- lijking (negatief)	verbrokkeling sociale leven (negatief)	agraris- ch landschap (belangrijk)	natuur en water (positief)	energie en glastuinbouw (niet belangrijk)	recreatie (belangrijk) (positief)
model 1						
oorspronkelijke stedelingen (ref.)	.	.	.	.	.	.
quasi-stedelingen	0,024	0,056 *	-0,012	-0,010	0,037	-0,016
oorspronkelijke plat- telanders	-0,148 ***	0,086 **	0,078 **	-0,119 ***	0,027	-0,013
quasi-plattelanders	-0,095 **	-0,011	0,052	-0,039	0,086 **	-0,001
model 2						
oorspronkelijke stedelingen (ref.)	.	.	.	.	.	.
quasi-stedelingen	0,000	0,053	-0,004	-0,022	0,020	-0,020
oorspronkelijke plattelanders	-0,150 ***	0,067 *	0,046	-0,096 **	0,039	-0,037
quasi-plattelanders	-0,133 ***	-0,003	0,024	-0,059 *	0,062 *	-0,015
bezoekfrequentie	0,081 **	0,041	0,099 ***	0,088 ***	-0,008	0,062 *
man (ref.)	.	.	.	.	.	.
vrouw	0,037	-0,002	0,096 ***	-0,041	-0,191 ***	0,014
leeftijd	-0,019	0,085 **	0,087 ***	-0,090 ***	0,114 ***	0,091 ***
hoog opgeleid (ref.)	.	.	.	.	.	.
middel opgeleid	-0,102 ***	0,034	0,006	-0,091 **	-0,066 *	0,046
laag opgeleid	-0,153 ***	0,056	0,069 *	-0,112 ***	-0,138 ***	0,079 **
(voormalig) boer of tuinder (ref.)	.	.	.	.	.	.
burger	-0,021	0,011	0,008	0,143 ***	0,000	0,025

Significantieniveau: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,000$ in multivariate analyse (lineaire regressie).

De items geven een positieve correlatie ten opzichte van de referentiecategorie; oftewel positief is meer, en negatief is minder.

Bron: SCP (NOP'07)

Recreatie en energie en glastuinbouw

Een laatste analyse betreft de nieuwere functies van het platteland, namelijk recreatie en energie en glastuinbouw. Nederlanders hebben aangegeven dat ze energie en glastuinbouw hoofdzakelijk niet belangrijk vinden. Windturbines en kassen maken ook vrijwel geen deel uit van de associaties bij het platteland. Vooral de quasi-plattelanders vinden energie en glastuinbouw minder belangrijk voor het platteland. Mogelijk zijn zij eerder geneigd de windturbines en de kassen als storende elementen in de directe woon- en leefomgeving te zien Deze nieuwere functie kan dan ook

in conflict komen met de verwachtingen van mensen als het gaat om wonen (en de woonwensen, rust en authenticiteit) op het platteland (Overbeek et al. 2007).

Met het toenemen van de leeftijd neemt de opvatting dat energie en glastuinbouw niet belangrijk zijn ook toe. Vooral jongeren zien de windturbines als belangrijk kenmerk van het platteland. Zij groeien dan ook op in een samenleving waar men zich zeer bewust is van nut en noodzaak van duurzame energie. Met het toenemen van leeftijd zien we wel een meer positief oordeel over recreatie. Vooral ouderen, die meer vrije tijd hebben en vaak rust en ruimte zoeken, vinden dit belangrijk (CBS 2007; Coeterier en De Boer 2001). Daarbij komt dat ontwikkeling van recreatiemogelijkheden misschien gepaard gaat met grotere toegankelijkheid voor ouderen (betere wegen, wandelpaden en voorzieningen voor minder validen). Jongeren komen daarentegen minder vaak in het buitengebied (Crommentuijn et al. 2007) en zullen het platteland minder snel als aantrekkelijk recreatiegebied zien (Buijs 2005). Maar ieder wordt ouder en met het oog op de toekomst en de demografische vooruitzichten (meer gezonde en fitte ouderen) is het zeer waarschijnlijk dat de vraag naar rust en ruimte en ommetjes maken in de directe woon- en leefomgeving zal toenemen.

Zoals gezegd kunnen functies met elkaar conflicteren. De nieuwere gebruiksfuncties energie en glastuinbouw kunnen bijvoorbeeld in conflict komen met de opkomende recreatieve functie. Energie en glastuinbouw zijn namelijk bij toename van het bezoek in de vrije tijd steeds minder belangrijk voor het platteland. Terwijl de traditioneel agrarische landschapskenmerken en natuur en water juist weer erg belangrijk worden bij een toename van de bezoekfrequentie. Recreanten en mensen die in hun vrije tijd het platteland bezoeken zien wellicht liever geen kassen of windmolens aan de horizon in het gebied waar zij vooralsnog kunnen genieten van de rust, de vergezichten en een open en weids landschap.

Evenmin verrast het dat mensen die het platteland vaak bezoeken positief zijn over recreatie. Zij maken vanzelfsprekend gebruik van het platteland als recreatiegebied en hebben derhalve belang bij de recreatieve ontwikkeling van het landschap. Ook valt op dat de lager opgeleiden recreatie dikwijls belangrijker vinden. Wellicht hangt dit samen met de constatering dat het opleidingsniveau op het platteland lager ligt (Vogels 2006) en dat de bezoekfrequentie in de vrije tijd van plattelandsbewoners hoger is. De lager opgeleiden vinden het platteland ook vaker gezellig en levendig (Heins 2002: 66). Ten slotte valt op dat voornamelijk de lager opgeleiden aangeven energie en glastuinbouw van het platteland belangrijk te vinden.

6.6 Conclusie

Nederlanders hebben een zeer positief, enigszins behoudend en idyllisch beeld van het platteland. Helder is dat Nederlanders zich kunnen identificeren met het platteland en sterke gevoelens verbinden aan de 'kwaliteiten'. Ze hebben een hoge waardering voor het platteland als landschap. De ruimte, natuur en traditioneel agrarische landschapskenmerken zijn hierin belangrijk. Agrarische activiteiten, natuurontwikkeling en wonen en werken op het platteland worden eveneens van groot belang

geacht. Daarbij zijn Nederlanders positief over het sociale leven. Volgens hen is er op het platteland nog sprake van een veilige omgeving en een gemoedelijke en hechte gemeenschap waarin de mensen elkaar vertrouwen. Ontwikkelingen zoals de verstedelijking en de afkalving van het sociale leven, die het hier geschetste beeld kunnen verstoren, worden vooral negatief beoordeeld.

In eerste instantie lijkt het erop dat met name de plattelanders een meer behoudend landschapsbeeld hebben dan de stedelingen. Wat betreft de gebruiksfuncties zien we echter dat het platteland voor de plattelanders meer is. Over het ontwikkelen van nieuwe natuur op goede, vruchtbare landbouwgrond alsmede de toenemende verstedelijking en nieuwere functies zijn er enkele verschillen zichtbaar. Plattelandsbewoners vinden het belangrijker dat het platteland zich moderniseert en economisch ontwikkelt. Hoewel ook zij natuurlijk liever zien dat het platteland open en groen blijft, vinden ze het vanzelfsprekend nog wel belangrijk dat er voldoende werkgelegenheid is en dat ze kunnen blijven wonen in een landelijke omgeving.

Concluderend kan gesteld worden dat er vooral overeenstemming bestaat in waardering en beleving van het platteland tussen stedelingen en plattelanders. Dit wil evenwel nog niet zeggen dat de ervaringswereld van stedelingen en plattelanders niet uiteenlopen. Ieder mens ziet en ervaart het platteland op zijn eigen manier (o.a. Haartsen 2002; Heins 2002). In dit onderzoek is naast de woonhistorie tevens gekeken naar verschillen in perceptie en opvattingen naar leeftijd, bezoekfrequentie in de vrije tijd, sekse, opleidingsniveau en het zijn van boer of burger. We zien bijvoorbeeld dat ouderen het platteland als landschap hoger waarderen en dat zij een meer geromantiseerd of idyllisch beeld hebben. Mensen die het platteland vaak bezoeken in hun vrije tijd vinden het belangrijker dat het landschap traditioneel agrarische landschapskenmerken heeft en ruimte biedt voor waterberging, natuur en recreatie.

De hier gevonden opvattingen en percepties geven indruk van de motivaties voor het handelen van mensen op en met betrekking tot het platteland. Dit kan op allerlei manieren richting geven aan het praktisch handelen in het streven naar een leefbaar, vitaal en duurzaam platteland (LNV 2004 en 2007). We zien dat met de maatschappelijke ontwikkelingen nieuwere, meer modernere functies (wonen, werken, recreatie, natuur, waterberging) en actoren (natuurbeschermingsorganisaties en projectontwikkelaars) meer invloed krijgen op het aanzien van het platteland en haar samenleving. Functies kunnen op gespannen voet komen te staan met elkaar en met maatschappelijke ontwikkelingen. Wellicht komen bestaande (individuele) waardeoordelen over het platteland, en de intrinsieke kwaliteiten van het Nederlandse platteland, hierbij onder druk. Duidelijk is dat het platteland niet uitsluitend meer het domein is van de plattelanders, maar 'een collectief goed waar de samenleving als geheel verantwoordelijkheid voor draagt' (De Haan 2006: 2). Het platteland dient dan ook steeds meer te worden toegesneden op de activiteiten en behoeften van alle Nederlanders (LNV 2004).

Noten

- 1 Men kon aangeven hoe belangrijk of onbelangrijk functies zijn voor het platteland. Zo wilden we een beeld krijgen van primaire en overige functies met het oog op de economische vitaliteit van het platteland. In dat geval is het eenduidig dat zaken die mensen belangrijk vinden ook positief worden gewaardeerd. Bij nader inzien blijkt een dergelijke vraagstelling niet alleen te appelleren aan de beleving van de economisch functionele kant van het platteland, maar ook aan het oordeel over de landschappelijke invloed. Zeker bij aspecten als windmolens en kassen zijn de functionele en landschappelijke dimensies zodanig verweven, dat de interpretatie van antwoorden niet eenduidig is.
- 2 Een factoranalyse laat het logische verband zien tussen de gevonden percepties en opvattingen over ontwikkelingen.
- 3 Twee dimensies zijn niet meegenomen omdat de Cronbach's Alpha te laag zijn en de variabelen niet voldoende helder samenvallen om deze mee te nemen in de analyses.
- 4 Bij de regressieanalyses is in eerste instantie gekeken of en in hoeverre de kenmerken van invloed zijn op de verschillen tussen plattelanders en stedelingen. Hoewel er enkele minimale verschillen gevonden zijn, waren ze niet exact te duiden. Daarom doen we daar verder geen uitspraken over.

7 Conclusie en slotbeschouwing

In sociaal en cultureel opzicht heeft het platteland in de drie laatste decennia van de vorige eeuw een belangrijke verandering doorgemaakt, onder invloed van algemene maatschappelijke ontwikkelingen. De sterk toegenomen automobilititeit heeft gezorgd voor een grotere actieradius in het dagelijks leven. De schaalvergroting van voorzieningen droeg daar ook aan bij en versterkte dit effect bovendien. Hierdoor verloren de meeste plattelandsdorpen hun autonomie: veel bewoners gingen werken en vertier zoeken in de stad en andere dorpen. Daarnaast kwamen nieuwe bewoners binnen in de dorpen, zonder dat zij de binding met hun oude netwerk en woonomgeving loslieten. De plattelandsdorpen werden als plek om te wonen steeds belangrijker. De woondorpen ontlenen hun kwaliteit vooral aan een goede omgeving, maar de bewoners moeten voor werk, winkels en vaak ook scholen naar elders.

Ook zijn er ruimtelijk en functioneel grote veranderingen gaande, die echter niet in alle regio's en dorpen even sterk zijn en dezelfde accenten hebben. De verstedelijking heeft het platteland flink in haar greep. Nieuwbouwwijken en bedrijventerreinen schieten als paddenstoelen uit de grond, maar ook grote infrastructurele projecten laten hun sporen in het landschap na. Het platteland is steeds meer een multifunctionele ruimte, waar naast het wonen ook de recreatie volop wordt gestimuleerd. Tegelijkertijd ligt er een claim op de ruimte voor collectieve doeleinden zoals natuurontwikkeling en energiewinning. Het zijn deze sociaal-culturele, ruimtelijke en functionele veranderingen die de context van dit onderzoek bepalen.

De plattelandsvernieuwing die zich sinds de jaren negentig heeft aangediend richt zich sterk op de vitalisering. Waar de landbouw zijn stempel verliest, wordt gezocht naar manieren om het platteland economisch gezond te houden en het beheer van de groene ruimte te bewaken. Waar de dorpsgemeenschap haar hechtheid dreigt te verliezen, wordt de lokale bevolking gestimuleerd tot nieuwe initiatieven en wordt gezocht naar een gezamenlijke identiteit en nieuwe economische impulsen. In het persbericht waarmee in 2004 het ministerie van LNV de Agenda Vitaal Platteland lanceerde is een duidelijk wensbeeld van de betekenis van het platteland geschetst: 'Het platteland van de toekomst zal niet alleen de weerspiegeling zijn van de activiteiten van boeren en plattelandsbewoners, maar van de activiteiten en behoeften van alle 16 miljoen Nederlanders.'

Met dit bevolkingsonderzoek proberen we te achterhalen hoe de Nederlanders van nu het platteland beleven en gebruiken. De 2058 respondenten die hebben deelgenomen aan het onderzoek vormen een representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking. Waar relevant maken we in het rapport een onderscheid tussen mensen die op het platteland respectievelijk in de stad wonen en/of gewoond hebben.

De onderzoeksvragen die centraal hebben gestaan in dit onderzoek luiden:

- 1 Wat betekent het platteland voor Nederlanders om in te wonen en te ontspannen?
- 2 Hoe wordt het platteland door de Nederlanders beleefd en gewaardeerd?

In paragraaf 7.1 beantwoorden we de eerste centrale vraag uit ons onderzoek: wat betekent het platteland voor Nederlanders om in te wonen en te ontspannen? In paragraaf 7.2 komt de tweede centrale onderzoeksvraag aan de orde: hoe beleven en waarderen de Nederlanders het platteland? In paragraaf 7.3 volgt een synthese van de bevindingen en gaan we in op de vraag of het platteland inderdaad van alle Nederlanders is.

7.1 Wat betekent het platteland voor Nederland als leefruimte en ontspanningsruimte?

Leefruimte

De 6,2 miljoen plattelanders zijn overwegend zeer tevreden met hun woonsituatie. Maar het platteland is niet alleen belangrijk als woonruimte voor de plattelanders. Het is ook belangrijk voor stedelingen: zo'n 30% van de stedelingen zegt zich wel te hebben georiënteerd op een woning op het platteland. Het gaat dan vooral om bewoners uit matig stedelijk gebied. Vooral van de quasi-stedelingen, die vaak als kind op het platteland hebben gewoond, wil een relatief groot deel (43%) terugkeren om er de oude dag door te brengen. Ook zijn veel oorspronkelijke stedelingen geneigd naar het platteland te verhuizen in de levensfase dat zij een jong gezin hebben of gaan stichten (42% van de 30-39-jarigen). Vaak vinden zij de stad minder geschikt voor opgroeiende kinderen en willen zij een veilige en kleinschalige leefwereld voor hun kroost. Tot slot zegt gemiddeld 10% van de ouderen (≥ 65 jaar) naar het platteland te willen verhuizen, maar onder de quasi-stedelingen is deze groep dubbel zo groot. Dit strookt met het heersende beeld van retourmigranten, plattelanders die een tijd in stedelijk gebied geleefd hebben en op latere leeftijd weer het platteland opzoeken.

De tevredenheid met de woonomgeving hangt in sterke mate samen met de tevredenheid met de woning. De grotere tevredenheid van plattelanders is niet verwonderlijk, want op het platteland staan overwegend vrijstaande koopwoningen, die tamelijk ruim bemeten zijn, in een natuurlijke en groene omgeving. Woonervaringen in beide domeinen vormen een extra dimensie in de beleving en waardering van de huidige woonsituatie. De quasi-plattelanders blijken het meest tevreden te zijn met hun woonomgeving, en omgekeerd de quasi-stedelingen het minst. Klaarblijkelijk wordt de beleving van de huidige woonomgeving afgezet tegen de ervaringen uit het verleden. Dus waarderen plattelanders die ooit in de stad hebben gewoond hun huidige woonomgeving des te meer. Omgekeerd pakt de vergelijking voor de quasi-stedelingen negatief uit. Opvallend is dat de quasi-stedelingen zich vaker zeer tevreden tonen met de huidige woning en woonomgeving dan oorspronkelijke stedelingen. Vaak liggen verschillen in kenmerken van de woning en persoonskenmerken

zoals leeftijd en een lichamelijke handicap ten grondslag aan verschillen in woonsatisfactie.

Hoezeer het landelijk wonen tot de verbeelding spreekt blijkt wel uit de schatting van het aantal Nederlanders dat zegt ooit op het platteland te willen wonen. Hoewel het hier om een latente verhuisbehoefte gaat, die in het merendeel van de gevallen niet gerealiseerd zal worden in verband met beperkingen en concurrerende wensen, zou de wens om landelijk te wonen bij ruim twee miljoen stedelijke huishoudens leven. Zo'n 30% van de stedelingen wil de stap naar het platteland zeker ooit wagen. De aantrekkingskracht op stedelingen gaat niet alleen uit van de mooie woonomgeving, maar ook van de veronderstelde hechte en veilige samenleving. Bij de nieuwkomers op het platteland kan de woonsatisfactie voor een aanzienlijk deel worden verklaard uit de tevredenheid met de woning in combinatie met een positief oordeel over de gemeenschap.

Wat is de invloed van de vergrijzing op landelijk wonen? De vergrijzing van de bevolking zal in 2025 op zijn hoogtepunt zijn en na 2040 weer afnemen. De verwachting is dat de behoefte aan landelijk wonen bij senioren blijft groeien en dat dus ook de trek van de stad naar het platteland zal aanhouden (Keers 2004). De verkleining van huishoudens maakt het vooralsnog nodig om nieuwe woningen te bouwen, ook in het landelijk gebied. Er zal dus, voor de verwachte trek van ouderen naar het platteland, extra huisvesting gecreëerd moeten worden. Bovendien zullen congestie in het stedelijke gebied en de stedelijke problematiek er wellicht voor zorgen dat ook meer jongere huishoudens naar het platteland trekken. Daarbij dienen we wel rekening te houden met regionale verschillen. Want tegelijkertijd doet zich een zekere bevolkingskrimp voor, die in Groningen, Friesland en Limburg al tot een structurele daling van de bevolking en de woningvraag heeft geleid (Derks et al. 2006).

Ontspanningruimte

Het platteland is voor bijna alle Nederlanders belangrijk voor recreatieve uitjes. In die zin sluit het adagium 'het platteland voor alle Nederlanders' heel goed aan bij het platteland als ontspanningsruimte. Dat vrijwel alle plattelanders in hun vrije tijd wel eens op het platteland recreëren is te verwachten, omdat het hun dagelijkse omgeving is. Toch zegt ook 93% van de stedelingen wel eens op het platteland te recreëren, hoewel ruim 90% van hen er meer dan vijf kilometer voor moet reizen. Daarom valt te concluderen dat voor de overgrote meerderheid van de Nederlanders het platteland belangrijk is als recreatieruimte. Minstens 70% van de bevolking wandelt, fietst of geniet van de natuur. Plattelanders doen dit in grotere aantallen en frequenter dan stedelingen. Omdat het om buitenrecreatie gaat is het logisch dat men activiteiten als zonnen, picknicken en varen alleen bij goed weer doet; er zijn dan ook relatief weinig mensen die hebben aangegeven dit maandelijks te doen. De meer 'sportieve' activiteiten, zoals hardlopen, skeeleren en racefietsen worden door een relatief kleine groep mensen (bijna een derde deel) gedaan, maar in de meeste gevallen wel relatief vaak (ruim de helft doet dit maandelijks).

Gemiddeld beoefent men twee activiteiten op het platteland. Stedelingen doen daarin niet onder voor plattelanders. Maar qua frequentie wel, want acht van de tien recreatietypen worden significant vaker maandelijks beoefend door plattelanders. Paardrijden doet bijna 5% van de Nederlanders wel eens; quasi-plattelanders hebben een relatief groot aandeel hierin.

Het agrotourisme heeft de belangstelling van circa 80% van de bevolking, vooral voor het kopen van huisgemaakte producten en ook om een kijkje nemen bij hedendaagse agrarische bedrijven. Deze belangstelling leeft bij zowel plattelanders als stedelingen, alleen zijn de laatsten iets meer geïnteresseerd in biologische voedselproductie. Een bezoekje aan een boerderij voor nevenactiviteiten zoals feesten en vergaderen spreekt veel minder aan. Voor kamperen of logeren bij de boer is een flinke markt, want dit spreekt ruim 40% van de bevolking aan.

Er zijn twee hoofdtypen te herkennen in de recreatie op het platteland: natuurrecreatie en actieve recreatie. Recreanten die landschap en natuurbeleving belangrijk vinden laten vooral een ingetogen vorm van recreatie zien (wandelen, fietsen). Bij het agrarische landschap past deze ingetogen vorm van recreatie. Aangezien we dit vooral bij senioren zien, lijkt hier met de voortgaande vergrijzing een groeiende behoefte te liggen. Ook het paardrijden past prima in een plattelandsomgeving en de verbreding die deze sector laat zien zet waarschijnlijk door. De meer actieve recreanten zijn vaker jongeren en deze zijn meer aangetrokken door onder meer watersporten.

Wat maakt het platteland aantrekkelijk om er te recreëren? Bos en heide vormen het ultieme landschap voor recreatie voor 85% van de bevolking. Ook kustlandschappen zijn voor twee derde van de Nederlanders aantrekkelijk. Niet alleen de 'ruige' natuur maar zeker ook de mogelijkheden voor strandrecreatie dragen bij aan de populariteit ervan. Het agrarisch landschap vinden veel Nederlanders een stuk minder aantrekkelijk. Het coulisselandschap spreekt circa 40% van de bevolking aan; het agrarische landschap ruim 25%. Niet alleen het open en eentonige karakter (De Boer en Van Raffe 2003; Luttik et al. 2007) speelt een rol, maar ook de verzorgdheid wordt negatief gewaardeerd door bewoners en recreanten (Van den Berg 2004). Overigens vond Van den Berg dat boeren en mensen met een agrarische achtergrond juist wel het agrarische landschap prefereren. Wellicht wordt agrarisch gebied ook minder geschikt gevonden voor recreatie vanwege de slechte bereikbaarheid, de gebrekkige toegankelijkheid en daardoor vaak lange routes om grote kavels heen. Tot slot is er ook nog de vaak als onveilig ervaren verkeerssituatie door landbouwvoertuigen, die juist in het drukke toeristenseizoen vaker op de buitenwegen te vinden zijn (CROW 2006). Uitgestrekte weidelandschappen worden echter wel belangrijk gevonden voor het weidse uitzicht. Zij appelleren namelijk aan het beeld van typisch Hollandse landschappen. Er wordt bijvoorbeeld geageerd tegen lintvormige bedrijfsbebouwing langs snelwegen, die kilometers achtereen het uitzicht op het achterliggende landelijke gebied versperren (Hamers en Nabielek 2006). Vanuit de auto en trein worden groene vergezichten kennelijk wel weer heel aantrekkelijk gevonden.

De recreatie op het platteland heeft economisch vooralsnog geen grote betekenis; gemiddeld dragen recreatie en toerisme voor maximaal 3% bij aan de werkgelegenheid; in sommige gebieden is dat wat meer (Terluin et al. 2005). Dagtochten genereren niet erg veel inkomsten. Een wandelaar of fietser geeft tijdens een dagtocht gemiddeld 6 à 7 euro uit. Recreatie op het platteland draagt pas substantieel bij aan de lokale economie als zij gepaard gaat met andere uitgaven, bijvoorbeeld in de horeca. Economisch gezien zijn stedelingen belangrijk als toeristische doelgroep voor het platteland, omdat zij vaker in groepen recreëren en hun verblijf vaker gepaard laten gaan met horecabezoek en overnachtingen. Door recreatieve voorzieningen te verbeteren kunnen recreanten wellicht worden verleid tot meer consumptieve bestedingen bij lokale ondernemers.

7.2 Hoe beleven en waarderen Nederlanders het platteland?

Iedere persoon beleeft het platteland op zijn eigen manier, maar positieve gevoelens overheersen. Ruim driekwart van de Nederlanders heeft (zeer) positieve gevoelens bij het platteland; onder de plattelanders ligt dit aandeel flink hoger dan bij stedelingen (87% resp. 72%). Slechts 2% is er (zeer) negatief over; vooral jongeren zijn minder positief over het platteland.

Het positieve gevoel over het platteland wordt ingekleurd door de volgende kenmerken: men vindt het platteland vooral mooi, rustig, veilig en netjes, maar ook gezelligheid en goede woonkwaliteit springen eruit. Plattelanders vinden het er vooral levendig, gezellig en goed wonen. Bij stedelingen klinkt het vooroordeel door dat het platteland enigszins ouderwets zou zijn; ze zijn ook wat negatiever over de bereikbaarheid van het platteland.

De beelden die Nederlanders hebben van het platteland zijn ondergebracht in drie dimensies: de landschappelijke (omgevingswaarden), de functionele (gebruikswaarden) en de sociaal-culturele.

De *landschappelijke* dimensie is in de beleving van meer dan de helft van alle Nederlanders de belangrijkste. Kwaliteiten als 'rust, ruimte en groen' hebben in grote mate betrekking op het landschap. Met een gemiddeld rapportcijfer van 7,4 wordt het landschap duidelijk positief gewaardeerd. Duidelijk is dat jongeren het landschap minder hoog waarderen dan ouderen. Stedelingen zijn geneigd veel belang te hechten aan de landschappelijke kwaliteiten, vooral vanuit de recreatieve belangen die zij daarbij hebben. Zo oordelen zij negatiever over de verdergaande verstedelijking die ten koste gaat van de agrarische ruimte, maar zijn zij milder over een verschuiving naar bijvoorbeeld ruimte voor water en natuur. Ook plattelanders hechten sterk aan ruimte en groen in hun woon- en leefomgeving, maar voor hen is toch ook de vitaliteit van het platteland belangrijk. Zij oordelen dan ook minder negatief wanneer het traditioneel agrarische landschap zou worden opgeofferd voor andere (economische) functies.

De *functionele* dimensie laat zien dat het platteland nog vooral als een agrarisch (productie-)gebied wordt beschouwd. Dat sluit aan bij het overheersende agrarische

bodemgebruik in Nederland. Tegelijkertijd neemt de omvang van de agrarische sector al decennialang af en worden nieuwe functies (zoals wonen en recreatie) vanuit het oogpunt van de sociaaleconomische vitaliteit van het platteland belangrijker. Deze nieuwere functies worden door de Nederlanders evenwel minder belangrijk gevonden voor het platteland. Hoewel ze de verbreding van de landbouw wel positief vinden, beoordelen zij functies die het landschap aantasten (zoals de paardensector) matig positief.

De *sociaal-culturele* dimensie wordt met name door de plattelandsbewoners belangrijk gevonden, wat begrijpelijk is omdat het hier gaat om de beleving van hun dagelijkse leefwereld. De associaties met het leven op het platteland worden positief geformuleerd, in termen van rust, vrijheid, veiligheid, gemoedelijkheid en een hechte gemeenschap. In geringe mate klinken er ook negatieve beelden door, beelden die te maken hebben met sociale controle, armoede en een ouderwetse uitstraling. Over de afkalving van het sociale leven en de verschraving van het voorzieningenniveau zijn alle Nederlanders, en in het bijzonder de plattelandsbewoners, zeer negatief. Wanneer er meer overheidsgeld naar het platteland gaat voor het behoud van voorzieningen wordt dit positief bevonden.

Over het algemeen hebben de Nederlanders een zeer positief, enigszins behoudend en idyllisch beeld van het landschap en is men positief over het sociale leven. Ontwikkelingen die dit positieve beeld kunnen verstoren, zoals de verstedelijking, de horizonbepalende elementen en de verandering van het sociale leven, worden vooral negatief beoordeeld. Zo zijn nagenoeg alle Nederlanders (zeer) negatief over de ontwikkeling dat koeien minder buiten grazen. En acht op de tien Nederlanders beoordeelt de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen en woningen op agrarische gronden als negatief. Over de toenemende verschijning van paarden op het platteland zijn de meningen sterk verdeeld; stedelingen zijn hierover iets positiever.

Al met al concluderen we dat in de beleving van Nederlanders het platteland als een idyllisch beeld stand houdt, terwijl er toch zeker sprake is van modernisering en veranderingen die minder idyllische kanten hebben. In andere onderzoeken is dit ook al gebleken (o.a. Heins 2002). Hoewel mensen de noodzaak van veranderingen wel inzien, achten zij veranderingen die het landschap aantasten meestal niet wenselijk, tenzij de vernieuwing ook een groen karakter draagt. Daarmee lijkt de voorkeur van Nederlandse bevolking te kunnen worden samengevat onder het motto 'een nieuw platteland in een oud jasje'.

7.3 Platteland van alle Nederlanders?

Het huidige platteland

Het platteland is belangrijk als woongebied voor de huidige 6,2 miljoen bewoners en voor de mogelijk toekomstige 30% stedelingen die met stelligheid heeft aangegeven ooit naar het platteland te willen verhuizen. Als woon- en leefgebied voldoet het platteland grotendeels aan de woonwensen van de meerderheid van de platte-

landers. 95% van hen is namelijk tevreden of zeer tevreden met hun woning en 92% met de woonomgeving. Toch is circa 10% van de plattelanders wel ontevreden over de woonomgeving. Wellicht is de gepercipieerde verschraling van het voorzieningen-niveau en van het sociale leven debet aan deze ontevredenheid. Zowel voor eventuele toekomstige nieuwkomers als voor de huidige plattelandsbewoners is er een aantal kwaliteiten dat actief bewaakt moet worden: de woonkwaliteit, de sociale kwaliteit en de landschappelijke kwaliteit.

Het platteland is belangrijk als recreatiegebied. In totaal gebruikt ruim 90% van de bevolking het platteland wel eens voor recreatie. Natuurlijk is deze functie voor plattelanders belangrijker dan voor stedelingen, omdat de plattelanders eerder hun vrije tijd in de omgeving zullen besteden. Kennelijk komt het platteland voor grote delen van de Nederlandse bevolking tegemoet aan een zekere recreatiebehoefte, zeker waar het de natuurrecreatie betreft. Daarbij behoren een aantal landschap-pelijke kwaliteiten, want recreanten zoeken op het platteland rust, ruimte, groen en boerderijen.

Op grond hiervan mag worden geconcludeerd dat het platteland het domein is van een groot deel van de Nederlandse bevolking, maar (nog) niet van alle Nederlanders. Want circa 10% van de bevolking geeft aan nooit of zelden op het platteland te komen voor recreatie. Een deel heeft geen interesse, een ander deel geen gelegenheid (geen tijd, vervoer of andere beperkingen). Bovendien blijkt de betrokkenheid bij het platteland selectief te zijn. Jongeren hebben in het algemeen een nogal negatief beeld van het platteland en zoeken het in beperkte mate op voor recreatie. Ze hebben een sterke oriëntatie op de stad.

De toekomst van het platteland

De bevolking blijkt tamelijk kritisch te staan tegenover allerlei ontwikkelingen. Vooral over de nieuwbouw van woningen en bedrijventerreinen is men pessimistisch, vanuit de perceptie dat deze per definitie afbreuk doen aan het Nederlandse landschap. Tegelijkertijd realiseren mensen, en dan vooral de plattelanders, zich wel dat nieuwe economische impulsen nodig zijn om het platteland vitaal te houden. Ook gezien hun eigen behoeften aan huisvesting en werk hebben bewoners vaak belang bij dergelijke ontwikkelingen. Nederlanders zijn dus kritisch over de afname van agrarisch land, maar ze hebben minder bezwaar tegen de aanleg van natuur op agrarische gronden of herstel van de natuurlijke loop van rivieren. In het algemeen lijken ze dus niet zozeer problemen te hebben met een ander aanzien van het platteland, zolang het maar open en groen blijft. De ontwikkeling van nieuwe natuur die niet toegankelijk is stuit echter wel weer op grote weerstand, zoals eerder bleek uit gesprekken met Zeeuwse burgers (Simon et al. 2007).

Zijn de ontwikkelingen conform de behoeften, activiteiten en wensen van alle Nederlanders?

Zo'n driekwart van de bevolking is negatief over de dreigende aantasting van landschappelijke kwaliteit door verstedelijking, maar stedelingen en plattelanders hebben verschillende belangen. Plattelanders hebben naast de zorg om het landschappelijke

beeld ook de behoefte aan werkgelegenheid en woningen. Wel is er een regionale verscheidenheid in de behoefte aan expansie van woningbouw en bedrijvigheid. In de Randstad is deze angst voor verlies van het open landschap reëel gezien de recentelijk aangekondigde overheidsplannen voor nieuwbouw van een half miljoen woningen.

Wat betekent de jeugd voor de toekomst van het platteland? Het grootste deel groeit op in de stad, dus het aandeel jongeren dat met het platteland in aanraking zal komen neemt voortdurend af. En hoe langer ze in een stedelijke omgeving verblijven, hoe groter de kans dat ze vervreemden van 'rurale waarden'. De binding met het platteland wordt elke generatie minder; interesse voor natuur, landbouw, voedselproductie en natuurbeheer neemt af. Als de ontwikkeling van groen in en om de stad zich doorzet, kan men vlak bij huis blijven en vervalt de meerwaarde van een sportief bezoekje aan het platteland. Anderzijds, nu de nadruk op gezonde voeding en bewegen steeds groter wordt, kan het zijn dat de interesse voor biologische voedselproductie en voor bewegen in de natuur juist weer aantrekt. Jonge kinderen hebben zeker belangstelling voor de natuur; met natuur- en milieu-educatie en de voortdurende aandacht voor duurzaamheid zullen jongeren de waarde van de natuur sneller internaliseren. Welke gevolgen dit heeft voor natuurbeleving en interesse voor de landbouw op latere leeftijd is nog koffiedik kijken. Wellicht komen ze in een latere levensfase alsnog in aanraking met de waarden van het platteland. Nou sluit de snelle en zappende jongerencultuur niet echt aan bij een rustieke beleving van natuur en ruimte. Misschien wordt het platteland aantrekkelijker voor jongeren als er meer geïnvesteerd wordt in actieve en 'belevenis'-recreatie. Dat vraagt wel om creatieve combinaties, want de kans bestaat dat de rustige natuurtoeristen worden verstoord.

Van cruciaal belang is dat het platteland, ondanks alle veranderingen, zijn identiteit behoudt en vooral in ruimtelijke en morfologische zin een contrast blijft vormen met het stedelijke gebied. Dat betekent dus dat landschappelijke kwaliteiten als rust, ruimte en groen gekoesterd moeten worden. Het agrarische cultuurlandschap blijft een belangrijk element, want dat bepaalt voor een groot deel de identiteit van het platteland. Evengoed is belangrijk dat de gemeenschap haar hechtheid behoudt en ook daarvoor is een gemeenschappelijke ruimtelijke identiteit belangrijk. Die schept een verbinding tussen mensen en motiveert hen tot nieuwe initiatieven.

Hetzelfde geldt voor de landschappelijke kwaliteit, want die vertaalt zich in goede woonkwaliteit en tevredenheid van de bewoners. Ook de van oudsher regionale verscheidenheid draagt bij aan de identiteit van het platteland en is cruciaal om te voorzien in de uiteenlopende wensen en behoeften van bewoners, recreanten en Nederlanders in het algemeen.

Als er één ding duidelijk is geworden, is het dat er onder de Nederlandse bevolking verschillende beelden en behoeften leven over het platteland, en dat mensen sterk verschillen in hun recreatieve activiteiten en woonwensen. Dus hoe groter de diversiteit in landschappen, natuurtypen, woonomgevingen en recreatieve activiteiten is, des te beter zal het platteland functioneren als een platteland voor alle Nederlanders.

A countryside for all Dutch people

How the Dutch view and use the countryside

Summary

From a social and cultural perspective, the Dutch countryside underwent radical changes in the last three decades of the 20th century. The enormous increase in car mobility expanded people's radius of action in their daily lives, and the upscaling of all kinds of facilities reinforced this effect. Most rural villages in the Netherlands lost their autonomy during this period, as many inhabitants found work and leisure in the towns and in other villages. In addition, villages saw an influx of new residents, who retained their ties with their old social networks and residential environment. Rural areas became increasingly important for dwelling. The quality of life in these 'residential villages' derives above all from the good environment they offer. The inhabitants are forced to go elsewhere for work, shops and often schools as well.

The countryside is also undergoing major spatial and functional changes, though not to the same degree or with the same emphasis in all regions and all villages. Growing urbanisation is having a major impact on the countryside, since newly built houses, business parks and major infrastructure projects leave their mark on the landscape. The countryside has become an increasingly multifunctional area, which is being developed just as much as a place for recreation and as a place to live. At the same time, collective aims lay claim to the countryside, such as nature development projects and energy facilities. It is these socio-cultural, spatial and functional changes which provide the context for this study.

The renewal of the countryside which began in the 1990s is strongly focused on vitalisation. When it launched its Agenda for a Living Countryside (*Agenda Vitaal Platteland*) in 2004, the Dutch Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality set out a clear vision: "The countryside of the future will not just reflect the activity of farmers and other rural dwellers, it will reflect the activities and needs of all Dutch people."

In this population survey we attempt to discover how the Dutch perceive and use the countryside. The 2,058 respondents in the survey constitute a representative sample of the Dutch population. The central research questions are:

- 1 What does the countryside mean for the Dutch as a place to live and relax?
- 2 How do the Dutch perceive and appreciate the countryside?

Living in the countryside

The 6.2 million people living in the Dutch countryside are predominantly very happy with their residential situation. However, the countryside is not only important as a place for rural dwellers to live; it is also important for urban dwellers, around 30%

of whom say they have explored the possibility of moving to the countryside. Those who have done so are mainly people who live in moderately urbanised areas. A relatively high proportion (43%) of 'quasi-urban people' – people who have lived in the countryside sometime in their life – would like to return to the countryside in their old age. Many 'original' urban dwellers having or planning a young family (42% of 30-39 year-olds) are also inclined to move to the country. They often consider the town less suitable for growing children and wish to find a safe and small-scale world in which to raise their families. Finally, an average of 10% of the elderly people (65 years or older) say they would like to move to the countryside, but the figure among quasi-urban people is almost twice as high. This matches the picture found among 'returning migrants' – rural dwellers who have spent some time living in an urban area and return to the countryside in later life.

The satisfaction with the residential environment correlates strongly with the satisfaction with the dwelling. Not surprisingly, rural dwellers are more satisfied in this regard, because they predominantly live in detached owner-occupied homes, which are relatively large and are situated in a natural and green environment.

Living in the countryside appeals very much to the imagination. The number of Dutch people saying they would like to live in the countryside one day amount to more than 2 million households. This is of course a latent desire which in most cases will not be realised owing to constraints and competing desires. Ultimately, around 30% of urban dwellers will actually take the step of moving to the countryside. The appeal for urban people is not only the attractive residential setting, but also the perceived close-knit and safe communities. The satisfaction with the countryside as a place to live, as expressed by newcomers, can be explained to a large extent by their satisfaction with their dwelling in combination with a positive view of the rural community.

The countryside for recreation

The countryside is important as a recreational area for virtually all Dutch people. For those living in the countryside, this is not very surprising, since it forms their day-to-day environment. Yet 93% of those living in towns also say they sometimes visit the countryside for recreational purposes. At least 70% of the population walk, cycle and enjoy nature in the countryside. Rural dwellers do this in larger numbers and more frequently than town-dwellers. The more 'sportive' activities such as running, in-line skating and road cycling are carried out by a relatively small group of people (just under a third), though in most cases they do so relatively often (over half do so monthly).

On average, people engage in two activities in the countryside; there is no difference in this between town-dwellers and rural dwellers. There is a difference in terms of frequency, however, because eight out of the ten recreation types are undertaken on a monthly basis significantly more often by rural dwellers. The agricultural landscape provides a backdrop for a restrained form of recreation, in which people tradi-

tionally enjoy the natural surroundings whilst cycling or walking. Since this kind of activity is especially popular among older people, the ageing of the population would appear to signal a growing demand here. Horseriding also fits in very well with a rural environment, and the current growth of this sector is likely to continue. Those undertaking more active recreational pursuits are often younger people, and they are more attracted by water sports.

Woodland and heathland are the ultimate recreational landscape for 85% of the population. Coastal landscapes also appeal to two-thirds of the Dutch population; they owe their popularity not only to the 'wild' nature they offer, but undoubtedly also to the opportunities for beach recreation. Many Dutch people consider the agricultural landscape considerably less attractive.

At present, recreation in the countryside is not of major economic significance; on average, recreation and tourism account for no more than 3% of rural employment, slightly higher in some areas. Day trips do not generate much revenue: a walker or cyclist will spend an average of six or seven euros during a day trip. Around 80% of the population are interested in agrotourism, especially for buying homemade products and seeing how modern agricultural businesses operate. There is also a substantial market for camping on farms or staying at farmhouse B&Bs, as these attract more than 40% of the population.

Perception and appreciation of the countryside

Individuals experience the countryside in their own way, but we have found that positive feelings dominate. More than three-quarters of the Dutch are (very) positive about the countryside, with the figure among rural dwellers being substantially higher than among urban people (87% and 72%, respectively). Only 2%, mainly young people, express negative or very negative views about the countryside. The positive feelings about the countryside are based on numerous factors: people enjoy the beauty of the countryside, the peace and quiet, safety and orderliness, and also appreciate the agreeable social climate and good housing quality. People who live in the countryside particularly appreciate its vitality, the social climate and the good housing. Urban dwellers do express the prejudice that people in the countryside are somewhat old-fashioned; they are also slightly more negative in their views about the accessibility of the countryside.

The perceptions that the Dutch have of the countryside were divided into three dimensions. The *landscape* dimension is the most important for more than half of all Dutch people. Qualities such as peace and quiet, space and a green environment are related largely to the landscape. With an average score of 7.4 out of 10, the landscape is clearly positively appreciated. Young people value the landscape less than elderly people. Town-dwellers tend to attach great importance to the landscape qualities of the countryside, especially from a recreational perspective. For rural dwellers the vitality of the countryside is also important. Their opinions are accordingly

less negative about the sacrifice of the traditional agricultural landscape for other (economic) functions.

The functional dimension shows that the countryside is still seen mostly as an agricultural (production) area. This is not surprising, given the predominant use of land for farming in the Netherlands. At the same time, however, the size of the agricultural sector has been in decline for several decades and new functions (housing, recreation) are becoming more important in maintaining the socioeconomic vitality of the countryside. However, the Dutch regard these newer functions as less important for the countryside. Although they approve of the diversification of agriculture, they are more moderate in their appreciation of other functions which impinge on the landscape (such as the equestrian sector).

The socio-cultural dimension is considered important mainly by rural dwellers. This is expected, because the countryside is where they spend their daily lives. The associations with life in the countryside are formulated positively, in terms of peace and quiet, freedom, safety, agreeable atmosphere and close-knit communities. There are also some negative perceptions, albeit to a lesser extent, concerned with social control, poverty and an old-fashioned image. All Dutch people, and especially rural dwellers, express very negative views about the crumbling of social life and a dwindling level of amenities in the countryside.

Generally speaking, the Dutch have a very positive, somewhat conservative and idyllic image of the countryside. Developments which could disrupt this positive image, such as urbanisation, the presence of intrusive structures in the landscape and changes to social life, are seen above all in negative terms.

All in all, our conclusion is that the idyllic image of the countryside still holds sway in the perception of the Dutch, even though modernisation and changes have undoubtedly less idyllic aspects. This supports the findings of other studies (e.g. Heins 2002). Although people understand the need for change, changes which adversely affect the landscape are usually seen as undesirable, unless they are also 'green'. The preference of the Dutch population could thus be summarised in the phrase 'a new countryside in an old guise'.

A countryside for all the Dutch people?

The countryside is important as a place to live, not only for 6.2 million people currently living there, but also for 30% of the urban population who have indicated to migrate to the country at some point in the future. The countryside goes a long way to meeting the residential needs of a majority of rural dwellers: 95% of them are (very) satisfied with their home and 92% with their residential setting. Yet approximately 10% of rural dwellers are dissatisfied with their residential setting. Both potential newcomers and present rural dwellers feel that a number of qualities need to be actively safeguarded, namely the residential quality, social quality and landscape quality of the countryside.

The countryside is also important as a place for recreation; more than 90% of the Dutch population sometimes use the countryside for this purpose. Naturally, rural dwellers are more likely to spend their free time in the local countryside. Evidently, the countryside meets a certain need for recreation for large parts of the Dutch population, especially nature-related recreation. A number of specific characteristics are associated with this: people in search of recreation in the countryside are looking for peace and quiet, space, green and farms.

It may thus be concluded that the countryside is the domain of a large part of the Dutch population, though not (yet) all Dutch people, because around 10% of the population reported that they rarely or never visit the countryside for recreational activities. Moreover, the involvement with the countryside is selective; young people generally have a fairly negative image of the countryside and participate to only a limited extent in recreational activities in the countryside.

The future of the countryside

The Dutch people are fairly critical about all manner of developments. They are particularly pessimistic about the building of new homes and business parks, feeling that these by definition destroy the Dutch landscape. At the same time people, and especially rural dwellers, realise that new economic impulses are needed in order to retain the vitality of the countryside. Rural dwellers often also have an interest in such developments with a view to meeting their own needs for housing and employment. The Dutch are thus critical about the disappearance of agricultural land, but have few objections to the restoration of nature on former farmland or the reinstatement of the natural course of rivers. They thus appear generally not to be too concerned if the appearance of the countryside changes, as long as it remains open and green.

Of crucial importance is that the countryside, despite all the changes, retains its identity and continues to provide a contrast, especially in a spatial and morphological sense, to the urban area. This means that qualities such as peace and quiet, space and green must be nurtured. The agrarian cultural landscape remains an important element, because it largely shapes the identity of the countryside. Just as important, however, is that the rural community remains close-knit. Here again, a shared identity is important, because this creates a bond between people and motivates them to undertake new initiatives.

The same applies for the landscape quality, because this is translated into good residential quality and satisfaction on the part of rural dwellers. The traditional regional differentiation also contributes to the identity of the countryside and is crucial in meeting the divergent needs and wishes of residents, people seeking recreation and the Dutch population in general.

If one thing has become clear, it is that the Dutch population have different images of and needs in relation to the countryside, as well as widely differing preferences in recreation and housing. The more diverse the countryside is in terms of

landscapes, nature, residential environments and recreational activities, the better it will function as a countryside for all Dutch people.

Literatuur

- Aa, B. van der, R. Berkers en S. Boode (2008). *Toekomstige recreatievraag in rijksbufferzones. Behoeftes van de grootstedelijke bevolking*. Den Haag: Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum.
- Aa, B. van der en P. Huigen (2000). Het platteland trekt. In: W. van der Velden en E. Wever, *Regio's in beweging. Dynamiek en continuïteit in de regionale economie van Nederland* (p. 145-164). Utrecht: Rabobank Nederland.
- Berg, A.E. van den (1999). *Individual differences in the aesthetic evaluation of natural landscapes*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Berg, A.E. van den en S.L. Koole (2006). New wilderness in the Netherlands: An investigation of visual preferences for nature development landscapes. In: *Landscape and urban planning*, jg. 78, nr. 4, p. 362-372.
- Bergsma M., E. Bruls en C. de Jonge (2008). *De paarden op, de lanen in. Recreatief paardrijden in het buitengebied*. Den Haag: Stichting Recreatie.
- Berkhout P. en C. van Bruchem (red.) (2008). *Landbouw Economisch Bericht 2008*. Den Haag: Landbouw Economisch Instituut.
- Bieleman, J. en H.K. Roessingh (1994). Wie zaait zal oogsten?: de ontwikkeling van het rogge-beschot op de noordelijke zandgronden op lange termijn. In: H. Diederiks (red.), *Het platteland in een veranderende wereld: boeren en het proces van modernisering* (p. 167-197). Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Bieleman, J. (2008). *Boeren in Nederland, geschiedenis van de landbouw 1500-2000*. Amsterdam: Boom.
- Bjarnason, T. en T. Thorlindsson (2006). Should I stay or should I go? Migration expectations among youth in Icelandic fishing and farming communities. In: *Journal of Rural Studies*, jg. 22, nr. 3, p. 290-300.
- Boer, T.A. de en J.K. van Raffé (2003). *Nieuwe recreatievormen in bos, natuur en landschap*. Wageningen: Alterra (Alterra-rapport 745).
- Bonnes, M. en G. Secchiarlo (1995). *Environmental psychology. A psycho-social introduction*. London: Sage publications.
- Boomars, L. (2001). De toeristische representatie van de Veluwe. In: J. Lengkeek en L. Boomars (red.), *Producten van verbeelding* (p. 51-61). Wageningen: Wageningen Universiteit.
- Breedveld, K. en A. Tiessen-Raaphorst (2006). *Rapportage Sport 2006*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den, F. Huysmans, J. de Haan (2005). *Cultuurminnaars en cultuurmijders. Trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den., K. Breedveld, J. de Haan, L. Harms en F. Huysmans (2006). Tijd en vrije tijd. In: A. Steenbekkers, C. Simon en V. Veldheer (red.), *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken* (p. 95-119). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2006/1).
- Broese van Groenou, M. en D. Deeg (2006). Veranderingen in sociale participatie. In: A.H. de Boer (red.), *Rapportage ouderen 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop* (p. 215-238). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2006/12).
- Buckers D. (1999). *De economische betekenis van landelijk wonen. Effecten van de ontwikkeling van de woonfunctie in het landelijk gebied*. Den Haag: Landbouw Economisch Instituut.

- Buijs, A.E. en S. de Vries (2005). *Verschillen in landschapsbeleving tussen bevolkingsgroepen: Literatuurstudie en opzet voor empirisch onderzoek*. Wageningen: Wageningen Universiteit en Researchcentrum.
- Buijs, A.E., F. Langers en S. de Vries (2006). *Een andere kijk op groen; beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren*. Wageningen: Alterra.
- Buijs, A.E., M.H.G. Custers, en F. Langers (2007). *Natuur door andere ogen bekeken. Natuurbeleving door allochtonen en jongeren*. Wageningen: Alterra.
- Cammen, H. van der en L.A. de Klerk (1999). *Ruimtelijke Ordening, de ontwikkelingsgang van de ruimtelijke ordening in Nederland*. Utrecht: Het Spectrum.
- CBS (2004). *De Nederlandse samenleving, Sociale Trends*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2008). StatLine. <http://statline.cbs.nl/statweb/>
- Cloke, P. en P. Millbourne (1992). Deprivation and lifestyles in rural Wales II. Rurality and the cultural dimension. In: *Journal of Rural Studies*, jg. 8, nr. 4, p. 359-371.
- Coeterier, J.F., T.A. de Boer (2001). *Ruimte, rust en stilte. Beleving door burgers en indicaties voor beheer en beleid*. Wageningen: Alterra.
- Cortie, C., J. Droogleevers Fortuijn en M. Wagenaar (2003). *Stad en land. Over bewoners en woonmilieus. Opstellen aangeboden aan Rob van Engelsdorp Gastelaars bij zijn afscheid als hoogleraar sociale geografie aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Aksant uitgeverij.
- Commentuutijn, L.E.M., J.M.J. Farjon, C. den Dekker en N. van der Wulp (2007). *Belevingswaardenmonitor Nota Ruimte 2006. Nulmeting landschap en groen in en om de stad*. Bilthoven: Milieu- en Natuur Planbureau.
- Crouch, D. (1992). Popular culture and what we make of the rural, with a case study of village allotments. In: *Journal of Rural Studies*, jg. 8, nr. 3, p. 229-240.
- Daalhuizen, F., F. van Dam, M. Piek en N. Sorel (2008). *Plattelandsontwikkeling en de gevolgen voor het landschap*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Dam, F. van (1995). *Meer voor minder. Schaalverandering en bereikbaarheid van voorzieningen in landelijke gebieden in Nederland*. Utrecht: Elinkwijk (NGS 188).
- Dam, F. van (2002). Een reproduceerbare idylle? De kwaliteit van het wonen op het platteland. In: *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, jg. 8, nr. 4, p. 36-41.
- Dam, F. van en S. Heins (2003). Lay discourses of the rural and stated and revealed preferences for rural living. Some evidence of the existence of a rural idyll in the Netherlands. In: *Journal of Rural Studies*, jg. 18, nr. 4, p. 461-476.
- Dam, F. van, M. Jókóvi, A. van Hoorn, S. Heins (2003). *Landelijk wonen*. Den Haag/ Rotterdam: Ruimtelijk Planbureau/NAi Uitgevers.
- Dekker, P., J. de Hart en L. Faulk (2007). *Toekomstverkenning vrijwillige inzet 2015*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2007/12).
- Derksen, W., A. van Hoorn, H. Lorzing, S. Swart, J. Tennekes (2007). *De staat van de ruimte, Nederland zien veranderen*. Den Haag: Ruimtelijke Planbureau.
- Driessen, P.P.J., P. Glasbergen, P.P.P. Huigen en F. Hijmans van den Bergh (1995). *Vernieuwing van het landelijk gebied. Een verkenning van strategieën voor een gebiedsgerichte aanpak*. Den Haag: VUGA.
- Engbersen, R. en H. Elerie (2001). In het landschap van fysieke en sociale plattelandsveranderingen. In: R.P. Hortulanus en J.E.M. Machielse, *Het Sociaal Debat*, deel 3. Den Haag: Uitgeverij Elsevier Welzijn.
- Engbersen R. en A. Sprinkhuizen (2004). *In vruchtbare aarde. Werken aan een vitaal platteland. Essay voor de kennisdag Vitaal Platteland, 28-1-2004*. Utrecht: NIZW.
- Evans, R. (2000). Contesting Spaces and Places – Conflicting Geographic Imaginaries in the Countryside. In: H. Hillebrand, R. Goetgeluk en H. Hetsen (red.), *Plurality*

- and Rurality. *The role of the countryside in urbanised regions* (vol. 1, p. 65-82). Den Haag: Landbouw Economisch Instituut.
- Everdingen, W.H. van, G.S. Venema en K.H.M. van Bommel (1999). *Agrarische gezinnen en hun inkomens. Is er sprake van armoede?* Den Haag: Landbouw Economisch Instituut.
- Fransen, J. (2005). *Kan Nederland zonder boeren? De mening van het Nederlandse publiek over het nut van boerenbedrijven in eigen land.* Amsterdam: Veldkamp.
- Frerichs, R. en J. de Wijs (2001). *Opvattingen en meningen over het Nederlandse platteland.* Amsterdam: NIPO.
- Foote, K.E., P.J. Hugill, K. Mathewson en J.M. Smith (1994). *Re-reading cultural geography.* Austin: University of Texas Press.
- Gesthuizen, M. (2006). Arbeidsdeelname. In C. Simon, A. Steenbekkers en V. Veldheer (red.), *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken* (p. 95-118). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Groenemeijer, L. en R. Lukey (2007). *Monitor sociaal-economische vitaliteit platteland. Nulmeting.* Delft: ABF Research.
- Goossen, C.M. en T.A. de Boer (2006). *Recreatiemotieven en belevingsssferen in een recreatief landschap.* Wageningen: Alterra (Alterra-rapport 1692).
- Goossen, C.M., F. Langers en J.F.A. Lous (1997). *Indicatoren voor recreatieve kwaliteiten in het landelijk gebied.* Wageningen: DLO-Staring Centrum.
- Goossen, C.M., H. Meeuwssen, J. Franke en M. Kuypers (2007). *Landschap Idols: Het ideale landschap volgens de Nederlanders op basis van de halfjaarlijkse analyse van de website www.daarmoetikzijn.nl.* Wageningen: Alterra (Alterra-rapport 1402).
- Golen, A. van en E. Tuunter (2003). *Groene diensten en recreatie.* Den Haag: Stichting Recreatie.
- Golledge, R.G. (1987). Environmental cognition. In: D. Stokols en J. Altman (eds.), *Handbook of environmental psychology* (p. 131-165). New York: Wiley.
- Haan, H.J. de (1998). De thematisering van het platteland en de groei van het plattelandsbewustzijn. In: *Noorderbreedte, themanummer dorpslandschappen, deel 2*, p. 51-57.
- Haan, H.J. de (2006). Culturele en ruimtelijke constructies van stad en platteland. In: *BLIND! interdisciplinair tijdschrift*, nr. 9, www.ziedaar.nl/article.php?id=255.
- Haartsen, T., P. Groote, en P.P.P. Huigen (2000). Continuities and discontinuities in representations of the Dutch countryside. In: T. Haartsen, P. Groote en P.P.P. Huigen (eds.), *Claiming rural identities. Dynamics, contexts, policies* (p. 11-23). Assen: Van Gorcum.
- Haartsen, T. (2002). *Platteland: boerenland, natuurterrein of beleidsveld? Een onderzoek naar veranderingen in functies, eigendom en representaties van het Nederlandse platteland.* (proefschrift). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen (Nederlandse Geografische Studies 309).
- Harms L. (2008). *Overwegend onderweg. De leefsituatie en de mobiliteit van Nederlanders.* (proefschrift). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Harts, J.J., C. Maat en M. Zeijlmans van Emmischoven (2000). *Monitoring stedelijke milieus: menging en dichtheid. Stedelijke en Regionale Verkenning 23.* Delft: University Press.
- Halfacree, K.H. (1994). The importance of the rural in the constitution of counterurbanization. In: *Sociologia Ruralis* jg. 34, nr. 2-3, p. 164-189.
- Hay, R. (1998). A rooted sense of place in cross-cultural perspective. In: *The Canadian Geographer*, jg. 42, nr. 3, p. 245-266.
- Heins, S. (2001). *Op zoek naar de rurale idylle. Plattelandsbeelden, preferenties en keuzegedrag met betrekking tot rurale woonmilieus.* Utrecht/Den Haag: DGVH/Nethur partnership.
- Heins, S. (2002). *Rurale woonmilieus in stad en land. Plattelandsbeelden, vraag naar en aanbod van rurale woonmilieus.* Delft: Eburon.

- Heins, S. en F. van Dam (2003). Plattelandsbeelden en rurale woonmilieuvorkeuren van stedelingen. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 78, nr. 1, p. 66-85.
- Heins, S. (2004). Rural living in city and countryside: demand and supply in the Netherlands. In: *Journal of Housing and the Built Environment*, vol. 19, nr. 4, p. 391-408.
- Herngreen R. (2005). Noorderbreedte. www.noorderbreedte.nl/onder.php3?artikel=2486.
- Hofstee, E.W. (1957). *Rural life and rural welfare in the Netherlands*. Den Haag: ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- Huigen, P.P.P. en M.C.H.M. van der Velden (red.) (1989). *De achterkant van verstedelijkt Nederland*. Nederlandse Geografische Studies 89. Amsterdam/Utrecht: KNAG/Geografisch Instituut Rijksuniversiteit Utrecht.
- Huigen, P.P.P. (1996). *Verliest het platteland zijn streken?* (inaugurale rede). Groningen: Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.
- Huigen, P.P.P. en D. Strijker (1997). *De relatie tussen landbouw en samenleving. Essay voor de verkenning veranderende relaties tussen landbouw en maatschappij op weg naar 2015*. Den Haag: Nederlandse Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (rapport 97/39).
- Huigen, P.P.P., B.J.M. Huigen en A.Tolner (2005). *Lokale sociale netwerken in de Trynwälden: Een onderzoek naar de mate van deelname van bewoners aan activiteiten in de eigen gemeenschap*. Groningen: Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.
- Janssen, U. en R. Lammerts (1999). *Leefbaarheid op het platteland. Sociale en culturele ontwikkelingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Jókóvi, E.M. (2000). *Vrijtijdsbesteding van allochtonen en autochtonen in de openbare ruimte. Een onderzoek naar de relatie met sociaal-economische en etnisch-culturele kenmerken*. Wageningen: Alterra (Alterra-rapport 295).
- Kaplan, R. en S. Kaplan (1989). *The experience of nature. A psychological perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keers, G., H. van der Reijden, K. Leidelmeijer, S. Heins, S. Kromhout (2004). *Landelijk dorps wonen: vraag en aanbod*. Amsterdam: RIG0 Research en Advies.
- Kerstens, A.P.C. (1972). *Recreatie en platteland. Een explorerende studie over de ontwikkeling van de recreatieve functie van het platteland, de betrokkenheid bij deze ontwikkeling van de bewoners van het platteland en hun houding ten opzichte van deze functie*. Wageningen: H. Veenman & Zonen.
- Knaap, G.A. van der (2002). *Stedelijke bewegingsruimte. Over veranderingen in stad en land*. Den Haag: Sdu (WRR-voorstudie 113).
- Kneafsey, M. (1998). *Tourism and place identity: a case-study in rural Ireland*. In: *Irish Geography*, jg. 31, nr. 2, p. 111-123.
- Knol F. en F. van Dugteren (2001). *Ruime kavel of compacte stad? Een analyse van het vestigingsgedrag van huishoudens*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuhlman T. en G. Venema (2005). *Indicatoren voor de Agenda Vitaal Platteland; De onderdelen Landbouw en Economische vitaliteit*. Den Haag: Landbouw Economisch Instituut.
- Kullberg, J. (2006). *Wonen*. In: C. Simon, A. Steenbekkers en V. Veldheer (red.), *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Latten, J.J. en B. Hamers (2006). *Grote stad: snelle inkomensstijging en snel vertrek*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS-webmagazine 6 februari 2006).
- LNV (2000). *Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw*. Den Haag: ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- LNV (2004). *Agenda Vitaal Platteland. Visiedocument. Inspelen op verandering*. Den Haag: ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

- LNV (2005). *LNV consumentenplatform. Het platteland ook voor uw vrije tijd?* Den Haag: ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- LNV (2006). *Agenda voor een vitaal platteland. Meerjarenprogramma vitaal platteland 2007-2013.* Den Haag: ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- LNV (2006b). *Visie Paard & Landschap.* Den Haag: ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- LNV (2008). *Dossier Agenda Vitaal Platteland*, www.minlnv.nl.
- Linnartz, A.C. (2001). *Rust & ruimte, basisbehoefte of cliché? Een zoektocht naar verschillen in voorkeuren van recreanten.* Den Haag: Stichting Recreatie Kennis- en Innovatiecentrum.
- Lörzing, H. (2007). *Landschap, ons themapark.* In: W. Derksen (red.), *Kijkend naar Nederland* (p. 43-49). Den Haag: Ruimtelijk Planbureau.
- Maat, H. (2003). *Het innovatiesysteem voor de Nederlandse landbouw.* In: *NEHA jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis*, vol. 66, p. 233-262. Amsterdam: Vereniging het Nederlandse Economisch Historisch Archief.
- Maat, K. en P. de Vries (2002). *Groen, wonen en mobiliteit. Het gebruik van woongroen, parken en natuur in Arnhem.* Delft: DGVH/Nethur partnership 21.
- Massey, D. en P. Jess (1995). *Places and cultures in an uneven world.* In: D. Massey en P. Jess (eds.), *A place in the world? Places, cultures and globalization*, (p. 215-239). New York: Oxford University Press.
- MNP (2005). *Natuurbalans 2005.* Bilthoven: Milieu- en Natuurplanbureau.
- MNP (2006). *Natuurbalans 2006.* Bilthoven: Milieu- en Natuurplanbureau.
- MNP (2007a). *Belevingswaarden monitor Nota Ruimt, nulmeting landschap en groen in en om de stad.* Bilthoven: Milieu- en Natuurplanbureau.
- MNP (2007b). *Natuurbalans 2007.* Bilthoven: Milieu- en Natuurplanbureau.
- Mormont (1990). *Who is rural? Or, How to be rural: towards a sociology of the rural.* In: T. Marsden, P. Lowe en S. Whatmore (eds.), *Rural restructuring. Global processes and their responses* (p. 21-44). London: David Fulton Publishers.
- Mommaas, H. (2000). *De vrijetijdsindustrie in stad en land. Een studie naar de markt van belevenissen.* Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Muili, T. en J. Rusanen (2003). *Rural young people in regional development – the case of Finland in 1970-2000.* In: *Journal of Rural Studies*, jg. 19, nr. 3, p. 295-307.
- Nooij, A.T.J. (1993). *Landbouw en platteland: een duurzame relatie.* In: *Spil*, nr. 1, p. 21-25.
- Nooij, A.T.J. (1996). *Rurale sociologie, een buitenplaats van de algemene sociologie?* In: *Sociologische Gids*, jg. 18, nr. 1, p. 6-16.
- NRIT (2003). *Dagrecreatie in Nederland.* Breda: Nederlands Research Instituut voor Recreatie en Toerisme.
- NRLO (1996). *De recreatieve betekenis van het landschap.* Bilthoven: Buro Stroband (NRLO-rapport 96/7).
- OESO (2008). *Rural policy reviews. Netherlands.* Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.
- Overbeek, M., J. Vader en M. van der Elst. (2007). *Nieuwkomers in het landelijke gebied.* Den Haag/Wageningen: Landbouw Economisch Instituut/Wageningen Universiteit en Researchcentrum.
- Paasi, A. (1991). *Deconstructing regions: notes on the scale of spatial life.* In: *Environment and Planning*, jg. 23, nr. 2, p. 239-256.
- Pols, L., F. Daalhuizen, A. Segeren en C. van der Veeken (2005). *Waar de landbouw verdwijnt. Het Nederlandse cultuurland in beweging.* Den Haag/Rotterdam: Ruimtelijk Planbureau/NAI Uitgevers.
- Pommer, E. en J. Wildeboer Schut (2006). *Economie en welvaart.* In: A. Steenbekkers, C. Simon en V. Veldheer (red.), *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken* (p. 61-94). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Regt, W.J. de (2003). *De grondmarkt in gebruik. Een studie over de grondmarkt ten behoeve van MNP beleidsonderzoek en grondgebruikmodellering*. Bilthoven: RIVM.
- Rijk, P.J. (2008). *Landbouwgronden in Europa, 2008. Analyse van en visie op gewasopbrengsten, bevolking en milieu*. Den Haag: Landbouw Economisch Instituut.
- Rijkers, M. en W. Haarman (2008). *Brabanders over hun platteland*. Tilburg: Telos/PON.
- RLG (2002). *Voor boeren, burgers en buitenlui. Advies over de betekenis van sociaal-culturele ontwikkelingen voor het landelijk gebied*. Amersfoort: Raad voor het Landelijk Gebied (Publicatie RLG 02/08).
- RLG (2004). *Ontspannen in het groen. Advies over hoe overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties kunnen zorgen voor recreatie in de toekomst*. Amersfoort: Raad voor het Landelijk Gebied (Publicatie RLG 04/01).
- RLG (2005). *Tijd voor kwaliteit. Advies over het kwaliteitsbeleid voor het platteland*. Amersfoort: Raad voor het Landelijk Gebied (Publicatie RLG 05/07).
- RLG (2008). *De mythologie van onteigening. Advies over de inzet van onteigening voor realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur*. Amersfoort: Raad voor het Landelijk Gebied (Publicatie RLG 08/01).
- Roo, G. de en E. Hermans (2006). *LILA en de planologie van de contramala. De ruimtelijk-economische ontwikkeling van Noord-Nederland krijgt een kleur*. Assen: in Boekvorm
- Roos-Klein Lankhorst, J., S. de Vries, A.E. Buijs, A.E. van den Berg, M.H.I. Bloemmen, en C. Schuiling (2005). *BelevingsGIS versie 2. Waardering van het Nederlandse landschap door de bevolking op kaart*. Reeks Belevingsonderzoek nr. 14. Wageningen: Alterra (Alterra-rapport 1138).
- Rose, G. (1995). *Place and identity: a sense of place*. In: D. Massey en P. Jess (eds.), *A place in the world? Places, cultures and globalization* (p. 87-132). New York: Oxford University Press.
- RPB (2007). *De staat van de ruimte 2007*. Den Haag: Ruimtelijk Planbureau.
- RPB (2008). *Ruimtemonitor*, www.rpb.nl.
- Sanderse, K. (2006). *Opuutzingen over het platteland*. Den Haag: Interview NSS.
- Schöne, M.B. (2007). *Windturbines in het landschap*. Wageningen: Alterra.
- SER (2005). *Kansen voor het platteland*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- SER (2008). *Waarden voor de landbouw*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- SME Advies (2007). *Doelgroepen over het hoofd gezien: laag natuurbezoek onder lageropgeleiden en lage inkomens*. Utrecht: SME Advies.
- Simon, C.J.M. (2005). *Ruimte voor identiteit. De productie en reproductie van streekidentiteiten in Nederland* (proefschrift). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Simon, C. en A. Steenbekkers (2006). *De boer als maatschappelijk ondernemer*. In: *Sociaal Cultureel Rapport 2006. Investeren in vermogen* (p. 215-245). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Simon, C. (2006). *Demografie en ruimtegebruik*. In: C. Simon, A. Steenbekkers en V. Veldheer (red.), *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Simon, C., L. Vermeij en A. Steenbekkers (2007). *Het beste van twee werelden. Plattelanders over hun leven op het platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Spijker, J. (2005). *De psychische gezondheid van boeren. Een bespreking van de internationale literatuur*. In: *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid*, jg. 60, nr. 1, p. 15-21.
- Steenbekkers, A., C. Simon en V. Veldheer (red.) (2006). *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Steenbekkers, A. en C. Simon (2006). *Naschrift*. In: T. van der Ziel, *Leven zonder drukte. Wat stedelingen waarderen in het platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Steg, L. en A. Buijs (2004). *Psychologie en duurzame ontwikkeling. De psychologie van milieugedrag en natuurbeleving*. Wageningen: Alterra.
- Terluin, I., L.H.G. Slangen, E.S. van Leeuwen, A.J. Oskam en A. Gaaff (2005). *De plattelandseconomie in Nederland; een verkenning van definities, indicatoren, instituties en beleid*. Den Haag: Landbouw Economisch Instituut.
- Thissen, F. en J. Droogleevers Fortuijn (1999). Van autonoom dorp naar woondorp. Sociaal-culturele veranderingen in dorpen. In: *Noorderbreedte*, jg. 22, nr. 1, p. 85-89.
- Thissen, F., N. de Roo en W. Linseele (2001). Leefbaarheid in de dorpen van West-Vlaanderen. In: *Ruimte en Planning*, jg. 21, nr. 4.
- TNS NIPO (2007). *Publieksonderzoek Toekomstvisie GLB*. Amsterdam: TNS NIPO.
- Urry, J. (1990). *The tourist gaze. Leisure and travel in contemporary societies*. London: Sage Publications.
- Vaart, J.H.P. van der (1999). *Boerderijen en platteland in verandering. Een onderzoek naar herbestemming van boerderijen in Friesland*. Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Vogels, R. (2006). Onderwijs. In: C. Simon, A. Steenbekkers en V. Veldheer (red.), *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Völker, B., H. Flap en S. Lindenberg (2008). When are neighbourhoods communities? Community in Dutch neighbourhoods. In: *European Sociological Review*, jg. 23, nr. 1, p. 99-114.
- Vries, S. de en R.B.A.S. van Kralingen (2002). *De beleving van het Nederlandse landschap door haar bewoners. De geschiktheid van het SPEL-instrument voor monitoringsdoeleinden*. Wageningen: Alterra (Alterra-rapport 609).
- VROM (2005). *Nota Ruimte, ruimte voor ontwikkeling*. Den Haag: ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
- VROM (2008). *Dossier windenergie*, www.minvrom.nl.
- VROM en LNV (2006). *Handreiking kwaliteit landschap, voor provincies en gemeenten*. Den Haag: ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- Wentink, I. (2006). *Regiobranding. Richting een duurzame, relevante en onderscheidende positionering van Twente*. Enschede: Universiteit Twente.
- WRR (2000). *Vrijtijdsindustrie in stad en land. Een studie naar de markt van belevenissen*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Zeeuw, F. de (2006). Dé senior bestaat niet. In: J. Kuijs (red.), *Proeflokaal 20*, nr. 6, p. 23-28.
- Ziel, T. van der (2003). *Verzet en verlangen. De reconstructie van nieuwe ruraliteiten rond de mkz-crisis en de trek naar het platteland*. Wageningen: Wageningen Universiteit.
- Ziel, T. van der (2006). *Leven zonder drukte. Wat stedelingen waarderen in het platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- ZKA Consultants and Planners (2006). *Paardensportonderzoek 2006, profiel, gedrag en behoeften Nederlandse paardensporters*. Ermelo: Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt elke twee jaar zijn Werkprogramma vast.

De tekst van het lopende programma (2007-2008) is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

Het Werkprogramma is rechtstreeks te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau.

ISBN 90-377-0267-8

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel. Een complete lijst is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

Sociale en Culturele Rapporten

Sociaal en Cultureel Rapport 2000. ISBN 90-377-0015-2

Sociaal en Cultureel Rapport 2002. De kwaliteit van de quartaire sector. ISBN 90-377-0106-x

In het zicht van de toekomst. Sociaal en Cultureel Rapport 2004. ISBN 90-377-0159-0

Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport 2006. ISBN 90-377-0285-6

The Netherlands in a European Perspective. Social & Cultural Report 2000. ISBN 90-377-0062-4
(English edition 2001)

The Quality of the Public Sector (Summary). Social and Cultural Report 2002. ISBN 90-377-0118-3

Nederlandse populaire versie van het SCR 2000

Nederland en de anderen; Europese vergelijkingen uit het Sociaal en Cultureel Rapport 2000. Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-5875-141-4

SCP-publicaties 2007

2007/1 Publieke prestaties in perspectief. Memorandum quartaire sector 2006-2011 (2007).
ISBN 978-90-377-0298-9

2007/2 Nieuwe links in het gezin (2007). Marion Duimel en Jos de Haan.
ISBN 978-90-377-0287-3

2007/3 Robuuste meningen? Het effect van responsverhogende strategieën bij het onderzoek Culturele Veranderingen in Nederland (2007). Josine Verhagen. ISBN 978-90-377-0300-9

2007/4 Een nuchtere kijk op gezond gedrag. Vier thema's voor gezondheidsbevordering (2007).
ISBN 978-90-377-0280-4.

2007/5 Verschillen in verzorging. De verzorging van ouderen in negen EU-landen (2007).
Evert Pommer, Edwin van Gameren, John Stevens, Isolde Woittiez.
ISBN 978-90-377-0258-3

2007/6 Prestaties van de rechtspraak: productiviteit in perspectief (2007). Ab van der Torre,
Jedid-Jah Jonker, Frank van Tulder, Theresa Steeman, Gerard Paulides.
ISBN 978-90-377-0294-1

2007/7 Türken in Deutschland und den Niederlanden. Die Arbeitsmarktposition im Vergleich (2007).
Jaco Dagevos, Rob Euwals, Mérove Gijsberts en Hans Roodenburg.
ISBN 978-90-377-0308-5

- 2007/8 *Een gele kaart voor de sport. Een quick-scan naar wenselijke en onwenselijke praktijken in en rondom de breedtesport* (2007). Annet Tiessen-Raaphorst en Koen Breedveld. ISBN 978-90-377-0307-8
- 2007/9 *Kosten in kaart. Een macrokostendecompositie toegepast op instellingen voor verstandelijk gehandicapten* (2007). Evelien Eggink, Jedid-Jah Jonker en Michel Ras. ISBN 978 90 377 0143 2
- 2007/10 *Sport in the Netherlands* (2007). Annet Tiessen-Raaphorst en Koen Breedveld. ISBN 978-90-377-0302-3
- 2007/11 *Geld op de plank. Niet-gebruik van inkomensvoorzieningen* (2007). Jean Marie Wildeboer Schut en Stella Hoff. ISBN 978-90-377-0207-1
- 2007/12 *Toekomstverkenning vrijwillige inzet 2015* (2007). Paul Dekker, Joep de Hart en Laila Faulk. ISBN 978-90-377-0311-5
- 2007/13 *Aandacht voor de wijk. Effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid* (2007). Karin Wittebrood en Tom van Dijk. ISBN 978-90-377-0309-2
- 2007/14 *Meedoen met beperkingen. Rapportage gehandicapten 2007* (2007). Mirjam de Klerk (red.). ISBN 978-90-377-0310-8
- 2007/15 *Interventies voor integratie. Het tegengaan van etnische concentratie en bevorderen van interetnisch contact* (2007). Mérove Gijsberts en Jaco Dagevos. ISBN 978-90-377-0312-2
- 2007/16 *Blijvend in balans. Een toekomstverkenning van informele zorg* (2007). Alice de Boer en Joost Timmermans. ISBN 978-90-377-0313-9
- 2007/17 *Vertrouwen in de rechtspraak nader onderzocht* (2007). Paul Dekker en Tom van der Meer. ISBN 978-90-377-0318-4
- 2007/18 *Verbinding maken. Senioren en internet* (2007). Marion Duimel. ISBN 978-90-377-0317-7.
- 2007/19 *Moeders, werk en kinderopvang in model. Analyse van arbeidsparticipatie- en kinderopvangbeslissingen van moeders met jonge kinderen* (2007). Ingrid Ooms, Evelien Eggink en Edwin van Gameren. ISBN 978-90-377-0314-6
- 2007/20 *De sociale staat van Nederland 2007* (2007). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer en Evert Pommer (red.). ISBN 978-90-377-0321-4
- 2007/21 *Toekomstverkenning informele zorg* (2007). Alice de Boer (red.). ISBN 978-90-377-0319-1
- 2007/22 *Beter aan het werk. Trendrapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en werkhervatting* (2007). Gerda Jehoel-Gijsbers (red.). ISBN 978-90-377-0327-6
- 2007/23 *Out in the Netherlands. Acceptance of homosexuality in the Netherlands* (2007). Saskia Keuzenkamp en David Bos. ISBN 978-90-377-0324-5
- 2007/24 *Achterstand en afstand. Digitale vaardigheden van lager opgeleiden, ouderen, allochtonen en inactieven* (2007). Eric van Ingen, Jos de Haan en Marion Duimel. ISBN 978-90-377-0316-0
- 2007/25 *Het beste van twee werelden. Plattelanders over hun leven op het platteland* (2007). Carola Simon, Lotte Vermeij en Anja Steenbekkers. ISBN 978-90-377-0320-7
- 2007/26 *Maten voor gemeenten 2007. Een analyse van de prestaties van de lokale overheid* (2007). B. Kuhry, J.J.J. Jonker, m.m.v. M. Ras. ISBN 978-90-377-0323-8
- 2007/27 *Jaarrapport integratie 2007* (2007). Jaco Dagevos en Mérove Gijsberts. ISBN 978-90-377-0330-6
- 2007/28 *Discriminatiemonitor niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt 2007* (2007). Iris Andriessen, Jaco Dagevos, Eline Nievers en Igor Boog. ISBN 978-90-377-0331-3
- 2007/29 *Het bereik van het verleden. Ontwikkelingen in de belangstelling voor cultureel erfgoed. Het cultureel draagvlak deel 7.* (2007). Frank Huysmans en Jos de Haan. ISBN 978-90-377-0284-2

- 2007/30 *Armoedemonitor 2007* (2007). Cok Vrooman, Stella Hoff, Ferdy Otten en Wim Bos. ISBN 978-90-377-0337-5
- 2007/31 *Verklaringsmodel verpleging en verzorging 2007*. Jedid-Jah Jonker, Klarita Sadiraj, Isolde Woittiez, Michiel Ras en Meike Morren. ISBN 978-90-377-0334-4
- 2007/32 *Comparing Care. The care of the elderly in ten EU-countries*. Evert Pommer, Isolde Woittiez en John Stevens. ISBN 978-90-377-303-0
- 2007/33 *Surfende senioren. Kansen en bedreigingen van ICT voor ouderen*. Jos de Haan, Oene Klumper, Jan Steyaert (red.). ISBN 978-90-377-0362-7

SCP-publicaties 2008

- 2008/1 *Vrijwillig verzorgd. Over vrijwilligerswerk voor zorgbehoevenden en mantelzorgers buiten de instellingen* (2008). Jeroen Devilee. ISBN 978-90-377-0353-5
- 2008/2 *Vroeger was het beter. Nieuwjaarsuitgave 2008* (2008). ISBN 978-90-377-0344-3
- 2008/3 *Facts and Figures of the Netherlands. Social and Cultural Trends 1995-2006* (2008). Theo Roes (ed.). ISBN 90-377-0211-8
- 2008/4 *Nederland deeltijdland. Vrouwen en deeltijdwerk* (2008). Wil Portegijs en Saskia Keuzenkamp (red.). ISBN 978-90-377-0346-7
- 2008/5 *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen* (2008). Andries van den Broek en Saskia Keuzenkamp (red.). ISBN 978-90-377-0336-8
- 2008/6 *De openbare bibliotheek tien jaar van nu* (2008). Frank Huysmans en Carlien Hillebrink. ISBN 978-90-377-0351-1
- 2008/7 *De openbare bibliotheek tien jaar van nu. De hoofdlijnen* (2008). Frank Huysmans en Carlien Hillebrink. ISBN 978-90-377-0373-3
- 2008/8 *The future of the Dutch public library: ten years on* (2008). Frank Huysmans en Carlien Hillebrink. ISBN 978-90-377-0380-1
- 2008/9 *De virtuele cultuurbezoeker. Publieke belangstelling voor cultuurwebsites* (2008). Jos de Haan en Anna Adolfsen. ISBN 978-90-377-0357-3
- 2008/10 *Gestruikeld voor de start. De school verlaten zonder startkwalificatie* (2008). Lex Herweijer. ISBN 978-90-377-0339-9
- 2008/11 *Sociale veiligheid ontsleuteld. Veronderstelde en werkelijke effecten van veiligheidsbeleid* (2008). Lonneke van Noije en Karin Wittebrood. ISBN 978-90-377-0349-8
- 2008/12 *Grijswaarden. Monitor ouderenbeleid 2008* (2008). Cretien van Campen (red.). ISBN 978-90-377-0376-4
- 2008/13 *Overwegend onderweg. De leefsituatie en de mobiliteit van Nederlanders* (2008). Lucas Harms. ISBN 978-90-377-0377-1
- 2008/14 *De sociale pijler. Ambities en praktijken van het grotestedenbeleid* (2008). Jeroen Hoenderkamp. ISBN 978-90-377-0378-8
- 2008/15 *De school bestuurd. Schoolbesturen over goed bestuur en de maatschappelijke opdracht van de school* (2008). Monique Turkenburg. ISBN 978-90-377-0338-2
- 2008/16 *Weinig over de schreef. Een onderzoek naar onwenselijk gedrag in de breedtesport* (2008). Annet Tiessen-Raaphorst, Jo Lucassen, Remko van den Dool, Janine van Kalmthout. ISBN 978-90-377-0360-3
- 2008/17 *Meedoen en gelukkig zijn. Een verkennend onderzoek naar de participatie van mensen met een verstandelijke beperking of chronisch psychiatrische problemen* (2008). M.H. Kwekkeboom en C.M.C. van Weert. ISBN 978-90-377-0369-6
- 2008/18 *Values on a grey scale. Elderly Policy Monitor 2008* (2008). Crétien van Campen (red.). ISBN 978-90-377-392-4
- 2008/20 *Het platteland van alle Nederlanders. Hoe Nederlanders het platteland zien en gebruiken* (2008). Anja Steenbekkers, Carola Simon, Lotte Vermeij, Willem-Jan Spreuwers. ISBN 978-90-377-0366-5

2008/21 *Portretten van Mantelzorgers* (2008). Sjoerd Kooiker en Alice de Boer.
ISBN 978-90-377-0347-4

SCP-essays

- 1 *Voorbeelden en nabeelden* (2005). Joep de Hart. ISBN 90-377-0248-1
- 2 *De stem des volks* (2006). Arjan van Dixhoorn. ISBN 90-377-0265-1
- 3 *De tekentafel neemt de wijk* (2006). Jeanet Kullberg. ISBN 90-377-0261-9
- 4 *Leven zonder drukte* (2006). Tjirk van der Ziel met een naschrift van Anja Steenbekkers en Carola Simon. ISBN 90-377-0262-7
- 5 *Otto Neurath en de maakbaarheid van de betere samenleving* (2007). Ferdinand Mertens.
ISBN 978-90-5260-260-8

Overige publicaties

Veel geluk in 2007. Nieuwjaarsuitgave (2007). Paul Schnabel (red.).
ISBN 978-90-377-0295-8

Marktplaats Europa. Vijftig jaar publieke opinie en marktintegratie in de Europese Unie (2007). Paul Dekker, Albert van der Horst, Henk Kox, Arjan Lejour, Bas Straathof, Peter Tammes en Charlotte Wennekers. ISBN 978-90-377-0305-4

Samenloop van regelingen (2007). Mirjam de Klerk, Gerda Jehoel-Gijsbers.
ISBN 978-90-377-0315-3

Hoe groot is de vraag? Operationalisatie van de potentiële vraag naar AWBZ-gefinancierde zorg (2007). Roelof Schellingerhout. ISBN 978-90-377-0341-2

Monitoring van sociale acceptatie van homoseksuelen in Nederland (2007). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0329 0

Ondersteunende voorzieningen (2008). Roelof Schellingerhout. ISBN 978-90-3770354-2

Wel of niet aan het werk (2008). Patricia van Echtelt en Stella Hoff. ISBN 90-377-0364-1

Ontwikkeling van AWBZ-uitgaven 1985-2030 (2008). Evelien Eggink, Evert Pommer en Isolde Woittiez. ISBN 90-377-0365-8

Veranderlijkheid van opvattingen over de EU (2008). Charlotte Wennekers.
ISBN 978-90-377-0382-5

Advies over het macrobudget huishoudelijke WMO-hulp voor 2009 (2008). Evert Pommer, Ab van der Torre. ISBN 90-377-0383-2

Informatievoorziening integratie niet-westerse allochtonen. Inventarisatie van de beschikbare bronnen en voorstellen voor verbetering (2008). Jaco Dagevos en Mérove Gijsberts.
ISBN 978-90-377-0388-7

De ongrijpbare nonrespondent (2008). Josine Verhagen. ISBN 978-90-377-0359 7.

Europa's burenen. Europees nabuurschapsbeleid en de publieke opinie over de Europese Unie (2008). Paul Dekker, Albert van der Horst, Suzanne Kok, Lonneke van Noije en Charlotte Wennekers. ISBN 978-90-377-0381-8

Minderheden meer gewicht. Over overgewicht bij Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen en het belang van integratiefactoren (2008). Jaco Dagevos en Hans Dagevos.
ISBN 978-90-377-0394-8

Maatschappelijke organisaties in beeld. Grote ledenorganisaties over actuele ontwikkelingen op het maatschappelijk middenveld (2008). Esther van den Berg en Joep de Hart.
ISBN 978-90-377-0391-7